

AFLATOUN

Social & Financial Education

**UZR
AST
12-13**

AflaTown

Priručnik

Životne vještine i finansije
Obrazovni program

4

Faza

AflaTown

Životne vještine i finansije
Obrazovni program

4

FAZA

O Aflatounu

Aflatoun International pruža socijalno i finansijsko obrazovanje djeci i mladima širom svijeta, uzrasta od 3 do 25 godina, osnažujući ih da naprave pozitivnu promjenu za pravedniji svijet.

Aflatoun radi u partnerstvu sa drugim organizacijama kako bi dopro do djece i mladih širom svijeta. Aflatoun djeci pruža osnovne životne vještine, podstičući ih da štede svoje resurse i pokreću socijalna i finansijska mikropreduzeća. Kroz socijalno i finansijsko obrazovanje, djeca i mladi se osnažuju da naprave pozitivnu promjenu u svojim životima i zajednicama i da, na kraju, prekinu krug siromaštva u kojem se mnogi nalaze.

Za više informacija o Globalnom pokretu Aflatoun, posjetite: www.aflatoun.org.

Konsultantkinje: Ana Rodrigues and Alodia Santos

Uređivanje i lektura: Chloe Anderson

Prevodi: Juan Gonzalez (Limaras traducciones), Enora Regnier (independent consultant), Ruhaifa Mahmoud (independent consultant), Julia Sokolovska (independent consultant).

Prelom i dizajn: Izabela Maciejak

Ilustracije: Michał Mianowski

Posebna zahvalnost članovima savjetodavne grupe: Induni Dandeniya (NECY), Mwamba Mwamba (Children International), Baraa Hatoum (Mobaderoon), Ljiljana Vasic (Pomoc deci), Fady Khoury (YMCA Lebanon), Mariana Zarate (VIVA Peru), Dincer Demir (ORAV)).

Članovi Aflatouna: Gabriela Gutiérrez, Sreelakshmi Radhakrishnan, Magdalena Gawlak, Marta Orozco Mossi.

Zahvalnice

Istorijat kurikuluma: Aflatoun kurikulum za socijalno i finansijsko obrazovanje djece nastao je kroz Prvo globalno izdanje, zasnovano na iskustvu iz Indije. Posvećenost i podrška Jeroo Billimoria i organizacije Meljol bile su od ključnog značaja u tom procesu. Nakon pilotiranja u dodatnim zemljama, kurikulum je prilagođen, što je rezultiralo Drugim globalnim izdanjem kurikuluma. Kurikulum je zatim prilagođavan potrebama različitih regiona, što je dovelo do prvog i drugog regionalnog izdanja 2009. i 2013. godine. Ova publikacija predstavlja Treće globalno izdanje Aflatoun kurikuluma, koje je izrađeno na osnovu ažuriranog globalnog i regionalnog kurikularnog okvira. Sva izdanja razvijana su kroz radionice sa partnerima i zainteresovanim stranama koje imaju stručnost u oblasti pedagogije i razvoja kurikuluma.

Stichting Aflatoun International™ 2024

Ovo djelo može se umnožavati i dalje distribuirati, u cjelini ili djelimično, bez izmjena i bez prethodne pisane dozvole, isključivo od strane obrazovnih ustanova, u neprofitne administrativne ili obrazovne svrhe, pod uslovom da svi primjerci sadrže sljedeću izjavu:

Autorska prava © 2024, Stichting Aflatoun International. Ovo djelo se umnožava i distribuira uz dozvolu Aflatoun International. Nijedna druga upotreba nije dozvoljena bez izričite prethodne pisane dozvole Aflatoun International. Za dozvolu, kontaktirajte: info@aflatoun.org.

Publikaciju je sa engleskog jezika, uz upotrebu AI, prevela i prilagodila Nevena Čabrilo. Publikacija nije lektorisana i služi kao radni material za nastavnike.

SADRŽAJ

O Aflatounu.....	3
Zahvalnice	4
Uvod	6
Sve o Aflatoun kurikulumu.....	7
Scenarij 1.1 Mogu postići mnogo stvari	13
Scenarij 1.2 Razumijevanje roda	16
Scenarij 1.3 Svi smo jednaki	21
Scenarij 1.4 Moji izazovi.....	26
Scenarij 1.5 Ja štitim sebe	30
Scenarij 2.1 Zajedno na putu razvoja.....	35
Scenarij 2.2 Ja sam lider.....	38
Scenarij 2.3 U tuđim cipelama	42
Scenarij 2.4 Izgrađujemo našu zajednicu	47
Scenarij 3.1 Šta novac može, a šta ne može da kupi	57
Scenarij 3.2 Mreža održivosti	62
Scenarij 3.3 Pomažemo svijetu da postane održiv	68
Scenarij 3.4 Šta je zeleni način života?.....	72
Scenarij 3.5 Zašto stvari postaju skuplje?.....	80
Scenarij 4.1 Šta se dešava sa mojom ušteđevinom kada...?.....	87
Scenarij 4.2 Rizici i koristi uzimanja kredita	92
Scenarij 4.3 Šta je osiguranje?	97
Scenarij 4.4 Šta su investicije?	102
Scenarij 4.5 Svijet nije jednak	107
Scenarij 5.1 Ljudi, planeta i profit.....	116
Scenarij 5.2 Školski sajam i Plan poslovnog modela.....	120
Scenarij 5.3 Osmišljavanje izazova u zajednici	124
Scenarij 5.4 Razvijanje ideje za izazov u zajednici.....	131
Scenarij 5.5 Plan djelovanja za izazov u zajednici.....	134

Uvod

Kada su djeca i mladi socijalno i ekonomski osnaženi, posjeduju vještine koje im omogućavaju da oblikuju sopstvenu budućnost i odgovore na brojne izazove u oblastima zdravlja, obrazovanja, zapošljavanja i društva sa kojima se suočavaju. Upravo to omogućava Aflatoun kurikulum: razvoj socijalnih i finansijskih vještina kod djece i mladih.

Dobro došli u Aflatoun program životnih vještina i finansijskog obrazovanja za uzrast od 6 do 13 godina — revidirani kurikulum koji je razvio Sekretarijat Aflatouna. Kurikulum je izrađen kao odgovor na globalnu potrebu za relevantnim, interaktivnim i djelotvornim materijalima za učenje namijenjenim djeci. Njegov osnovni cilj je da djeci pomogne u razvijanju ključnih životnih i finansijskih vještina. Poseban naglasak stavlja na lični razvoj, finansijsku pismenost, preduzetništvo i temeljno razumijevanje prava djeteta. U potpunosti je usklađen sa Aflatounovim principom da socijalno i finansijsko obrazovanje treba povezivati, jer se ove oblasti međusobno nadopunjuju i osnažuju.

Revidirani kurikulum zasniva se na našem iskustvu stečenom u više od 100 zemalja, kao i na saradnji sa više od 350 partnera širom svijeta. Dodatno je unaprijeđen savjetima i smjernicama globalne savjetodavne grupe, kojoj dugujemo trajnu zahvalnost. Kurikulum je primjeren svoj djeci, može se primjenjivati u formalnom i neformalnom obrazovanju i prilagoditi različitim razredima. Pri tome se prvenstveno usklađuje sa uzrastom učenika i učenica, a ne sa razredom koji pohađaju.

U kurikulumu se koriste metode aktivnog učenja, koje djecu i mlade uključuju u sopstveni proces učenja. Polaznicima i učesnicama nude se igre i vježbe koje omogućavaju kreativan, dinamičan i aktivan pristup učenju.

Kurikulum je osmišljen tako da se može prilagoditi lokalnim okolnostima, a prate ga sveobuhvatan priručnik za obuku, kao i alati za praćenje i evaluaciju. Pored toga, obezbijeđeni su i digitalni resursi za obuku, koji dodatno podržavaju proces učenja. Revidirani kurikulum stavlja dodatni fokus na životnu sredinu i klimatske promjene.

Očekujemo da će Polaznici i učesnice ostvariti najveću moguću korist od revidiranog kurikuluma, razviti predviđene kompetencije i uživati u procesu učenja. Vjerujemo da će tako biti i iskreno se nadamo da dijelite naše uvjerenje.

Kroz Aflatoun knjige pozivamo djecu i mlade da započnu put učenja, samootkrivanja i osnaživanja. Zajedno možemo pomoći djeci da razviju vještine potrebne da postanu samopouzdana, informisane i društveno odgovorne mlade osobe koje će doprinosti boljoj budućnosti.

Hvala vam što zajedno sa nama krećete na ovo putovanje,

Aflatoun tim

Sve o Aflatoun kurikulumu

Ko su polaznici i polaznice ovog Aflatoun kurikuluma?

Ovaj kurikulum namijenjen je djeci uzrasta od 6 do 13 godina. Iskustva naše globalne mreže partnera pokazala su da će se primjenjivati u različitim okruženjima. Zato smo nastojali da izradimo resurs koji je podjednako relevantan i primjenjiv za djecu i mlade u formalnom i neformalnom obrazovanju.

Možete raditi sa grupama u kojima polaznici i polaznice imaju različit nivo numeričke i funkcionalne pismenosti. U takvim situacijama nastojte da djeca sa slabijim vještinama čitanja ili matematičkim vještinama rade u paru sa djecom koja imaju razvijenije vještine.

Postoje knjige za četiri različita uzrasna nivoa:

- **Nivo 1:** uzrast od 6 do 7 godina
- **Nivo 2:** uzrast od 8 do 9 godina
- **Nivo 3:** uzrast od 10 do 11 godina
- **Nivo 4:** uzrast od 12 do 13 godina

Koja je vaša uloga kao fasilitatora ili fasilitatorke?

Ovaj kurikulum namijenjen je fasilitatorima i fasilitatoricama iz različitih sredina i uvažava različite kulturne norme. Budite spremni da primjenjujete pristupe koji se razlikuju od tradicionalnih metoda podučavanja u formalnom obrazovanju. Lekcije u ovom kurikulumu zasnivaju se na participativnoj pedagogiji usmjerenoj na dijete, odnosno polaznika ili polaznicu, i uključuju različite metode aktivnog učenja. Na taj način osigurava se sistematičan napredak ka jasno definisanim ciljevima. Slobodno prilagodite metode svojim specifičnim potrebama i kontekstu. Vjerujemo da ovi pristupi mogu značajno unaprijediti iskustvo učenja vaših polaznika i polaznica.

Aflatoun obuka

Uspjeh Aflatoun programa u velikoj mjeri zavisi od vas, a nadamo se da ćete kroz učešće u programu unaprijediti svoje vještine fasilitacije. Zato smo, uz ovaj kurikulum, razvili priručnik za obuku i program obuke. Nadamo se da ćete, prije primjene ovog kurikuluma, imati priliku da učestvujete u intenzivnoj radionici obuke. Tokom obuke upoznaćete se sa mnogim metodama koje se koriste u ovom priručniku, kao i sa ukupnom strukturom programa. Vjerujemo da vam je obuka pomogla da najbolje iskoristite ovaj kurikulum i razvijete nove vještine, kako bi polaznici i polaznice učili djelotvornije. Ukoliko još niste imali priliku da učestvujete u takvoj obuci, obratite se Aflatoun sekretarijatu ili nekom od njegovih lokalnih partnera za savjet o mogućnostima organizovanja obuke.

Aflatoun u neformalnom obrazovanju

Revidirani Aflatoun kurikulum osmišljen je za primjenu u formalnom i neformalnom obrazovanju. U neformalnom obrazovnom okruženju, ovaj priručnik može se koristiti za djecu kojoj je potrebna posebna zaštita, kao i za djecu i mlade van formalnog obrazovnog sistema, uključujući djecu koja ne pohađaju školu, djecu koja žive i rade na ulici, djecu pogođenu konfliktima ili raseljavanjem, djecu u institucionalnoj brizi, djecu uključenu u klubove mikrofinansijskih institucija, produžene boravke ili druge vannastavne klubove.

Prilikom realizacije radionica u neformalnom obrazovanju treba imati u vidu sljedeće:

- **Podrška ranjivim polaznicima i polaznicama:** Djeca kojoj je potrebna posebna zaštita često se suočavaju sa izazovima u čitanju, pisanju i matematici, kao i sa ličnim traumama koje mogu uticati na njihovo samopouzdanje i sposobnost učenja. Uvažavajući te okolnosti, kurikulum daje prednost pristupu koji je prilagođen djeci i zasnovan na iskustvenom učenju, kako bi obrazovni proces bio zanimljiv i prijatan.
- **Fleksibilnost i prilagodljivost:** S obzirom na različite životne okolnosti i iskustva djece u neformalnom obrazovanju, fleksibilnost je od ključnog značaja. Kurikulum prepoznaje da strogi rasporedi ponekad nijesu izvodljivi i nastoji da odgovori na različite potrebe i stvarnosti polaznika i polaznica.
- **Promovisanje inkluzivnog okruženja za učenje:** Aktivnosti se mogu realizovati sa mlađom i starijom djecom, osim ako nije drugačije navedeno. Vodite računa o kompetencijama polaznika i polaznica i o primjerenosti aktivnosti njihovim sposobnostima i iskustvima.

Kreiranje bezbjednog i inkluzivnog okruženja za polaznike i polaznice

Kako biste osigurali da prostor za učenje bude bezbjedan i inkluzivan, imajte na umu sljedeće:

- **Davanje prednosti primjenjivosti:** Materijale i uputstva ponudite u više formata — pisanom, zvučnom i vizuelnom — kako biste odgovorili na različite stilove učenja. Uputstva treba da budu jasna i sažeta, a po potrebi ih ponovite. Aktivnosti u kurikulumu sadrže prilagođavanja za situacije u kojima nijesu primjenjive u određenom obrazovnom okruženju ili kontekstu, kako bi se osigurala inkluzivnost.
- **Stvaranje bezbjednog prostora:** Obezbeđivanje bezbjednog okruženja posebno je važno u radu sa djecom i adolescentima, naročito sa onima koji duže vrijeme nijesu imali pristup sigurnom prostoru za učenje ili su bili pogođeni traumatičnim okolnostima. Važno je da se zapitate: „Da li je prostor pristupačan svim Polaznicima i učesnicama?“ i „Postoje li prepreke ili rizici koji mogu spriječiti djecu da prisustvuju, govore, učestvuju i dijele svoja iskustva?“
- **Aktivno uključivanje polaznika i polaznica:** Tokom pripreme i realizacije radionica odvojite dovoljno vremena kako biste osigurali aktivno učešće svih. Polaznici i polaznice sa različitim sposobnostima učenja najbolje poznaju svoje prednosti i izazove. Podsticanjem da iznose svoje ideje gradite inkluzivnu kulturu i omogućavate kontinuirane povratne informacije, što

je posebno značajno za starije polaznike i učesnice. Takav pristup pomoći će vam da realizujete što djelotvornije aktivnosti.

- **Prilagođavanje lokalnom kontekstu:** Koristite što jednostavniji jezik, uključujući lokalne jezike kada je to potrebno. Podstičite polaznike i polaznice da odgovaraju na pitanja i sažimaju svoje stavove koristeći sopstveni dijalekat i izraze. Koristite primjere iz svakodnevnog života i lokalne studije slučaja kako biste sadržaj učinili razumljivijim i bližim djeci. Slobodno prilagodite primjere, priče, scenarije i druge sadržaje lokalnom kontekstu.

Razmatranje osjetljivih tema

Osjetljive teme mogu biti pitanja ili sadržaji koji izazivaju snažne emocionalne reakcije ili nelagodu. Razgovor o njima može biti zahtjevan, pa je važno slijediti sljedeće smjernice:

- **Stvorite bezbjedno okruženje:** Tokom razgovora o osjetljivim ili teškim pitanjima, neki Polaznici i učesnice mogu osjećati ljutnju ili uznemirenost. U takvim situacijama važno je ostati pribran i posmatrati situaciju kao priliku za učenje. Umjesto izbjegavanja teme, preporučuje se da razgovor odgodite dok ne osmislite odgovarajući pristup.
- **Podstičite otvoreno istraživanje tema:** Važno je omogućiti Polaznicima i učesnicama da otvoreno istražuju teme koje ih zanimaju ili zabrinjavaju, uz očuvanje njihove bezbjednosti. Treba da se osjećaju sigurno da izraze mišljenje i učestvuju u razgovoru bez straha od negativnih posljedica zbog onoga što kažu.
- **Odgovarajte otvoreno uma:** Kada polaznici i polaznice pokrenu neko pitanje, važno je reagovati otvoreno, bez osuđivanja na osnovu ličnih vjerskih, kulturnih ili političkih uvjerenja. Takav pristup podstiče iskrenost i otvorenost u dijeljenju iskustava.
- **Podstičite komunikaciju zasnovanu na poštovanju:** Ohrabrite polaznike i polaznice da tokom razgovora pokazuju poštovanje i osjetljivost prema doprinosima drugih. Svačija perspektiva treba da bude uvažena i tretirana sa pažnjom.
- **Prepoznajte rizike:** Obratite pažnju na polaznike i učesnice koji pokreću teme na način koji ih može dovesti u rizik. Kada je potrebno, intervenišite pažljivo i razmotrite mogućnost da kasnije privatno nastavite razgovor sa tom osobom.
- **Upravljajte temama koje mogu uznemiriti druge:** Ako Polaznici i učesnice pokrenu teme koje mogu uznemiriti druge u grupi, kao što su traumatični događaji, reagujte na odgovarajući način. Provjerite sa grupom da li se osjećaju prijatno da nastave razgovor ili ponudite da kasnije privatno razgovarate sa osobom koja je temu pokrenula.
- **Podstičite slobodno izražavanje:** Iako treba omogućiti polaznicima i polaznicama da se slobodno izražavaju, ne treba ih pritiskati da se vraćaju na uznemirujuća iskustva ili govore o negativnim događajima. Važno je stvoriti podržavajuće okruženje u kojem se osjećaju osnaženo da dijele svoje misli bez pritiska.
- **Potražite podršku stručnjaka:** Kada je potrebno, zatražite pomoć lokalnih stručnjaka za vođenje razgovora o osjetljivim temama, kako bi polaznici i polaznice dobili potrebnu podršku i smjernice.

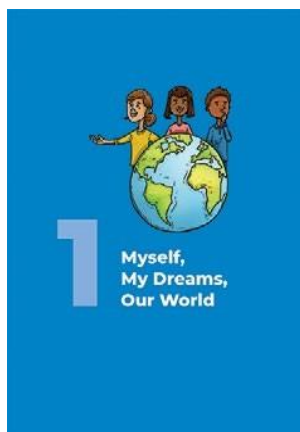
Kako najbolje iskoristiti ovaj kurikulum

- Nadamo se da ćete ovaj kurikulum prvenstveno posmatrati kao resurs koji vam pomaže da realizujete relevantne lekcije sa polaznicima i polaznicama.
- Svjesni smo da predviđeno trajanje radionica neće uvijek biti moguće ili praktično, te da će nekada biti potrebno organizovati dodatnu radionicu kako bi se obradili svi sadržaji predviđeni jednom lekcijom.
- Možete pojednostaviti lekcije, prilagoditi ih grupama sa nižim nivoom pismenosti ili koristiti pojedine djelove lekcija kao dopunu materijalima koje već imate. Vi ste stručnjaci i stručnjakinje za svoj kontekst i najbolje ćete znati kako da ovaj resurs iskoristite na najdjelotvorniji način.

Pripremne aktivnosti sa zainteresovanim stranama

Naravno, učenje i promjene u ponašanju ne zavise samo od interakcije između fasilitatora ili fasilitatorke i polaznika i polaznica. Šire okruženje za učenje, koje obuhvata dom i lokalnu zajednicu, oblikuju roditelji, vjerski lideri i liderke, kao i druge zainteresovane strane i osobe koje imaju uticaj u zajednici. Imajte na umu sljedeće:

- Uključivanje zainteresovanih strana ključno je za uspjeh programa. Važno je upoznati ih sa koristima koje program donosi polaznicima i polaznicama, kao i zajednici.
- Partnerske organizacije koje već realizuju druge Aflatoun programe dosljedno preporučuju organizovanje sastanaka sa zainteresovanim stranama prije početka rada.
- Roditelje treba informisati i pripremiti za sadržaje koje će njihova djeca učiti, naročito kada je riječ o osjetljivim temama.
- Uključite lidere i liderke zajednice, kao i druge relevantne aktere, kako biste osigurali podršku programu.

Struktura kurikuluma

Svaki nivo sadrži pet modula sa više lekcija, koje prate isti format i strukturu.

- **Modul 1:** Ja, moji snovi, naš svijet
- **Modul 2:** Učenje zajedničkog života
- **Modul 3:** Učenje o resursima i novcu
- **Modul 4:** Živjeti pametno, živjeti održivo
- **Modul 5:** Čini dobro — budi preduzimljiv/a

Sve lekcije sadrže:

Uvod: pregled očekivanih ishoda lekcije, ciljeva učenja, strategija, materijala, trajanja, ključnih riječi i informacija za fasilitatora ili fasilitatorku.

Smjernice za realizaciju korak po korak: svaka lekcija sadrži djelove **Početak**, **Učenje** i **Osvrt**, uz naznačeno trajanje svakog dijela. Svaki dio sadrži korake koje treba pratiti, potrebne resurse i materijale za realizaciju aktivnosti, kao i dodatne savjete za fasilitatora ili fasilitatorku i napomene za prilagođavanje.

Ikone u lekcijama: Sve lekcije sadrže ikone koje fasilitatorima i fasilitatorkama olakšavaju snalaženje u sadržaju i prepoznavanje ključnih dijelova lekcije.

Ciljeve učenja

Trajanje

Strategije

Ključne riječi

Materijale

Informacije za fasilitatora ili
fasilitatorku

Specifični ishod

Modul podrške

Modul podrške je posebna knjiga sa lekcijama relevantnim za nivoe od 1 do 4. Mogu ga koristiti novi i postojeći partneri. Ove lekcije predstavljene su odvojeno i nijesu uključene u knjige za nivoe od 1 do 4, kako bi se izbjeglo ponavljanje. Fasilitator ili fasilitatorka može odlučiti o njegovoj upotrebi u skladu sa potrebama grupe.

Modul podrške obuhvata:

- Uvod u Aflatoun
- Kako organizovati štednju
- Prava djeteta
- Kako organizovati Aflatoun dan
- Rječnik pojmova

1

Ja

Moji snovi

Naš svijet

Scenarij 1.1 Mogu postići mnogo stvari

Specifični ishod

Polaznici mogu prepoznati sopstvene slabosti i snage i razumjeti da im njihove snage mogu pomoći da postignu velike stvari.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Nabroje svoje snage i slabosti.
- Identifikuju stvari koje žele da postignu.
- Razumiju kako im njihove snage mogu pomoći da ostvare ciljeve koje žele da postignu.

Strategije

- **Početak:** timska igra
- **Učenje:** brainstorming i rad u grupama
- **Refleksija:** „shout back“ (glasno ponavljanje)

Materijali

- Lopta (ili drugi predmet koji je bezbjedan za bacanje)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Postići
- Snage
- Prilike
- Razvoj

Informacije za facilitatora

Ova aktivnost se bave individualnim snagama i slabostima. Podstiče polaznike da koriste svoje snage kako bi prepoznali i ostvarili svoj puni potencijal. Takođe im pomaže da identifikuju svoje slabosti kako bi izbjegli određene situacije ili radili na njihovom prevazilaženju.

Za potrebe ove aktivnosti, slabosti ćemo nazivati „prilikama za razvoj“, jer to one suštinski i predstavljaju. Slabosti posmatramo kao načine na koje svaki učesnik može da raste i unapređuje se.

Uvod | 15 minuta |

Timska igra

1. Obavijestite polaznike da ćete danas razgovarati o individualnim snagama, kao i o mogućnostima za unapređenje određenih osobina. Podijelite polaznike u grupe od 4–5 članova.
2. Uputite polaznike da zamisle da su se izgubili u pustinji. Kao grupa moraju identifikovati vještine koje su potrebne za preživljavanje u takvom izazovnom okruženju. Na primjer, potrebne su dobre vještine rješavanja problema kako bi se suočili sa izazovima, poput pronalaženja alternativnih izvora hrane i slično.
3. Na kraju diskusije, zamolite svaku grupu da imenuje vođu tima koji će predstaviti vještine preživljavanja koje su identifikovali kao grupa.

Učenje | 35 minuta |

Brainstorming i rad u grupama

1. Zamolite polaznike da ostanu u svojim grupama. Obavijestite ih da će sada raditi brainstorming o različitim snagama unutar svojih grupa. Dajte im 10 minuta da zapišu sve svoje snage.
2. Kada budu spremni, zamolite volontere da podijele rezultate svog brainstorminga. Pozovite nekoliko različitih učesnika da podijele svoje odgovore. Ovo ne bi trebalo da traje duže od nekoliko minuta.
3. Zatim upoznajte polaznike sa programom Aflatoun. Možete objasniti na sljedeći način: „Aflatoun je obrazovni program koji vas uči socijalnim i finansijskim vještinama. To znači da ćete naučiti više o svojoj zajednici, svojim pravima i kako da se zauzmete za ta prava. Takođe ćete učiti o svojim odgovornostima i kako da upravljate resursima kako biste planirali stvari koje želite da uradite ili kupite.“ Pitajte polaznike da li imaju pitanja. Naglasite da će tokom godine kroz brojne aktivnosti postepeno bolje upoznati program.
4. Zamolite polaznike da se vrate u svoje grupe. Ovoga puta treba da pogledaju svoju listu snaga i razmisle kako bi te snage mogle biti primijenjene u okviru Aflatoun programa. Na primjer, ako neko kaže da je organizovan, može objasniti kako će mu to pomoći u aktivnostima koje zahtijevaju efikasno planiranje. Dajte grupama 5 minuta za razmišljanje. U ovoj fazi nije potrebno da izlažu pred ostatkom odjeljenja.
5. Zatim zamolite grupe da u narednih 10 minuta navedu svoje slabosti (odnosno prilike za razvoj). Nakon toga mogu razgovarati o tome kako bi željeli da unaprijede te oblasti tokom

- Aflatoun programa. Na primjer, ako neko kaže da nema dovoljno samopouzdanja da izrazi svoje mišljenje, može očekivati da će mu program pomoći da se zauzme za svoja prava.
6. Zamolite sve grupe da se ponovo okupe i predstavite rezultate svojih diskusija. Svakoj grupi dajte oko 2 minuta za izlaganje. Mogu govoriti o snagama koje će im pomoći u programu, kao i o oblastima koje žele da unaprijede kroz aktivnosti Aflatouna.
 7. Objasnite da nam naše snage mogu pomoći da ostvarimo ono što želimo. Na primjer, zamislite da želite da kupite posebnu olovku koju ste vidjeli u prodavnici. Ako vam je snaga organizovanost i fokusiranost, Aflatoun program vam može pružiti dodatne alate (postavljanje ciljeva, planiranje, budžetiranje) kako biste dodatno razvili svoje snage i na kraju ostvarili cilj kupovine te olovke.

Refleksija | 10 minuta |

1. Obavijestite polaznike da ova aktivnost predstavlja završni dio gradiva. Objasnite da ćete vi izgovoriti jednu riječ, a Polaznici treba da uzvrate povezanom riječju. Na primjer, ako vi kažete „Snaga“, oni mogu odgovoriti „Kreativnost“. Svaki put kada izgovorite riječ, izabraćete jednog učesnika tako što ćete mu baciti loptu. Nakon što učesnik izgovori svoju riječ, treba da vrati loptu facilitatoru.
2. Nastavite igru tako što ćete baciti loptu drugom učesniku i izgovoriti jednu od riječi: „Snaga“, „Slabost“ ili „Unapređenje“. Ponavljajte postupak, vodeći računa da svaku riječ izgovorite više puta i da svaki put uključite drugog učesnika.

Scenarij 1.2 Razumijevanje roda

Specifični ishod

Polaznici mogu analizirati rodnu pristrasnost i njen uticaj u društvu.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Razumiju razliku između „pola“ i „roda“.
- Definišu „rodnu pristrasnost“.

Strategije

- **Početak:** Razvrstavanje fotografija
- **Učenje:** Rad u grupama ili tiha debata (adaptacija)
- **Refleksija:** Otvorena diskusija

Materijali

- Slike predmeta koji se obično povezuju sa određenim rodovima (vidi Resurse za facilitatore – izrezati svaku sliku posebno)
- Po jedan primjerak radnog lista „Tačne ili netačne tvrdnje“ za svaku grupu (vidi Resurse za facilitatore)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Rod
- Pol

Informacije za facilitatora

Ova lekcija obrađuje pojam roda kao društvenog konstrukta (odnosno način na koji društvo povezuje predmete, zanimanja, boje i slično sa različitim rodovima).

Važno je uvesti ideju da je „rod“ različit od „pola“. „Pol“ je oznaka koja nam se dodjeljuje pri rođenju (muški ili ženski) na osnovu fizičkih karakteristika.

Lekcija se takođe bavi pojmom rodne pristrasnosti i načinom na koji ona može uticati na to kako se neko tretira u društvu.

Ako smatrate da bi bilo korisno dodatno razraditi ovu temu, možete pogledati Fazu 3, Aktivnost 1.4 „Naši rodovi“. Aktivnosti iz tog modula možete uključiti u ovu lekciju.

Dodatni materijali mogu se pronaći na internetu, kao što je video ispod koji obrađuje rodne stereotipe i pristrasnost. Možete ga pogledati unaprijed ili prikazati Polaznicima.

<https://youtu.be/Ulh0DnFUGsk?si=IsAsn9eJuRh7DvgD>.

Uvod | 15 minuta |

Razvrstavanje fotografija

1. Obavijestite polaznike da ćemo danas govoriti o pojmovima „rod“ i „pol“. Podijelite polaznike u grupe od 4–5 članova.
2. Dajte svakoj grupi slike različitih predmeta i zamolite ih da svaki predmet svrstaju u kategoriju „dječak“ ili „djevojčica“.
3. Nakon toga, zamolite polaznike da objasne svoje odluke.

PRILAGOĐAVANJE

Ako nije moguće odštampati slike, možete donijeti predmete na čas ili ih nacrtati na tabli / flipčartu.

Ako imate mogućnosti, možete prikazati širi izbor fotografija na ekranu i zamoliti grupu da podijeli da li bi određene predmete povezali sa dječacima ili djevojčicama.

Učenje | 30 minuta |

Rad u grupama (ili tiha debata)

1. Zamolite polaznike da ostanu u svojim grupama. Sada treba da popune prvi dio radnog lista „Tačne ili netačne tvrdnje“ (vidi Resurse za facilitatore). Dajte im 10 minuta za to.
2. Zatim zamolite volontere da podijele svoj odgovor na tvrdnju broj 5.
3. Razjasnite pojam „pol“ objašnjavajući da je to oznaka koja nam se dodjeljuje pri rođenju (muški ili ženski) na osnovu fizičkih karakteristika sa kojima smo rođeni. Objasnite da je rod društveno konstruisana ideja da određene stvari treba povezivati sa muškim ili ženskim polom; to je ono što ljudi oko nas misle da osobe različitog pola treba ili ne treba da rade.

4. Zamolite polaznike da završe drugi dio aktivnosti tako što će uz drugu grupu tvrdnji napisati „pravedno“ ili „nepravedno“. Dajte im 10 minuta za to.
5. Zamolite polaznike da podijele svoje mišljenje o pitanjima i način na koji su na njih odgovorili.
6. Podsjetite da je „rod“ različit od „pola“. „Pol“ opisuje oznaku koja nam se dodjeljuje pri rođenju na osnovu naših bioloških karakteristika. „Rod“ je društveno konstruisan pojam koji povezuje predmete, zanimanja, boje i slično sa muškim ili ženskim polom. Istaknite da su Polaznici možda uočili neke nepravedne situacije u drugom zadatku. Takve situacije mogu nastati zbog nečega što se naziva „rodna pristrasnost“, što opisuje situacije kada ljudi favorizuju ili imaju predrasude prema određenom rodu. U društvu je uobičajeno da ljudi misle da su žene pogodnije za određene zadatke ili da su muškarci bolje osposobljeni za određene situacije, uprkos nedostatku stvarnih dokaza koji bi podržali ta uvjerenja. Takva uvjerenja nazivaju se rodna pristrasnost.

ADAPTACIJE:

Ako nije moguće odštampati radni list, možete postavljati pitanja cijeloj grupi i podstaći otvorenu diskusiju.

Ako imate polaznike sa oštećenjem sluha, ovu aktivnost možete pretvoriti u tihu debatu. Napišite svaku tvrdnju „pravedno/nepravedno“ na flipčartu ili tabli i zamolite svaku grupu da zapiše svoje odgovore i razloge (jednu ili dvije rečenice). Dajte grupama dovoljno vremena da prođu kroz sve tvrdnje.

Refleksija | 15 minuta |

Otvorena diskusija

1. Zamolite polaznike da sjednu u krug i podijele svoje ideje o tome zašto smatraju da dječaci i djevojčice treba da budu jednako tretirani.
2. Vodite diskusiju tako što ćete Polaznicima dati „štap za govor“. Samo učesnik koji drži štap može iznositi svoje mišljenje, dok ostali slušaju.
3. Naglasite da ono o čemu se danas razgovaralo ima veliki uticaj u društvu, od porodičnog života do načina na koji smo tretirani u školi. Kao što smo vidjeli kroz primjere pravednih i nepravednih situacija, važno je da se prema ljudima odnosimo na način koji im daje osjećaj da su saslušani i cijenjeni, bez obzira na njihove fizičke karakteristike.

Slike

Resursi za facilitatore:

Tačne ili netačne tvrdnje („Učenje“)

Napišite Tačno ili Netačno pored svake od sljedećih tvrdnji.

1. Muškarac može nositi roze boju.
2. Žena može igrati fudbal.
3. Žena može raditi kao inženjerka.
4. Muškarac može biti baletski igrač.
5. Osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški pol može roditi bebū.

Napišite Pravedno ili Nepravedno pored svakog od sljedećih scenarija.

1. Nastavnik daje učenici bolju ocjenu jer smatra da su djevojčice pametnije od dječaka.
2. Trener daje dječaku više vremena za igru jer smatra da su dječaci jači od djevojčica.
3. Nastavnik svima daje jednake prilike da podijele svoje ideje.
4. Roditelj daje svoj djeci iste kućne obaveze.

Scenarij 1.3 Svi smo jednaki

Specifični ishod

Polaznici razumiju značaj socijalne inkluzije i socijalne jednakosti.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Prepoznaju različite društvene nepovoljne položaje ili oblike marginalizacije.
- Objasne kako socijalna inkluzija omogućava svim članovima zajednice da u potpunosti učestvuju u ekonomskom, društvenom i političkom životu svog društva.

Strategije

- **Početak:** Igra karticama „Srećno / Nesrećno“
- **Učenje:** Otvorena diskusija
- **Refleksija:** Otvorena diskusija

Materijali

- Kartice „Srećno“ i „Nesrećno“ u providnoj tegli / korpi / kesi
- Tabla / flipčart i markeri

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Socijalna isključenost
- Marginalizacija
- Socijalna inkluzija
- Socijalna jednakost

Informacije za facilitatora

Prije časa, odšampajte primjerke radnog lista „Srećno / Nesrećno“ kartice i isijecite ih na pojedinačne kartice. Odšampajte više primjeraka kako biste imali duple kartice ili osmislite dodatne situacije kako bi svaka grupa imala po tri kartice.

Početak | 20 minuta |

Igra karticama „Srećno / Nesrećno“

1. Podsjetite polaznike da su na prethodnom času učili o polu i rodu i da smo svi sposobni da radimo sve što želimo, bez obzira na pol ili rod. Objasnite da će na ovom času učiti o tome kako su neki ljudi isključeni iz svojih zajednica ili iz društva zbog toga ko su, šta rade ili šta posjeduju. Zamolite polaznike da formiraju grupe od po 4 člana. Obavijestite ih da svaka grupa predstavlja jednu porodicu u zajednici i da treba da osmisle naziv svoje porodice.
2. Podijelite tablu/flipčart u tabelu prema broju porodica u razredu, kao u primjeru ispod:

PORODICA 1	PORODICA 2	PORODICA 3

3. Zamolite po jednog člana iz svake grupe da uzme tri kartice iz tegle/korpe/kese.
4. Objasnite da informacije na karticama prikazuju trenutnu situaciju njihove porodice u vidu bodova. Kartice „Srećno“ donose bodove, a kartice „Nesrećno“ oduzimaju bodove.
5. Zamolite drugog člana iz svake grupe da upiše rezultate kartica ispod naziva porodice (npr. „Kuća (5)“, „Bolest (-5)“ i slično).
6. Nakon toga, treći član grupe treba da izračuna ukupan broj bodova. Taj zbir predstavlja pregled situacije njihove porodice. Svaka kartica „Srećno“ vrijedi +5 bodova sreće (BS), a svaka kartica „Nesrećno“ vrijedi -5 BS.
7. Zatim saberite ukupne bodove svih porodica kako biste dobili zbir bodova cijele zajednice.
8. Kada ovo bude završeno, trebalo bi da imate nešto slično sljedećem primjeru:

PORODICA 1	PORODICA 2	PORODICA 3	ZAJEDNICA – BODOVI
+5 BS (5+5-5=5)			
Kuća (5)	Beskućništvo (-5)	Škola (5)	15 (ukupan broj bodova za sve porodice)
Nutritivna hrana (5)	Neobrazovanost (-5)	Posao (5)	
Bolest (-5)	Zdravstvena zaštita (5)	Zdravstvena zaštita (5)	

9. Objasnite pravila igre:
 - Igra ima deset krugova. U svakom krugu svaka porodica mora uraditi dvije stvari:

PRVO – uzeti jednu karticu iz tegle/korpe/kese i pokazati je samo svojoj grupi.

DRUGO – izabrati jednu od svoje tri početne kartice (ne uključujući novu karticu) i tiho je zamijeniti sa bilo kojom porodicom po izboru. Izabrana porodica zatim bira karticu za zamjenu sa nekom drugom porodicom.

- Nakon što sve porodice obavještavaju ove dvije radnje, upisuju nove bodove na tablu i ažuriraju rezultat.
- Na kraju svakog kruga objavljuje se novi zbir bodova zajednice.
- Nakon deset krugova pobjeđuje porodica sa najvećim brojem bodova.

PORODICA 1 +5 BS (5+5-5=5)	PORODICA 2	PORODICA 3	 ZAJEDNICA – BODOVI
Prvi krug Kuća (5) Nutritivno vrijedna hrana (5) Bolest (-5) UKUPNO 5 bodova	Prvi krug Beskućništvo (-5) Neobrazovanost (-5) Zdravstvena zaštita (5) UKUPNO -5 bodova	Prvi krug Škola (5) Posao (5) Zdravstvena zaštita (5) UKUPNO 15 bodova	15
Drugi krug Obrazovanje (5) Pristup prirodnim resursima (5) UKUPNO 10 bodova	Drugi krug Posao (5) Bolest(-5) UKUPNO -0 bodova	Drugi krug Demokratska participacija (5) Beskućništvo (-5) UKUPNO 0 bodova	10

Učenje | 25 minuta |

Otvorena diskusija

1. Pokrenite diskusiju sljedećim pitanjima:
 - Kakav je bio stav vaše porodice kada ste dobili početne kartice?
 - Kako se osjećala porodica sa najvišim početnim rezultatom?
 - A porodica sa najnižim rezultatom?
 - Kako ste birali porodice sa kojima ste mijenjali kartice?
 - Kako su druge porodice tretirale vašu porodicu tokom razmjene?
 - Kako su kartice koje ste zamijenili uticale na zbir bodova zajednice?
 - Da li biste igrali drugačije da je cilj bio postići najveći zbir bodova zajednice?
2. Nacrtajte dvije kolone na tabli/flipčartu i označite ih „Socijalna inkluzija“ i „Socijalna isključenost“. Pozitivne stavke sa kartica „Srećno“ upišite pod „Socijalna inkluzija“, a negativne sa kartica „Nesrećno“ pod „Socijalna isključenost“.

SOCIJALNA INKLUZIJA	SOCIJALNA ISKLUČENOST
Kuća Nutritivno vrijedna hrana Obrazovanje Pristup prirodnim resursima Demokratsko učešće	Beskućništvo Bolest Neobrazovanost

3. Dodajte i sadržaj kartica koje nijesu izvučene tokom igre. Pitajte polaznike da li mogu predložiti još primjera.

PRILAGOĐAVANJA:

Ukoliko neki od učesnika imaju poteškoće u govoru, možete im omogućiti da svoje odgovore zapišu i da na taj način učestvuju u diskusiji.

Takođe, aktivnost „Razmisli“ možete dati učenicima da je završe kod kuće kao domaći zadatak.

Refleksija | 15 minuta |

Otvorena diskusija

1. Pročitajte definicije:

Socijalna isključenost je situacija kada pojedinci ili grupe nemaju ista prava i koristi kao ostali, kao što su posao, stanovanje, zdravstvena zaštita, obrazovanje i slično.

Socijalna inkluzija znači da se svi osjećaju kao da pripadaju i da imaju jednake prilike. To podrazumijeva jednak tretman u društvu i omogućavanje svim grupama da učestvuju u svim oblastima života – radu, kulturi i politici. Takođe podrazumijeva uvažavanje razlika i pružanje jednake šanse svima, čak i kada se suočavaju sa poteškoćama.

2. Zamolite polaznike da ponovo pogledaju kolone i odgovore na pitanja:
 - Koji su problemi nastali zbog socijalne isključenosti u vašoj zajednici?
 - Koje socijalno inkluzivne aktivnosti postoje u vašoj zajednici?
 - Koji su pozitivni efekti tih aktivnosti?
3. Zaključite aktivnost podsjećanjem da bez obzira odakle dolazimo ili šta posjedujemo, svi treba da budemo prihvaćeni i da aktivno učestvujemo u zajednici. Ako su neke grupe isključene, treba tražiti načine da ih uključimo.

ADAPTACIJE:

Možete proširiti aktivnost tako što ćete zamoliti polaznike da osmisle „Plan pozitivne akcije“ za unapređenje socijalne inkluzije u svojoj zajednici i pratiti ga na sedmičnom nivou.

Kartice zadovoljstva i nezadovoljstva

Kuća	Obrazovanje	Demokratska participacija
KARTICA ZADOVOLJSTVA	KARTICA ZADOVOLJSTVA	KARTICA ZADOVOLJSTVA
Kvalitetna hrana	Pristup resursima	Zdravstvena zaštita
KARTICA ZADOVOLJSTVA	KARTICA ZADOVOLJSTVA	KARTICA ZADOVOLJSTVA
Beskućništvo	Bolest	Neobrazovanost
KARTICA NEZADOVOLJSTVA	KARTICA NEZADOVOLJSTVA	KARTICA NEZADOVOLJSTVA

Scenarij 1.4 Moji izazovi

Specifični ishod

Polaznici razumiju da je moguće prevazići izazove.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- Prepoznaju da je moguće prevazići izazove.
- Identifikuju načine suočavanja sa izazovima i pokažu otpornost.

Strategije

- **Početak:** gra otpornosti (na otvorenom, ako je moguće, ili u zatvorenom prostoru, ukoliko imate dovoljno prostora) i think-pair-share metoda
- **Učenje:** Individualna aktivnost i otvorena diskusija
- **Refleksija:** Dva pitanja

Materijali

- Konopac, kreda ili drugi predmet za obilježavanje startne i ciljne linije
- Tabla / flipčart i markeri
- Po jedan prazan list papira i jedna olovka / hemijska za svakog učesnika

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Izazov
- Otpornost

Informacije za facilitatora

U ovoj aktivnosti razgovaraćemo o različitim izazovima sa kojima se možemo suočiti u životu i o tome kako ih možemo prevazići. Lekcija počinje kratkom igrom kako bi se grupa energizovala. Nastavlja se otvorenom diskusijom o otpornosti i idejama za njeno razvijanje.

Otpornost je sposobnost da ponovo budemo srećni, uspješni i slično, nakon što se dogodi nešto teško ili loše.*

Obavezno unaprijed napišite pitanja za dio „Početak“.

Uvod | 20 minuta |

Igra otpornosti i think-pair-share

1. Obavijestite polaznike da ćemo na ovom času govoriti o izazovima sa kojima se možemo suočiti u životu i o tome kako ih možemo prevazići. Objasnite da izazovi mogu izazvati osjećaj nelagode i da je važno pronaći načine da prevaziđemo ta osjećanja.
2. Podijelite polaznike u četiri grupe. Svaka grupa treba da ima startnu liniju (A) i ciljnu liniju (B). Prva osoba u svakoj grupi treba da trči od A do B, a zatim da stane na kraj reda. Kada svi članovi grupe pretrče od A do B, tim je završio zadatak. Najbrži tim pobjeđuje, tako da je izazov završiti zadatak što je brže moguće. Pitajte polaznike kako se osjećaju na kraju igre. Ideja je da izazovi mogu izazvati određena osjećanja, koja mogu biti pozitivna ili negativna.

Figure 1. Example of the set up for the game

3. Započnite diskusiju o otpornosti. Pitajte polaznike da li poznaju nekoga (npr. prijatelja, komšiju ili člana porodice) ko je prošao kroz težak period u životu. Pitajte da li se sjećaju kako je ta osoba reagovala – da li je bila tužna, ljuta ili frustrirana?
4. Uputite se na pitanja koja ste unaprijed napisali na tabli/flipčartu. Zamolite svakog učesnika da razmisli o osobi koja je prošla kroz težak period, kako je ta osoba reagovala i kako je uspjela da dođe do boljeg stanja.
5. Podijelite polaznike u parove i dajte im 10 minuta da razgovaraju o sljedećim pitanjima:
 - Stavite sebe u situaciju nekoga koga poznajete, a ko je prošao kroz težak period. Koje vrste izazova mislite da biste morali prevazići?
 - Sa kojim teškim mislima i emocijama mislite da biste se morali suočiti?
 - Koje vještine bi vam bile korisne u toj situaciji?
 - Koje vrste misli ili načini razmišljanja bi vam pomogli?
6. Zamolite svaki par da se udruži sa drugim parom i podijeli ono o čemu su razgovarali. Dajte grupama od četiri člana 5 minuta za diskusiju.

- Zamolite grupu da se ponovo okupi. Objasnite da su ova pitanja imala za cilj da nam pomognu da razmislimo o vještinama koje su nam potrebne u teškim situacijama. Naglasite da je dobro imati te vještine jer nam pomažu da budemo otporni. Otpornost je naša sposobnost da radimo ili mislimo na određene načine kako bismo ostali pozitivni u teškim trenucima. Objasnite da je važno podsjetiti sebe da smo u prošlosti već uspješno prevazilazili izazove. Vježbanjem različitih strategija suočavanja, kroz djelovanje i način razmišljanja, postajemo sve sposobniji da se nosimo sa onim što nam dolazi.

PRILAGOĐAVANJE

Opcije navedene u nastavku mogu se koristiti umjesto koraka 1 i 2.

Za grupe sa ograničenom pokretljivošću, početna igra se može realizovati tako što će se odjeljenje podijeliti u nekoliko grupa, pri čemu će svaka grupa sjedjeti u svom krugu. Svakoj grupi dajte predmet koji je bezbjedan za bacanje. Svaka grupa treba da dobacuje taj predmet između učesnika 20 puta zaredom. Pobjeđuje grupa koja prva završi zadatak, a da joj predmet ne ispadne.

Ukoliko među Polaznicima ima osoba sa oštećenjem vida, podijelite odjeljenje u dvije grupe. Svaka grupa treba da broji do 15, tako što će jedan učesnik izgovarati po jedan broj u datom trenutku. Grupe ne smiju međusobno komunicirati prije početka zadatka. Ako dvije osobe izgovore isti broj u isto vrijeme, grupa mora početi ispočetka. Pobjeđuje grupa koja prva uspješno završi zadatak..

Učenje | 30 minuta |

Individualna aktivnost i otvorena diskusija

- Pitajte polaznike da li se sjećaju šta je otpornost. Ako se ne sjećaju, dajte kratku definiciju. Naglasite da već posjeduju određene vještine koje im pomažu da prevaziđu izazove. Objasnite da će sada razvijati te vještine kroz „Plan otpornosti“.
- Podijelite svakom učesniku po jedan list papira i olovku. Zamolite ih da podijele papir na četiri dijela i napišu riječi iz tabele ispod.

PODRŠKA	STRATEGIJE
MUDROST	RJEŠENJE

- Zamolite polaznike da razmisle o nedavnoj situaciji kada su oni ili neko koga poznaju pokazali otpornost. Zatim neka popune plan prema sljedećim objašnjenjima:
 - PODRŠKA** – Ljudi koji su vam dali savjet ili vam pomogli da sagledate situaciju iz druge perspektive.
 - STRATEGIJE** – Načini suočavanja sa teškim mislima i osjećanjima (npr. razgovor sa prijateljem, odmor).
 - MUDROST** – Znanje ili uvid koji vam je bio koristan.
 - RJEŠENJE** – Pravljenje plana za rješavanje problema.

4. Pitajte da li neko želi podijeliti svoja osjećanja tokom zadatka. Da li je bilo teško prepoznati ova četiri aspekta?
5. Objasnite da otpornost, kao i druge vještine, zahtijeva stalno vježbanje. Eksperimentisanjem sa novim načinima suočavanja sa izazovima, gradimo otpornost i postajemo spremniji za buduće izazove.

PRILAGOĐAVANJE

Ukoliko vrijeme dozvoljava, Polaznici mogu podijeliti i svoja razmišljanja o izazovu sa kojim se trenutno suočavaju.

Ukoliko među Polaznicima ima osoba sa oštećenjem vida, one mogu diktirati svoja razmišljanja drugom učesniku, koji ih može zabilježiti umjesto njih.

Ukoliko među Polaznicima ima osoba sa oštećenjem sluha, uputstva treba da budu napisana na papiru. Takođe, pitanja za grupnu diskusiju treba pripremiti u pisanoj formi. Polaznici koji imaju poteškoće u govoru i kojima nije prijatno da usmeno učestvuju mogu zapisati svoje odgovore, a vi ih zatim možete pročitati naglas.

Refleksija | 10 minuta |

Dva pitanja

1. Možete li navesti situacije u kojima je važno pokazati otpornost?
2. Kako biste pokazali otpornost u tim situacijama?

Scenarij 1.5 Ja štitim sebe

Specifični ishod

Polaznici razumiju pojmove samozaštite, zanemarivanja i zlostavljanja.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- razumiju važnost samozaštite;
- prepoznaju posljedice nepoštovanja pravila bezbjednosti;
- identifikuju načine na koje mogu da se zaštite.

Strategije

- **Početak:** Igra „Bezbjednost na prvom mjestu“
- **Učenje:** Igra uloga
- **Refleksija:** Dodavanje lopte

Materijali

- Tabla / flipčart i markeri
- Papir i olovka za svaku grupu
- Lopta ili drugi bezbjedan predmet koji Polaznici mogu da dobacuju

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Zaštita
- Samozaštita
- Bezbjednost
- Pravila
- Zlostavljanje

Informacije za facilitatora

Prije ove lekcije, obavezno pripremite kontakt informacije službi i organizacija koje su uspostavljene kako bi pružile podršku djeci koja su doživjela nasilje, zanemarivanje ili zlostavljanje. Gotovo svaka zemlja ima liniju za pomoć djeci. Ove linije poštuju stroge procedure zaštite djece i bezbjedne su za kontaktiranje od strane djece. Da biste provjerili da li takva linija postoji u vašoj zemlji, pogledajte sljedeći link:

www.childhelplineinternational.org

Ukoliko neki učesnik pomene nešto zabrinjavajuće kada se pokrene tema zlostavljanja, saslušajte ga i uvjerite ga da ćete pokušati da pomognete. U tom slučaju, obratite se lokalnoj organizaciji ili liniji za pomoć djeci radi podrške. Obavezno poštujte sve postojeće procedure koje je definisala vaša škola, organizacija ili lokalni zakon za prijavljivanje slučajeva zlostavljanja.

Dijete koje je bilo zlostavljano može biti neuobičajeno povučeno, djelovati pod stresom ili anksiozno, a može pokazivati i agresivno ponašanje. U takvim slučajevima, djeca mogu imati modrice ili fizičke tragove na tijelu. Imajte na umu da ovi znaci ne moraju značiti da je dijete zlostavljano. Međutim, važno je prepoznati znake zlostavljanja.

Uvod | 15 minuta |

Igra „Bezbjednost na prvom mjestu“

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnim lekcijama učili više o sebi i drugima. Učili su o tome koliko je naša grupa raznolika, kako da prepoznaju svoje snage i kako da prevazilaze izazove. Objasnite da je važno ostati bezbjedan u svakodnevnim interakcijama sa različitim ljudima. Postavite Polaznicima sljedeća pitanja kako biste uveli temu:
 - Šta je bezbjednost?
 - Zašto je važno biti bezbjedan?
2. Naglasite da postoje različiti načini da ostanemo bezbjedni i da ćete danas istraživati ideje bezbjednosti i zaštite.
3. Zatim obavijestite polaznike da ćete igrati igru*. Pratite sljedeće korake:
 - a Pozovite polaznike da se uključe u igru i svakom djetetu dodijelite broj od 1 do 3. Svaki broj će imati određenu ulogu. Svi Polaznici koji imaju broj jedan igraće ulogu „Djece“. Svi Polaznici sa brojevima dva i tri igraće ulogu „Bezbjednih mjesta“. Pozovite jedno dijete da se dobrovoljno prijavi da bude vođa igre.
 - b Zamolite sva „Bezbjedna mjesta“ da se udruže sa drugim „Bezbjednim mjestom“ i zajedno naprave neku strukturu; na primjer, mogu spojiti ruke iznad glave i formirati „kuću“. Zatim zamolite svako Dijete da izabere jedno Bezbjedno mjesto ispod kojeg će stati.
 - c Objasnite da će vođa igre izgovarati različite riječi, a da Polaznici treba da reaguju u skladu sa njima:
 - „Dijete!“ znači da Djeca treba da napuste svoje Bezbjedno mjesto i brzo pronađu novo.

- „Bezbjedno mjesto!“ znači da Bezbjedna mjesta treba da napuste svoje Dijete i zajedno pronađu novo Dijete.
 - „Ulica!“ znači da Djeca treba da napuste svoja Bezbjedna mjesta i da se neprekidno kreću dok se ne izgovori sljedeća riječ.
- d Pozovite polaznike da promijene uloge i podijele ideje o tome kako se igra može igrati drugačije u sljedećoj rundi.
 - e Tokom igre, vodite računa da svi učestvuju ravnopravno i da svi igraju bezbjedno.
4. Kada se igra završi, postavite Polaznicima sljedeća pitanja: „Kako ste se osjećali kada u igri nije bilo bezbjednih mjesta na koja možete otići?“; „U stvarnom životu, ko ili šta čini da se osjećate bezbjedno?“; „Kako se osjećate kada ste bezbjedni?“; „U svakodnevnom životu, kome možete da se obratite za pomoć kada se ne osjećate bezbjedno?“ na primjer, odrasloj osobi od povjerenja, liniji za pomoć i slično.

*Izvor: Ova igra je prilagođena iz priručnika Right to Play – Power Games: HOUSE-CHILD-STREET.

PRILAGOĐAVANJA

Ako je igra previše teška, možete odrediti više Bezbjednih mjesta nego Djece. Ako je igra previše laka, Polaznici mogu dodati još jedno pravilo. Na primjer, kada vođa igre kaže „Kiša“, dva Bezbjedna mjesta treba da formiraju krug oko dvoje Djece.

Učenje |35 minuta|

Igra uloga o bezbjednosti

1. Podijelite polaznike u grupe od 4 do 5 članova. Svakoj grupi dodijelite po jedno pitanje i zamolite ih da pripreme kratku scenu kojom će prikazati odgovor na svoje pitanje. Primjeri pitanja dati su u nastavku. Ako imate više od tri grupe, dvije ili više grupa mogu koristiti isto pitanje. Dajte svim grupama 10 minuta za pripremu. Svaka scena treba da traje samo 1 do 2 minuta.
 - Koji su primjeri prostora u kojima moramo ostati bezbjedni, na primjer, dom, škola, ulica, internet i slično?
 - Koja pravila bezbjednosti možemo poštovati kako bismo ostali bezbjedni?
 - Šta se dešava kada ne poštujemo pravila bezbjednosti?
2. Kada grupe budu imale dovoljno vremena da pripreme svoje scene, zamolite ih da ih predstave odjeljenju. Svakoj grupi dajte nekoliko minuta za predstavljanje. Dok gledate, možete voditi bilješke kako biste zabilježili na koji način je svaka grupa obradila svoje pitanje.
3. Kada sve grupe završe sa predstavljanjem, pitajte ih ko je odgovoran za našu bezbjednost. Da li je to naša odgovornost ili odgovornost nekog drugog? Objasnite da postoje različiti mehanizmi zaštite. Na primjer, na laptopu ili tabletu možete imati antivirusni softver koji blokira hakere da ukradu vaše informacije. Međutim, naša je odgovornost da taj softver instaliramo. Naglasite važnost samozaštite.

Refleksija | 10 minuta |

Dodavanje lopte

1. Obavijestite polaznike da će ovo biti završna aktivnost u lekciji. Recite im da ćete dodavati loptu ili drugi bezbjedan predmet za dobacivanje, a da osoba koja ga uhvati treba da odgovori na vaša pitanja. Ne moraju svi učestvovati, ali pokušajte da prikupite više odgovora u svakoj rundi. U nastavku su primjeri pitanja koja možete postaviti:
 - Zašto je važno poštovati pravila bezbjednosti i samozaštite?
 - Navedite jedno pravilo samozaštite koje poštujete van kuće.
 - Navedite jedno pravilo samozaštite koje poštujete na internetu.
 - Objasnite šta se može dogoditi ako ne poštujete pravila bezbjednosti.
2. Na kraju ove aktivnosti, naglasite važnost pamćenja različitih mjera bezbjednosti o kojima se danas razgovaralo. Ove mjere mogu pomoći da ostanemo bezbjedni i da se ponašamo na način koji čini da se i drugi osjećaju bezbjedno.

PRILAGOĐAVANJA

Možete promijeniti pitanja koja se postavljaju tokom igre ukoliko želite da se fokusirate na određeni aspekt bezbjednosti.

2

**Učimo da
živimo zajedno**

Scenarij 2.1 Zajedno na putu razvoja

Specifični ishod

Polaznici mogu efikasno da prepoznaju svoje životne ciljeve i donose odgovarajuće odluke kako bi ostvarili te ciljeve.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- razumiju da su odnosi važni za lični razvoj i da oblikuju osobu kakva postajemo;
- razumiju da odnosi imaju ključnu ulogu u pomaganju pojedincima da ostvare svoje ciljeve.

Strategije

- **Početak:** Razmisli – razgovaraj u paru – podijeli sa grupom
- **Učenje:** Igra i individualna aktivnost
- **Refleksija:** Aktivnost dijeljenja i otvorena diskusija

Materijali

- Jedan list papira i olovka / grafitna olovka za svakog učesnika

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Putovanje
- Zdrav odnos
- Nezdrav odnos

Informacije za facilitatora

Možete odlučiti da Polaznici rade u paru ili individualno tokom aktivnosti „Mapa putovanja kroz odnose“.

Uvod | 20 minuta |

Razmisli – razgovaraj u paru – podijeli sa grupom

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnim lekcijama učili o sebi i ljudima koji ih okružuju. Objasnite da ćete se danas fokusirati na odnose sa drugim ljudima.
2. Pitajte polaznike na koliko se načina može stići do lokalne prodavnice. Dajte Polaznicima nekoliko minuta da ponude odgovore. Koristeći njihove odgovore, objasnite da obično postoji više od jednog načina da se negdje stigne.
3. Objasnite da je svaki put drugačiji; na primjer, može postojati lijep, panoramski put, brz put, opasan put ili čak mogućnost da se osoba izgubi usput. Istaknite da je, bez obzira na to koji put izaberemo, krajnji cilj da stignemo do odredišta i da učimo iz svojih iskustava tokom puta.
4. Dajte svakom učesniku list papira i olovku.
5. Obavijestite polaznike da će kreirati svoje sopstveno putovanje. Nazvaće ga „Mapa putovanja kroz odnose“. Objasnite da će mapa prikazati jedan njihov cilj za kraj školske godine i korake na njihovom putu ka ostvarivanju tog cilja. Možete koristiti sljedeći primjer za objašnjenje: „Recimo da želite da osvojite školsko fudbalsko prvenstvo na kraju godine. Možete isplanirati da češće vježbate tokom sedmice kako biste usavršili svoju tehniku.“
6. Zamolite polaznike da odluče koji cilj žele da odaberu i da taj cilj zapišu ispod naslova „Odredište“ na jednoj strani svog papira, na dnu, vrhu ili sa strane — kako god im najviše odgovara.
7. Kada to završe, podijelite polaznike u parove i dajte im 5 minuta da sa svojim partnerima podijele svoja „odredišta“, odnosno ciljeve.
8. Nakon 5 minuta, zamolite po dva para da se spoje. Polaznici zatim treba da podijele svoje ciljeve u novim grupama od četiri člana. Treba da razmisle o tome da li su njihovi ciljevi slični ili različiti. Dajte im 5 minuta za diskusiju.
9. Sada zamolite sve polaznike da se ponovo okupe u zajedničkoj grupi i pitajte da li neka grupa želi da podijeli ciljeve koji su se pojavili tokom njihove diskusije.

PRILAGOĐAVANJE

Ukoliko nije moguće realizovati ovu aktivnost na papiru, Polaznici mogu jednostavno razmisliti o potrebnim koracima, umjesto da ih zapisuju, za potrebe sljedeće aktivnosti.

Učenje | 30 minuta |

Igra i individualna aktivnost

1. Objasnite da se ponekad, čak i kada imamo plan za neko putovanje, na tom putu mogu dogoditi neočekivane stvari. Izaberite jednog dobrovoljca i recite mu da je njegov izazov da prebroji osobe u prostoriji. Pustite ga da izbroji do broja 3, a zatim ga prekinite i predložite novi izazov.

2. Zamolite učesnika koji broji da priđe svakom od učesnika koristeći samo jednu nogu. Vjerovatno će skakati na jednoj nozi dok bude brojao polaznike.
3. Kada učesnik uspije da prebroji još nekoliko osoba, uvedite novi izazov. Recite mu da može hodati na obje noge, ali da mora imati povez preko očiju kako bi prebrojao ostatak učesnika. Dozvolite mu da pronađe strategiju kako to da uradi; na primjer, može pažljivo pokušati da svojim stopalima dodirne stopala učesnika koji sjede ili stoje u krugu. Cilj ove aktivnosti je da učesnik koji broji pronađe način da završi zadatak i pokaže da uvijek možemo pronaći način da ostvarimo ono što želimo.
4. Pitajte polaznike šta misle o onome što su upravo vidjeli. Pokušajte da istaknete prethodno pomenute ideje o prevazilaženju izazova i pronalaženju novih načina za ostvarivanje ciljeva.
5. Sada zamolite svakog učesnika da pogleda papir na kojem je napisao svoje „odredište“. Dajte im 5 minuta da razmisle o mogućim izazovima koji bi se mogli pojaviti dok pokušavaju da stignu do svog odredišta, odnosno cilja. Zamolite ih da zapišu sve izazove na svoj papir. To će predstavljati njihovu mapu putovanja.
6. Sada zamolite polaznike da razmisle o osobi sa kojom imaju dobar odnos, na primjer, roditelju, prijatelju, nastavniku ili treneru. Ohrabrite ih da razmisle o tome kako bi ih ta osoba mogla podržati ili im pomoći u prevazilaženju izazova i donošenju odluka o tome kako da nastave svoje putovanje. Objasnite da je zdrav odnos onaj u kojem možemo bezbjedno komunicirati sa ljudima, povjeriti im se i zatražiti podršku kada nam je potrebna. Zdrav odnos je odnos koji doživljavamo kao pozitivan i podržavajući. Istaknite da je nezdrav odnos onaj koji ne doživljavamo kao pozitivan ili podržavajući.

Refleksija | 10 minuta |

Otvorena diskusija

1. Zamolite nekoliko učesnika da podijele svoje mape sa ostatkom odjeljenja.
2. Postavite sljedeća pitanja:
 - Koje su razlike između zdravih i nezdravih odnosa kada je riječ o pružanju podrške?
 - Kakvu ulogu zdravi i nezdravi odnosi imaju u našim životima?
 - Kako vam ova vježba može pomoći da procijenite ulogu odnosa u svom životu?
 - Da li vi kontrolirate svoje odluke ili na vas utiču vaši odnosi?

NAPOMENA:

Ako svi Polaznici žele da podijele svoje mape, ali nema dovoljno vremena da to urade, možete okačiti mape na zid / tablu, uz saglasnost učesnika, kako bi svi mogli da ih pogledaju tokom pauze ili u nekom drugom trenutku.

Scenarij 2.2 Ja sam lider

Specifični ishod

Polaznici su razvili i mogu da primjenjuju efikasne liderske vještine i vještine timskog rada.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- identifikuju različite karakteristike lidera;
- opišu osobine koje osoba treba da ima kako bi bila lider.

Strategije

- **Početak:** Grupna aktivnost
- **Učenje:** Teatar slika
- **Refleksija:** Razmisli – razgovaraj u paru – podijeli sa grupom

Materijali

- Papir
- Olovke
- Tabla / flipčart i marker

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Lider
- Talenat
- Znanje
- Vještina
- Stav

Informacije za facilitatora

Molimo vas da posebno naglasite da svako ima liderske kvalitete i da svako ima potencijal da te kvalitete dodatno razvija. Istaknite da u grupnim aktivnostima obično postoje i lideri i oni koji prate, odnosno podržavaju lidera, i da su obje ove uloge važne. Ljudi mogu mijenjati uloge u zavisnosti od konkretne situacije.

Ukoliko je potrebno, možete koristiti sljedeću definiciju pojma „lider“: Lider grupe ljudi ili organizacije je osoba koja njome upravlja ili je za nju zadužena. Na

primjer: „Sada nam je potreban novi lider partije i novi stil liderstva“; „Sljedećeg mjeseca održaćemo skup kako bismo izabrali novog lidera.“*

Definišite lidera kao osobu koja vodi određene aktivnosti. Istaknite da je dobar lider osoba koja sluša, jasno daje smjernice i ima motivacionu ulogu za druge. Može se desiti da neko vodi određeni zadatak ili aktivnost, a zatim promijeni ulogu i prati drugog lidera u drugim aktivnostima.

Uvod | 20 minuta |

Grupna aktivnost

1. Prije ovog dijela lekcije, provjerite da li ste pripremili tabelu za korak 5 ovog zadatka. Pitanja možete napisati na tabli ili flipčartu.
2. Podsjetite polaznike da su u prethodnoj lekciji razmatrali svoje ciljeve i putovanja ka ostvarivanju tih ciljeva. Takođe su razmišljali o mogućim izazovima sa kojima se mogu suočiti i o odnosima koji im mogu pomoći na tom putu. U ovoj aktivnosti, saznaće više o tome kako ljudi međusobno komuniciraju i kako mogu potencijalno da rade zajedno, pri čemu neki preuzimaju ulogu lidera, dok drugi imaju drugačije uloge.
3. Pitajte polaznike: „Koje vam riječi padaju na pamet kada čujete riječ ‘lider’?“ Zamolite ih da zapišu svoje odgovore.
4. Zamolite dobrovoljce da podijele neke od riječi do kojih su došli i usmjerite njihovu pažnju na pitanja u tabeli.
5. Zamolite dobrovoljce da podijele odgovore za koje smatraju da odgovaraju pitanju iz prve kolone. Ako niko nema riječ koja odgovara, zamolite sve polaznike da zajedno osmisle odgovor.
6. Ponovite prethodni korak za preostale dvije kolone.

Šta lider treba da zna?	Kakav stav lider treba da pokazuje?	Koje vještine lider treba da ima?
Na primjer: Treba da ima znanje o temi u vezi sa kojom vodi ljude, kao što su životna sredina, obrazovanje i slično.	Na primjer: Treba da bude inkluzivan i da sluša sve.	Na primjer: Treba da bude organizovan i da dobro radi u timu

7. Nakon što zajedno sa Polaznicima popunite tabelu, postavite sljedeća pitanja:
 - Da li se slažete ili ne slažete sa načinom na koji smo opisali lidera?
 - Da li mislite da je teško razviti ove osobine?
 - Da li mislite da vi i vaši drugovi iz odjeljenja imate neke od ovih osobina?
 - U kojim situacijama možete pokazati liderske vještine?

8. Kod završnih pitanja, pokušajte da dobijete više primjera tako što ćete pitati polaznike o mogućim situacijama u školi, kod kuće i u zajednici.

*Izvor: Definicija i značenje riječi LEADER | Collins English Dictionary (collinsdictionary.com) – dostupno na: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/leader>

PRILAGOĐAVANJE

Podstaknite polaznike da navedu karakteristike koje se mogu pripisati lideru. Ako im je teško da to urade, zamolite ih da se sjetite osobe koju poznaju. To može biti neko iz njihove porodice ili neko iz njihove zajednice ko vodi druge...

Učenje | 30 minuta |

Teatar slika

1. Podijelite polaznike u grupe od po pet članova. Zamolite svaku grupu da koristi teatar slika kako bi prikazala pojam „lider“. Dajte grupama 7 minuta za pripremu i dajte im sljedeća uputstva: svi u grupi moraju učestvovati, moraju biti nepomični i ne smiju koristiti nikakve rekvizite. Ponovite da je lider obično osoba koja se cijeni; kada ta osoba govori, drugi je prate. Primjer zamrznute slike može biti lider koji gestovima pokazuje drugima da ga prate.
2. Kada svi budu spremni, zamolite svaku grupu da predstavi svoju sliku u trajanju od 2 minuta. Dok jedna grupa predstavlja, ostatak grupe treba da pokuša da opiše šta vidi. Kao facilitator, možete podstaći odgovore postavljanjem pitanja kao što su:
 - Šta vidite?
 - Zašto to kažete?
3. Na kraju aktivnosti, istaknite glavne karakteristike koje su prikazane i razjasnite eventualna pogrešna shvatanja o tome kakav lider treba da bude. Ukoliko je potrebno, koristite definiciju iz dijela „Napomene za facilitatora“.

Refleksija | 10 minuta |

Razmisli – razgovaraj u paru – podijeli sa grupom

1. Dajte svakom učesniku list papira i olovku. Zamolite ih da samostalno odgovore na sljedeća pitanja:
 - Koje osobine su mi potrebne da bih bio/bila lider?
 - Da li sam ja lider?
 - Ako nijesam lider, da li želim da budem lider? Ako želim, na koji način bih volio/voljela da vodim druge?
2. Nakon pet minuta, zamolite polaznike da formiraju parove ili grupe od po tri člana kako bi međusobno podijelili, razgovarali o svojim odgovorima i saželi ih.
3. Nakon 5 minuta, zamolite nekoliko grupa da podijele neka svoja zapažanja ili sažetke.

4. Ako i dalje imate vremena, zamolite polaznike da učestvuju u kratkoj diskusiji i postavite sljedeća pitanja:
- Da li svako može biti lider?
 - Da li svako mora biti lider sve vrijeme?
 - Da li je važno biti i osoba koja prati lidera? Zašto jeste ili zašto nije?

Scenarij 2.3 U tuđim cipelama

Specifični ishod

Polaznici mogu da razumiju perspektive drugih ljudi.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- analiziraju priču / scenarije kako bi odredili svoje gledište;
- vježbaju istraživanje perspektive druge osobe;
- razumiju vrijednost uvažavanja perspektiva drugih ljudi tako što će njihove ideje uzeti u obzir..

Strategije

- **Početak:** Otvorena diskusija i pričanje priče
- **Učenje:** Igra uloga
- **Refleksija:** Otvorena diskusija

Materijali

- Priča „U tuđim cipelama“ („Početak“)
- Kartice sa pričama za igru uloga („Učenje“)
- Tajmer / štoperica (opciono)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Empatija
- Perspektiva

Informacije za facilitatora

Ova lekcija uključuje dijeljenje priča sa Polaznicima. Jednu od ovih priča treba dati Polaznicima kao nastavni materijal. Ukoliko nemate mogućnosti da to uradite, možete prvo pročitati priču naglas, a zatim nastaviti sa ostalim koracima.

Važne definicije koje treba imati na umu tokom ove lekcije uključuju:

Empatija: sposobnost da budemo svjesni osjećanja drugih ljudi i da zamislimo kako bi bilo biti u njihovoj situaciji, odnosno „u njihovim cipelama“.

Perspektiva: „poseban način razmatranja nečega“^{*1}. Svaka osoba može imati drugačiji način gledanja na istu stvar, u zavisnosti od svojih ličnih iskustava..

Uvod | 15 minuta |

Otvorena diskusija i pričanje priče

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnoj lekciji razgovarali o liderima i onima koji ih prate. Objasnite da svi imamo različite uloge u svojim zajednicama i da smo svi različiti. Iz tog razloga, veoma je važno da pokušamo da razumijemo jedni druge.
2. Pitajte polaznike kako razumiju izraz „staviti se u tuđe cipele“. Prihvatite sve odgovore. Ako niko ne ponudi ideju, dajte sljedeće objašnjenje: „Staviti se u tuđe cipele znači da pokušavam da razumijem gledišta drugih ljudi. Mogu pokušati da razumijem njihove ideje, njihov način života ili razloge zbog kojih donose određene odluke. To možemo uraditi tako što pažljivo slušamo druge ljude, posmatramo ih i provodimo vrijeme sa njima kako bismo razumjeli kako izgleda njihov život.“
3. Pročitajte priču „U tuđim cipelama“ (vidjeti Resurse za facilitatore).
4. Nakon čitanja priče, možete pitati polaznike za mišljenje o onome što su čuli.

Učenje | 35 minuta |

Igra uloga

1. U ovom dijelu aktivnosti, Polaznici će morati da pronađu moguća rješenja za različite probleme tako što će se staviti u tuđe cipele.
2. Podijelite polaznike u grupe od po četiri člana. Svakoj grupi dajte karticu sa pričom (vidjeti Resurse za facilitatore) i objasnite da treba da pripreme igru uloga koja prikazuje njihovu karticu sa pričom. Pravila su sljedeća:
 - Predstavljanje ne smije trajati duže od 3 minuta. Možete koristiti tajmer / štopericu kako biste osigurali da se grupe pridržavaju predviđenog vremena.
 - Ne smiju se koristiti rekviziti.
 - Svi moraju učestvovati. Neki Polaznici mogu igrati ulogu predmeta, ali svi moraju biti uključeni.
3. Dajte grupama 15 minuta da pročitaju priču i pripreme svoju igru uloga. Svi će dobiti istu priču koju treba da odglume i moraju prikazati moguće rješenje.
4. Nakon 15 minuta, zamolite svaku grupu da predstavi svoju igru uloga. Ako vam ponestane vremena, možete produžiti aktivnost ili zamoliti neke grupe da predstave svoj rad u drugom terminu. Najvažnije je osigurati da neke grupe mogu da predstave svoj rad, jer će to kasnije poslužiti kao polazna tačka za diskusiju.“

¹ Izvor: PERSPECTIVE | English meaning – Cambridge Dictionary – dostupno na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/perspective>

Refleksija | 10 minuta |

Otvorena diskusija

1. Pitajte polaznike da li su se ikada osjećali kao da neko nije razumio njihovo gledište. Dajte im malo vremena da podijele svoje odgovore.
2. Pitajte ih da li razumiju važnost stavljanja sebe u tuđe cipele. Možete pitati nekoliko učesnika zašto smatraju da je to važno.
3. Završite diskusiju tako što ćete pomenuti da, čak i u situacijama koje djeluju teško, ili čak kada smo uznemireni, može biti korisno da se stavimo u tuđe cipele. To nam može pomoći da razumijemo da često postoji razlog zbog kojeg se ljudi ponašaju na određeni način.

Resursi za facilitatore

Priča „U tuđim cipelama“ („Početak“)

U mirnom gradu Aflatounbruku živjela je trinaestogodišnja djevojčica po imenu Emili, koja je bila poznata po tome što je bila brižna i pažljiva. Emili je vjerovala u snagu empatije i uvijek je pokušavala da se stavi u tuđe cipele. Jednog sunčanog popodneva, dok se vraćala kući iz škole, Emili je naišla na neobičnu antikvarnicu po imenu „Bazar empatije“. Emili je bila veoma radoznala i odlučila je da uđe unutra.

Prodavnica je bila puna tajanstvenih predmeta, ali joj je jedan posebno privukao pažnju – svjetlucavi, srebrni par cipela. Vlasnica prodavnice, starija žena toplog osmijeha, primijetila je Emilino interesovanje i prišla joj.

— Ovo su Cipele empatije — rekla je. — Kada ih obuješ, vidjećeš svijet očima drugih ljudi.

Zaintrigirana, Emili je obula cipele i istog trenutka osjetila talas energije. Svijet oko nje se zamutio, a ona se našla kako stoji ispred školskog ormarića. Zbunjena, pogledala je dolje i vidjela da sada nosi drugačiju školsku uniformu. Emili je postala drugi učesnik po imenu Aleks!

Aleks je bio poznat po svojoj stidljivoj i tihoj naravi. Kroz njegove oči, Emili je doživjela osjećanja anksioznosti i nesigurnosti. Kako je dan prolazio, vidjela je teškoće sa kojima se Aleks suočavao na času: izazove sklapanja prijateljstava i usamljenost koju je osjećao tokom ručka. Kada je zvono zazvonilo, Emili se vratila u Bazar empatije. Vlasnica prodavnice se nasmiješila i rekla:

— Imala si svoje prvo iskustvo empatije. Cipele empatije omogućavaju ti da razumiješ osjećanja i iskustva drugih ljudi.

Odlučna da nauči više, Emili je riješila da dalje istraži moć cipela. Sa svakom novom osobom u koju bi se pretvorila, učila je vrijedne lekcije. Kroz oči svog druga iz odjeljenja, Džejka, vidjela je teret njegovih obaveza kod kuće, jer je brinuo o mlađoj braći i sestrama dok su njegovi roditelji radili dugo. Kada su je cipele pretvorile u gospođu Henderson, njenu stariju komšinicu, razumjela je usamljenost gospođe Henderson nakon što je izgubila muža.

Jednog dana, dok je nosila Cipele empatije, Emili je primijetila komešanje u parku. Požurila je na mjesto događaja i zatekla dječaka po imenu Piter kojeg su neka starija djeca zadirkivala. Emili je snažno osjetila njegov strah i poniženje. Postupajući u skladu sa svojim novim razumijevanjem, prišla je djeci koja su ga zadirkivala i mirno ih zamolila da prestanu. Sa empatijom u glasu, Emili im je objasnila kako njihovi postupci povređuju Piterova osjećanja i, iznenađujuće, oni su je poslušali i na kraju se izvinili.

Priča o Emilinoj izuzetnoj sposobnosti proširila se čitavim Aflatounbrukom. Ljudi su počeli da dolaze kod Emili tražeći utjehu, savjet i razumijevanje. Emili je postala most empatije, povezujući ljude iz različitih sredina i sa različitim perspektivama.

Kako je vrijeme prolazilo, Emili je shvatila da empatija nije samo u nošenju čarobnih cipela. To je bila vještina koja se može vježbati svakog dana, bez pomoći bilo kakvog čarobnog sredstva. Naučila je da aktivno sluša svoje prijatelje, porodicu i komšije, pokušavajući da razumije njihova osjećanja i iskustva. Emilina empatija nije koristila samo drugima: ona je promijenila i nju samu. Osjetila je duboku povezanost sa ljudima oko sebe, produbljujući svoje odnose i šireći svoje vidike. Što se više stajala u tuđe cipele, to je više otkrivala sebe i svijet.

Cipele empatije postale su simbol Emilinog putovanja, podsjećajući je na snagu razumijevanja i saosjećanja. Ali, vremenom je vratila cipele u Bazar empatije, shvativši da joj nije potrebna magija da bi razumjela živote drugih ljudi. Umjesto toga, lekcije empatije nosila je u svom srcu.

I tako je Emili nastavila svoju potragu da se stavlja u tuđe cipele, znajući da razumijevanje i ljubavnost mogu promijeniti živote na najčarobniji način. Dok je hodala ulicama Aflatounbruka, koracima ispunjenim empatijom i saosjećanjem, grad je procvjetao u još brižniju i skladniju zajednicu.

Resursi za facilitatore

Kartica sa pričom („Učenje“)

Jednom su postojala dva susjeda, gospodin Vilson i gospođa Tarner, koji su živjeli jedno pored drugog. Uvijek su bili prijateljski nastrojeni jedno prema drugom, ali su vremenom nesporazumi počeli da grade zid između njih.

Jednog sunčanog jutra, gospođa Tarner je odlučila da u svom dvorištu zasadi prelijep ružičnjak. Ali nije znala da ga je zasadila tačno na mjestu gdje je gospodin Vilson volio da sjedi i uživa u jutarnjoj kafi... On se osjetio povrijeđeno i pomislio je da gospođa Tarner namjerno želi da pokvari njegov mirni jutarnji ritual.

Gospođa Tarner nije imala pojma kako se gospodin Vilson osjećao; jednostavno je izabrala to mjesto zbog odlične sunčeve svjetlosti i kvaliteta zemljišta. Kako su dani prolazili, razdraženost gospodina Vilsona je rasla i počeo je da izbjegava gospođu Tarner. Gospođa Tarner je to počela da primjećuje i osjećala se odbačeno i zbunjeno, pitajući se šta je uradila da ga uznemiri.

Šta bi gospodin Vilson i gospođa Tarner mogli da urade kako bi riješili ovaj problem?

Scenarij 2.4 Izgrađujemo našu zajednicu

Specifični ishod

Polaznici razumiju da sva djeca imaju prava, bez obzira na svoje porijeklo, rasu, nacionalnost, pol ili sposobnosti. Razumiju posljedice kršenja prava.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- razumiju pojam kršenja dječjih prava;
- prepoznaju kako da djeluju i potraže pomoć za sebe i druge;
- pokažu nove vještine rješavanja problema.

Strategije

- **Početak:** Glasanje nogama
- **Učenje:** Grupna aktivnost i grupna diskusija
- **Refleksija:** Otvorena diskusija

Materijali

- Tri postera sa riječima „Da“, „Ne“ i „Neodlučan/Neodlučna“ napisanim na njima, za aktivnost „glasanje nogama“ („Početak“)
- Radni materijal „Dječja prava prilagođena djeci“ (vidjeti Resurse za facilitatore)
- Papir (flipčart)
- Olovke / hemijske olovke, po mogućnosti u boji
- Tabla / flipčart i markeri

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Dječja prava
- Zlostavljanje
- Dječji rad
- Rješenja

Informacije za facilitatora

Ako smatrate da ova tema može biti osjetljiva za vašu zajednicu, možete koristiti drugačiji primjer kršenja dječjih prava, koji može biti manje uznemirujući za vašu grupu.

Molimo vas da se upoznate sa četiri vrste dječjih prava za aktivnost „Refleksija“ – po potrebi pogledajte informacije u aktivnosti „Refleksija“ i u Resursima za facilitatore.

Uvod | 15 minuta |

Glasanje nogama

1. Podsjetite polaznike da ste u prethodnoj lekciji razgovarali o razumijevanju drugih. Kada živimo zajedno u zajednici, veoma je važno da znamo koje su aktivnosti ispravne, a koje pogrešne. Koristan način da to razumijemo jeste da učimo o dječjim pravima. Ova prava nam govore šta djeca treba da imaju kako bi bila srećna i zdrava. Važno je poštovati ova prava u zajednicama kako bi sva djeca mogla imati svijetlu budućnost.
2. Zamolite polaznike da stanu na sredinu učionice.
3. Pročitajte Polaznicima sljedeći scenario i zamolite ih da pažljivo slušaju:

Nove komšije su se nedavno doselile u kuću pored vaše. Nikada nijeste vidjeli roditelje, ali ste vidjeli djevojčicu približno vaših godina u toj porodici. Primjećujete da ona često nije u školi. Jednog dana vidite je kako radi u fabrici sa mnogo druge djece. Kada vas ugleda, zamoli vas da to čuvate kao tajnu, jer mora da pomogne roditeljima da zarade novac kako bi vratili dug. Ipak, obećava vam da će dodatno učiti kako bi imala dobre ocjene u školi. Da li biste nekome rekli?

4. Obavijestite polaznike da treba da odgovore na pitanje „Da li biste nekome rekli?“ koristeći metodu „glasanje nogama“. Objasnite da jedna strana učionice predstavlja odgovor „Da“, a druga strana učionice predstavlja odgovor „Ne“. Neka pređu na stranu „Da“ ako se slažu, ili na stranu „Ne“ ako se ne slažu. Ako nijesu sigurni, zamolite ih da ostanu u sredini, ispod znaka „Neodlučan/Neodlučna“.
5. Sačekajte da vidite koliko učesnika će stati ispod svakog znaka, a zatim dozvolite jednom ili dvoje učesnika da u nekoliko rečenica ukratko objasne razlog svog izbora.
6. Kratko objasnite da djeca imaju pravo da idu u školu i da budu zaštićena od dječjeg rada. Djeca moraju biti bezbjedna, imati vrijeme za igru i za izradu domaćih zadataka, i moći da usmjere svu svoju energiju na rast i razvoj.

PRILAGOĐAVANJA:

Ukoliko među Polaznicima imate djecu sa ograničenom pokretljivošću, možete napraviti manje kartice sa tri ponuđene opcije: „Da“, „Ne“ i „Neodlučan/Neodlučna“, koje oni mogu podići kako bi pokazali svoj odgovor.

Učenje | 30 minuta |

Grupna aktivnost i diskusija

- Zamolite polaznike da formiraju tri grupe na osnovu svog odgovora u aktivnosti „Početak“.
- Vodite polaznike kroz diskusiju koristeći sljedeća pitanja:
 - Da li biste nešto uradili u vezi sa situacijom opisanom u prethodnom zadatku?
 - Šta biste uradili i kako biste to uradili?
 - Šta mislite da bi se moglo dogoditi ako biste nešto uradili / ako ne biste ništa uradili?
 - Da li mislite da je primjereno nešto uraditi / ne uraditi ništa?
- Zamolite svaku grupu da 10 minuta razgovara o pitanjima i pripremi kratku prezentaciju u kojoj će predstaviti šta bi uradili kada bi se našli u situaciji iz aktivnosti „Početak“. Uputite ih da uključe sljedeće:
 - Rješenje / završetak priče, na primjer, komunikacija sa lokalnom opštinom / liderima zajednice i pronalaženje mjesta za dijete u školi; obezbjeđivanje hrane za porodicu kako im ne bi bila potrebna dodatna podrška djeteta i slično.
 - Moguće reakcije komšija, na primjer, da budu uznemireni jer su se drugi ljudi umiješali; da osjete olakšanje jer imaju alternativno rješenje i slično.
 - Dugoročni rezultat predloženog rješenja za djevojčicu, na primjer, djevojčica je mogla da stekne obrazovanje, što znači da je, kada je odrasla, imala više vještina da pronađe bolji posao i podrži svoje roditelje kada ostare.
- Zamolite svaku grupu da predstavi svoj rad. Nakon svake prezentacije, neka Polaznici iz drugih grupa glasaju o tome da li se slažu, ne slažu ili nijesu sigurni u vezi sa predloženim rješenjem, reakcijama i opisanim rezultatima. Zamolite jednog učesnika da zabilježi odgovore grupa u tabeli poput one koja je data u nastavku. Prva tri reda prikazuju primjer kako se tabela može popuniti.

		RJEŠENJA	REAKCIJA KOMŠIJA	DUGOROČNI REZULTAT
Primjer	Slažem se	X		X
	Ne slažem se		X	
	Nijesam siguran/sigurna			
Grupa br. 1	Slažem se			
	Ne slažem se			
	Nijesam siguran/sigurna			
Grupa br. 2	Slažem se			
	Ne slažem se			
	Nijesam siguran/sigurna			
Grupa br. 3	Slažem se			
	Ne slažem se			
	Nijesam siguran/sigurna			

PRILAGOĐAVANJA:

Grupne prezentacije se mogu realizovati i kroz kratku pozorišnu aktivnost, ukoliko imate dovoljno vremena. U tom slučaju, možete podijeliti polaznike u grupe od po pet članova i zamoliti ih da pripreme kratku predstavu u trajanju od oko 3 minuta. Treba da odglume situaciju i neka moguća rješenja, a za pripremu im treba dati 10 minuta.

Refleksija | 15 minuta |

Otvorena diskusija

1. Dajte Polaznicima povratnu informaciju o njihovim prezentacijama. Važno je naglasiti da, čak i kada prepoznamo ovakve probleme u svojoj zajednici, ne treba da osuđujemo postupke drugih. Svako ima svoje potrebe. Kao što smo vidjeli u prethodnim lekcijama, bolje je pokazati empatiju i pružiti podršku drugima kako bismo im pomogli da promijene svoju situaciju, nego ih osuđivati. Na primjer, u ovom slučaju, umjesto da osuđujemo roditelje ili dijete, ili da o njima loše govorimo u zajednici, bilo bi bolje da saznamo zašto su roditelji u takvoj situaciji. Najvažnije što treba uraditi u ovoj situaciji jeste mobilisati podršku kako bi se osiguralo da djevojčica može da ide u školu. Kada dajete povratne informacije grupama, pokušajte da fokus zadržite na pružanju podrške i usmjerite polaznike ka prepoznavanju potrebe za podrškom.
2. Dajte kratko objašnjenje četiri vrste dječjih prava (vidjeti u nastavku). Podijelite primjerke radnog materijala „Konvencija UN o pravima djeteta prilagođena djeci“.
 - Prava na opstanak: Ova prava obezbjeđuju osnovne potrebe djece za opstanak, kao što su pristup hrani, čistoj vodi i zdravstvenoj zaštiti.
 - Prava na razvoj: Prava na razvoj odnose se na mogućnosti djece za fizički, mentalni i socijalni razvoj, uključujući obrazovanje i bezbjedno okruženje za zdrav razvoj.
 - Prava na učešće: Prava na učešće osnažuju djecu da imaju glas u pitanjima koja ih se tiču, omogućavajući im da izraze svoje mišljenje i budu uključena u odluke koje se odnose na njihov život.
 - Prava na zaštitu: Prava na zaštitu osmišljena su da zaštite djecu od zlostavljanja, iskorišćavanja i nasilja, obezbjeđujući njihovu sigurnost i dobrobit.

PRILAGOĐAVANJE:

Pitajte polaznike kako mogu pomoći drugoj djeci da ostvaruju svoja prava na opstanak, razvoj, učešće i zaštitu. O ovoj temi možete zajednički razmišljati koristeći različite probleme koje su Polaznici prepoznali u zajednici.

Resursi za facilitatore

Radni materijal „Dječja prava prilagođena djeci“ („Refleksija“)

KONVENCIJA UN O PRAVIMA DJETETA – JEZIKOM PRILAGOĐENIM DJECI:

„Prava“ su stvari koje svako dijete treba da ima ili da može da radi. Sva djeca imaju ista prava. Ova prava navedena su u Konvenciji UN o pravima djeteta. Gotovo svaka zemlja se saglasila sa ovim pravima. Sva prava su međusobno povezana i sva su jednako važna. Ponekad moramo razmišljati o pravima u smislu onoga što je najbolje za djecu u određenoj situaciji i onoga što je ključno za život i zaštitu od štete. Kako rasteš, imaš sve veću odgovornost da donosiš odluke i ostvaruješ svoja prava.

ČLAN 1

Svako mlađi od 18 godina ima ova prava.

ČLAN 2

Sva djeca imaju ova prava, bez obzira na to ko su, gdje žive, šta rade njihovi roditelji, kojim jezikom govore, koje su vjere, da li su dječak ili djevojčica, kakva je njihova kultura, da li imaju invaliditet, da li su bogata ili siromašna. Nijedno dijete ne smije biti nepravедno tretirano ni po jednom osnovu.

ČLAN 3

Svi odrasli treba da rade ono što je najbolje za tebe. Kada odrasli donose odluke, treba da razmisle o tome kako će njihove odluke uticati na djecu.

ČLAN 4

Vlada ima odgovornost da osigura da su tvoja prava zaštićena. Mora pomoći tvojoj porodici da zaštiti tvoja prava i stvoriti okruženje u kojem možeš da rasteš i dostigneš svoj puni potencijal.

ČLAN 5

Tvoja porodica ima odgovornost da ti pomogne da naučiš kako da ostvaruješ svoja prava i da osigura da su tvoja prava zaštićena.

ČLAN 6

Imaš pravo na život.

ČLAN 7

Imaš pravo na ime, a ono treba da bude zvanično priznato od strane države. Imaš pravo na državljanstvo, odnosno pravo da pripadaš nekoj zemlji.

ČLAN 8

Imaš pravo na identitet – zvaničan zapis o tome ko si. Niko ne smije da ti to oduzme.

ČLAN 9

Imaš pravo da živiš sa svojim roditeljem/roditeljima, osim ako to nije loše za tebe. Imaš pravo da živiš sa porodicom koja brine o tebi.

ČLAN 10

Ako živiš u drugoj zemlji od svojih roditelja, imaš pravo da budete zajedno na istom mjestu.

ČLAN 11

Imaš pravo da budeš zaštićen/zaštićena od otmice.

ČLAN 12

Imaš pravo da izneseš svoje mišljenje, a odrasli treba da te saslušaju i da ga ozbiljno shvate.

ČLAN 13

Imaš pravo da saznaješ stvari i da dijeliš ono što misliš sa drugima, govorom, crtanjem, pisanjem ili na bilo koji drugi način, osim ako to ne šteti drugim ljudima ili ih ne vrijeđa.

ČLAN 14

Imaš pravo da izabereš svoju vjeru i uvjerenja. Tvoji roditelji treba da ti pomognu da odlučiš šta je ispravno, a šta pogrešno, i šta je najbolje za tebe.

ČLAN 15

Imaš pravo da biraš svoje prijatelje i da se pridružiš grupama ili ih osnivaš, sve dok to ne šteti drugima.

ČLAN 16

Imaš pravo na privatnost.

ČLAN 17

Imaš pravo da dobiješ informacije koje su važne za tvoju dobrobit, iz radija, novina, knjiga, računara i drugih izvora. Odrasli treba da osiguraju da informacije koje dobijaš nijesu štetne i da ti pomognu da pronađeš i razumiješ informacije koje su ti potrebne.

ČLAN 18

Imaš pravo da te odgajaju tvoji roditelji, ako je to moguće.

ČLAN 19

Imaš pravo da budeš zaštićen/zaštićena od povređivanja i lošeg postupanja, fizičkog ili psihičkog.

ČLAN 20

Imaš pravo na posebnu brigu i pomoć ako ne možeš da živiš sa svojim roditeljima.

ČLAN 21

Imaš pravo na brigu i zaštitu ako si usvojen/usvojena ili ako se nalaziš u hraniteljskoj porodici.

ČLAN 22

Imaš pravo na posebnu zaštitu i pomoć ako si izbjeglica, odnosno ako si bio/bila primoran/primorana da napustiš svoj dom i živiš u drugoj zemlji, kao i na sva prava iz ove Konvencije.

ČLAN 23

Imaš pravo na posebno obrazovanje i brigu ako imaš invaliditet, kao i na sva prava iz ove Konvencije, kako bi mogao/mogla da živiš ispunjen život.

ČLAN 24

Imaš pravo na najbolju moguću zdravstvenu zaštitu, bezbjednu vodu za piće, hranljivu hranu, čisto i bezbjedno okruženje i informacije koje ti pomažu da ostaneš zdrav/zdrava.

ČLAN 25

Ako živiš pod nečijom brigom ili u drugim okolnostima van svog doma, imaš pravo da se ti uslovi života redovno provjeravaju kako bi se utvrdilo da li su najprimjereniji za tebe.

ČLAN 26

Imaš pravo na pomoć države ako si siromašan/siromašna ili u potrebi.

ČLAN 27

Imaš pravo na hranu, odjeću, bezbjedno mjesto za život i na zadovoljenje svojih osnovnih potreba. Ne treba da budeš u nepovoljnom položaju zbog kojeg ne možeš da radiš mnoge stvari koje druga djeca mogu da rade.

ČLAN 28

Imaš pravo na kvalitetno obrazovanje. Treba da budeš podstaknut/podstaknuta da ideš u školu do najvišeg nivoa koji možeš da dostigneš.

ČLAN 29

Tvoje obrazovanje treba da ti pomogne da koristiš i razvijaš svoje talente i sposobnosti. Takođe treba da ti pomogne da naučiš da živiš u miru, štitiš životnu sredinu i poštuješ druge ljude.

ČLAN 30

Imaš pravo da neguješ svoju kulturu, jezik i vjeru – ili bilo koju kulturu, jezik i vjeru koje izabereš. Manjinske i autohtone grupe treba da imaju posebnu zaštitu ovog prava.

ČLAN 31

Imaš pravo na igru i odmor.

ČLAN 32

Imaš pravo na zaštitu od rada koji ti šteti i koji je loš za tvoje zdravlje i obrazovanje. Ako radiš, imaš pravo da budeš bezbjedan/bezbjedna i pošteno plaćen/plaćena.

ČLAN 33

Imaš pravo na zaštitu od štetnih droga i trgovine drogama.

ČLAN 34

Imaš pravo da budeš slobodan/slobodna od seksualnog zlostavljanja.

ČLAN 35

Nikome nije dozvoljeno da te otme ili proda.

ČLAN 36

Imaš pravo na zaštitu od bilo koje vrste iskorišćavanja, odnosno od toga da te neko koristi za svoju korist.

ČLAN 37

Nikome nije dozvoljeno da te kažnjava na okrutan ili štetan način.

ČLAN 38

Imaš pravo na zaštitu i slobodu od rata. Djeca mlađa od 15 godina ne mogu biti prisiljena da idu u vojsku ili da učestvuju u ratu.

ČLAN 39

Imaš pravo na pomoć ako si bio/bila povrijeđen/povrijeđena, zanemaren/zanemarena ili loše tretiran/tretirana.

ČLAN 40

Imaš pravo na pravnu pomoć i pravedan tretman u pravosudnom sistemu koji poštuje tvoja prava.

ČLAN 41

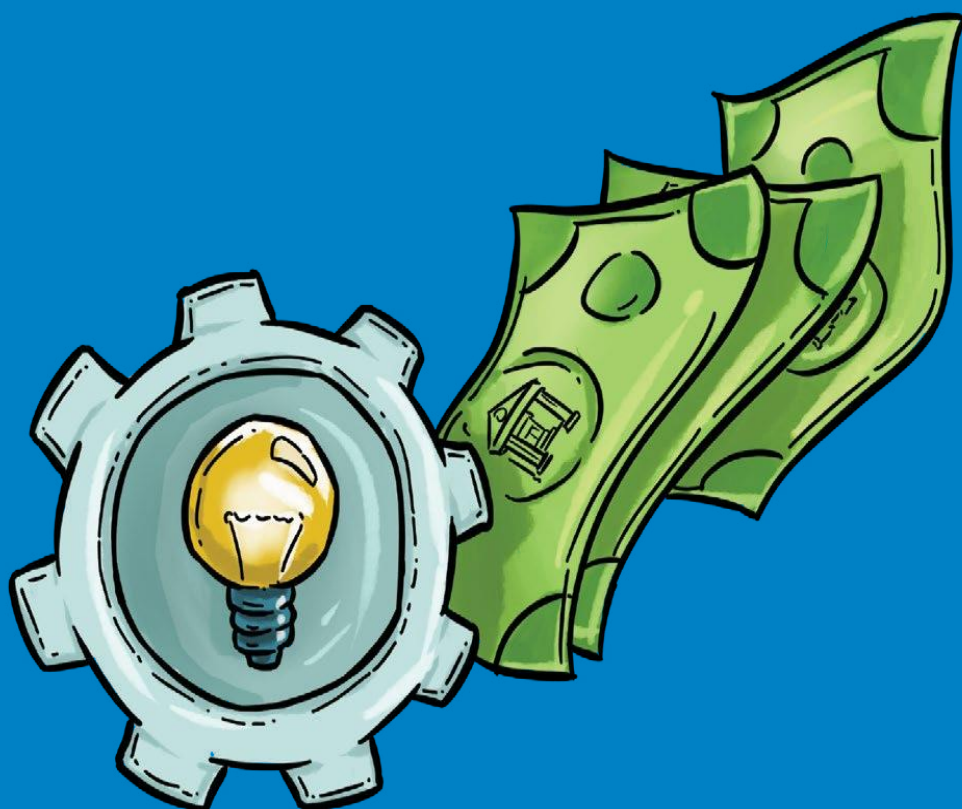
Ako zakoni tvoje zemlje pružaju bolju zaštitu tvojih prava nego članovi ove Konvencije, treba primjenjivati te zakone.

ČLAN 42

Imaš pravo da znaš svoja prava! Odrasli treba da znaju za ova prava i da ti pomognu da i ti učiš o njima.

ČLANOVI 43 DO 54

Ovi članovi objašnjavaju kako će vlade i međunarodne organizacije, kao što je UNICEF, raditi na tome da se osigura da su djeca zaštićena i da se njihova prava poštuju.

3

**Učenje o
resursima i novcu**

Scenarij 3.1 Šta novac može, a šta ne može da kupi

Specifični ishod

Polaznici razumiju šta novac može da omogući i šta ne može da omogući.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- definišu dobrobit;
- prepoznaju stvari koje su važne za našu dobrobit i stvari koje se ne mogu kupiti.

Strategije

- **Početak:** gra „Točak dobrobiti“
- **Učenje:** aktivnost „Zauzmi stav“
- **Refleksija:** Doprši rečenicu

Materijali

- Kartice ili mali papirići za scenarije
- Izjava „Šta novac može, a šta ne može da kupi“ (vidjeti Resurse za facilitatore)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Ravnoteža

Informacije za facilitatora

Za dio „Početak“, nacrtajte veliki krug na flipčartu i podijelite ga na djelove, poput žica na točku. Svaki dio označite različitim aspektom dobrobiti, na primjer: fizičko zdravlje, mentalno zdravlje, socijalni odnosi, akademski razvoj, samopoštovanje i samopouzdanje. Detalje pogledajte u Resursima za facilitatore.

Učenje o resursima i novcu

U ovoj lekciji razgovaraćete o pojmu dobrobiti i o tome šta novac može, a šta ne može da kupi. Vodite računa da, kao facilitator, podstičete bezbjedan prostor u

kojem Polaznici mogu da podijele svoja mišljenja. Ohrabrite ih da iznesu svoja razmišljanja i nastojte da im ne namećete svoje mišljenje.

Uvod | 20 minuta |

Igra „Točak dobrobiti“

1. Započnite lekciju postavljanjem nekoliko pitanja na koja se odgovara sa „da“ ili „ne“. Zamolite polaznike da pucnu prstima ako je njihov odgovor „Da“, a da lupi nogom o pod ako je njihov odgovor „Ne“. U nastavku su primjeri pitanja:
 - Piješ najmanje 8 čaša vode dnevno.
 - Redovno provodiš vrijeme sa prijateljima.
 - Imaš dobre navike u učenju.
2. Objasnite da su stvari koje ste pomenuli samo neki od mnogih načina na koje možemo da brinemo o sopstvenoj dobrobiti. Ohrabrite polaznike da podijele svoja razmišljanja o tome šta ih čini srećnim, zdravim i ispunjenim.
3. Prije početka aktivnosti, možete objasniti: „Dobrobit se odnosi na to da budemo zdravi, da imamo prijatelje, da budemo uspješni u školi i da se osjećamo srećno i bezbjedno. Briga o sebi, dobri odnosi sa drugima i uživanje u životu dio su dobrobiti. Usklađivanje različitih aspekata dobrobiti pomaže ljudima da vode ispunjen život.“
4. Podijelite odjeljenje u male grupe.
5. Svaka grupa treba naizmjenično da izvuče karticu sa scenarijem i razgovara o tome na koji se aspekt dobrobiti taj scenario odnosi.
6. Odredite vremensko ograničenje za svaku diskusiju, na primjer, 2 minuta po scenariju.
7. Nakon svake runde, kratko razgovarajte sa cijelim odjeljenjem o scenarijima. Postavite pitanja poput:
 - Zašto mislite da je ovaj scenario važan za dobrobit?
 - Kako bi ovaj scenario mogao da utiče na ukupnu sreću i zdravlje jedne osobe?
 - Koji su neki načini da se ovaj aspekt dobrobiti dodatno unaprijedi?

Učenje | 20 minuta |

Zauzmi stav

1. Pitajte polaznike da li neki od scenarija nijesu uključivali potrebu da se nešto kupi. Sačekajte odgovore. Razgovarajte o pojmu novca i njegovoj ulozi u našim životima. Razgovarajte o tome kako se novac koristi za kupovinu roba i usluga koje doprinose našoj dobrobiti.

2. Zamolite polaznike da zajedno osmisle i zapišu na svoje male papire predmete ili iskustva za koja misle da se mogu kupiti novcem.
3. Obavijestite polaznike da će igrati igru u kojoj treba da zauzmu stav. Objasnite da ćete čitati određene tvrdnje. Oni treba da odluče da li svaka tvrdnja opisuje nešto što novac može da kupi ili nešto što novac ne može da kupi. Tvrdnje se nalaze u Resursima za facilitatore.
4. Odredite jednu stranu prostorije kao stranu „Može da se kupi“. Druga strana predstavljaće „Ne može da se kupi“.
5. Pročitajte tvrdnje i objasnite da Polaznici treba da stanu pored znaka koji najbolje odražava njihov odgovor: „Može da se kupi“ ili „Ne može da se kupi“. Pozovite neke polaznike da obrazlože svoj izbor. Ako neke tvrdnje podijele grupu, podstaknite diskusiju. Vodite računa da stvorite bezbjedan prostor u kojem Polaznici mogu da podijele svoja mišljenja.
6. Sažmite glavne tačke o kojima se razgovaralo tokom lekcije. Naglasite da je novac važan za određene aspekte naše dobrobiti, ali da mnogi ključni nematerijalni faktori takođe doprinose našoj ukupnoj sreći i ispunjenosti.
7. Objasnite kako izbori koje pravimo u vezi sa jednim aspektom naše dobrobiti mogu imati posljedice po druge aspekte naše dobrobiti. Ti izbori mogu podstaći ili ometati razvoj — ne samo naš, već i razvoj drugih ljudi.

ADAPTACIJE:

Ako je prostor ograničen, ovu aktivnost možete realizovati na drugačiji način. Na primjer, možete zamoliti polaznike da podignu desnu ruku za odgovor „Može da se kupi“, a lijevu ruku za odgovor „Ne može da se kupi“. Možete osmisliti i druge kreativne načine na koje Polaznici mogu da odgovore.

Refleksija | 20 minuta |

Dovrši rečenicu

1. Objasnite Polaznicima da ćete započeti rečenicu, a da oni treba da je dovrše.
2. Objasnite pravila igre. Samo jedna osoba može govoriti u jednom trenutku, ali može postojati više načina da se svaka rečenica dovrši. Ako Polaznici žele da učestvuju, mogu podići ruku. Vi ćete izabrati dobrovoljca koji će doći na red. U nastavku su primjeri rečenica koje treba dovršiti:
 - Da bismo bili fizički zdraviji, možemo raditi mnoge stvari, kao što su (Mogući odgovori: baviti se sportom ili se učlaniti u sportski klub, jesti hranljivu hranu, dovoljno spavati).
 - Da bismo bili mentalno zdravi, možemo raditi mnoge stvari, kao što su (Mogući odgovori: čitati dobre knjige, praviti pauze od ekrana, ići u šetnje u prirodi, moliti se, baviti se hobijima i aktivnostima koje donose radost i opuštanje).

- Da bismo razvijali odnose sa ljudima, odnosno sa porodicom i prijateljima, možemo (Mogući odgovori: imati više zajedničkih iskustava, redovno razgovarati, preuzimati nove uloge i odgovornosti kod kuće, u crkvi ili u zajednici).
- Da bismo bili bolji u učenju, možemo vježbati navike kao što su (Mogući odgovori: određivanje vremena za učenje poslije škole, dobra organizacija i fokusiranje na zadatke, usklađivanje učenja i odmora).
- Da bismo povećali svoje samopoštovanje i samopouzdanje, možemo pokušati mnoge stvari, kao što su (Mogući odgovori: razvijanje ličnih snaga i talenata, bavljenje sportom, vježbanje kreativnih umjetnosti ili učlanjenje u klub).

Facilitators' Resources:

Well-Being Cards ('Start')

Write down scenarios or statements related to each aspect of well-being on index cards or sticky notes. For example:

YOU JUST WON
FIRST PLACE IN
A SCHOOL RACE!

PHYSICAL HEALTH

YOU'RE FEELING
STRESSED
ABOUT AN
UPCOMING TEST.

MENTAL HEALTH

YOU HELP
A FRIEND
WHO'S FEELING
DOWN.

SOCIAL
RELATIONSHIPS

YOU ACHIEVE
A PERSONAL
GOAL IN
A SUBJECT YOU
STRUGGLED WITH.

ACADEMIC GROWTH

SELF-ESTEEM
AND CONFIDENCE

YOU LEARNED ABOUT
RECYCLING AND
CONVINCED THE
PEOPLE IN YOUR
NEIGHBOURHOOD TO
START SORTING WASTE.

Resursi za facilitatore

Šta možemo, a šta ne možemo da kupimo („Učenje“)

MOŽE DA SE KUPI	NE MOŽE DA SE KUPI
<p>Obrazovni resursi: Knjige, školski pribor i obrazovni alati mogu unaprijediti iskustvo učenja.</p>	<p>Iskrena prijateljstva: Izgradnja snažnih odnosa zasnovanih na povjerenju, međusobnom razumijevanju i zajedničkim iskustvima.</p>
<p>Nutritivna hrana: Pristup raznovrsnoj zdravoj hrani podržava fizičko zdravlje i nivo energije.</p>	<p>Podrška i ljubav porodice: Emocionalna podrška i ljubav članova porodice su neprocjenjive.</p>
<p>Vannastavne aktivnosti: Uključivanje u sport, umjetnost ili klubove može pružiti mogućnosti za lični razvoj i socijalnu interakciju.</p>	<p>Unutrašnji mir i zadovoljstvo: Pronalaženje mira u sebi je lično putovanje koje nije povezano sa materijalnim posjedovanjem.</p>
<p>Pristup zdravstvenoj zaštiti: Ovo uključuje posjete ljekaru, ljekove i medicinske tretmane kada su potrebni.</p>	<p>Vrijeme i uspomene: Čuvanje trenutaka provedenih sa voljenim osobama i stvaranje trajnih uspomena.</p>
<p>Bezbedno i udobno životno okruženje: Život u sigurnom i udobnom domu doprinosi emocionalnoj dobrobiti.</p>	<p>Istinska sreća: Autentična sreća proizlazi iz osjećaja svrhe, smislenih povezanosti i lične ispunjenosti.</p>
<p>Tehnologija i uređaji: Alati kao što su računari ili tableti za učenje i komunikaciju.</p>	<p>Dobro mentalno i emocionalno zdravlje: Iako novac može obezbijediti pristup uslugama mentalnog zdravlja, istinska dobrobit zahtijeva unutrašnju ravnotežu i otpornost.</p>
<p>Rekreativne aktivnosti: Učešće u hobijima i aktivnostima koje donose radost i opuštanje.</p>	<p>Poštovanje i povjerenje: Sticanje poštovanja i povjerenja drugih zavisi od postupaka i karaktera osobe.</p>
<p>Putovanja i istraživanje: Upoznavanje novih mjesta i kultura može proširiti perspektive i pružiti vrijedna iskustva.</p>	<p>Jedinstveni talenti i sposobnosti: Lične snage i talenti jedinstveni su za svakog pojedinca i ne mogu se kupiti.</p>

Scenarij 3.2 Mreža održivosti

Specifični ishod

Polaznici mogu da prepoznaju probleme sa kojima se svijet trenutno suočava zbog zloupotrebe, pogrešne upotrebe i prekomjerne upotrebe različitih prirodnih resursa, i razumiju da su ti problemi međusobno povezani.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- opišu kako su pitanja održivosti međusobno povezana.

Strategije

- **Početak:** Slagalice
- **Učenje:** igra „Mreža održivosti“
- **Refleksija:** Razmisli – razgovaraj u paru – podijeli sa grupom

Materijali

- Klupka vune ili konca različitih boja
- Kartice ili mali listovi papira za kartice „Pitanja održivosti“, koje se mogu odštampati ili napisati rukom – vidjeti Resurse za facilitatore
- Kartice samo sa naslovima pitanja održivosti, po jedan naslov na svakoj kartici – vidjeti Resurse za facilitatore

Trajanje

- 50 minuta

Ključne riječi

- Održivost

Informacije za facilitatora

Za dio „Početak“, uvedite novu temu tako što ćete se osvrnuti na prethodnu lekciju. Podsjetite polaznike da su različiti aspekti dobrobiti međusobno povezani.

Igra se može igrati u učionici ili van nje. Prije igre, pripremite kartice sa naslovima različitih pitanja održivosti. Spisak pitanja održivosti nalazi se u Resursima za facilitatore.

Uvod | 15 minuta |

Slagalice

1. Podsjetite polaznike na ono što je obrađeno u prethodnoj lekciji. Možete reći: „Šta mislite da se može dogoditi ako dijete ne spava dovoljno?“ Sačekajte odgovore prije nego što ponudite sljedeće objašnjenje: „Nedostatak sna može oslabiti naš imunitet, što znači da se možemo lakše razboljeti. Kada se razbolimo, obično ostajemo kod kuće. Šta to znači?“ Sačekajte odgovore prije nego što objasnite: „Ako se razbolimo, ne možemo ići u školu. Ne možemo biti sa svojim prijateljima i ne možemo raditi stvari koje volimo.“
2. Uvedite lekciju riječima: „Danas ćemo učiti više o tome kako jedna stvar utiče na drugu. Razgovaraćemo o pitanjima održivosti i o tome kako su sva ova pitanja međusobno povezana.“
3. Uključite polaznike u kratku diskusiju. Pitajte ih: „Šta vam pada na pamet kada čujete riječ ‘održivost’?“ Sačekajte odgovore.
4. Razgovarajte o održivosti i obavezno naglasite sljedeće: „Održivost znači da brinemo o našoj planeti kako bi ona mogla da nam i dalje pruža ono što nam je potrebno, kao što su čist vazduh, voda i zdrava hrana. Održivost znači biti dobar čuvar Zemlje. Želimo da se postaramo da stvari koristimo mudro, kako ne bi nestale, i da svi, uključujući životinje i biljke, mogu da žive srećno zajedno.“
5. Pitajte: „Koje su neke stvari koje možemo da uradimo kako bismo obezbijedili održivost?“
6. Započnite aktivnost objašnjenjem: „Nažalost, svijet se suočava sa problemima održivosti. U ovoj lekciji, vi ćete imati ulogu ‘eksperata’ za jedan konkretan aspekt održivosti.“
7. Pozovite polaznike da formiraju grupe od po četiri člana.
8. Podijelite kartice „Pitanja održivosti“. Obavijestite polaznike da će učiti o različitim pitanjima održivosti i razgovarati o njima u svojim grupama.
9. Zamolite polaznike da odrede osobu koja će naglas pročitati kratak opis njihovog pitanja održivosti.
10. Kada to završe, uputite ostale članove grupe da prepričaju ono što su čuli. Dajte svakoj osobi u grupi po jedan minut da podijeli svoje mišljenje i odgovori na sljedeća pitanja:
 - O čemu se radi u ovom problemu?
 - Do kojih drugih problema može dovesti?
11. Nakon nekoliko minuta, zamolite po jednog dobrovoljca iz svake grupe da ukratko predstavi pitanje održivosti o kojem je njihova grupa razgovarala.
12. Nastavite dok sve grupe ne daju svoj doprinos.

Učenje | 20 minuta |

Igra „Mreža održivosti“

1. Pozovite polaznike da igraju jednostavnu igru pod nazivom „Mreža održivosti“. Zamolite sve polaznike da stanu u redove po svojim grupama, a zatim pozovite sve da formiraju jedan veliki krug.
2. Podijelite kartice „Pitanja održivosti“ (vidjeti Resurse za facilitatore) tako da svaka mala grupa ima po jednu karticu. Treba da je podignu kako bi je i drugi mogli vidjeti.
3. Objasnite Polaznicima da će praviti „mrežu“ kako bi pokazali kako su različita pitanja održivosti povezana.
4. Izaberite jedan tim koji će početi. Tim treba da razmisli o kartici koju je odabrao i da uzme jedan kraj klupka vune ili konca.
5. Tim sada treba da pronađe drugi tim koji ima pitanje održivosti povezano sa njihovim pitanjem. Na primjer, ako počnu sa „Klimatskim promjenama“, mogu potražiti grupu koja ima „Zagađenje“.
6. Prvi tim zatim treba da doda klupko vune drugom timu, dok i dalje drži jedan dio konca. Drugi tim nastavlja igru tako što drži drugi dio konca i pronalazi tim sa pitanjem koje je povezano sa njihovim pitanjem.
7. Igra se nastavlja na ovaj način, tako što svaki tim dodaje dio mreže povezujući svoje pitanje održivosti sa drugom grupom.
8. Kada mreža bude završena, uključite sve polaznike u grupnu diskusiju o tome kako su sva pitanja održivosti međusobno povezana. Postavite pitanja kao što su:
 - Kako je svako pitanje bilo povezano sa ostalima u mreži?
 - Šta se dešava ako se jedno pitanje ne rješava?
9. Sažmite aktivnost ponavljajući da su sva pitanja održivosti međusobno povezana.

Refleksija | 15 minuta |

Razmisli – razgovaraj u paru – podijeli sa grupom

1. Uputite polaznike da na malom listu papira napišu ili nacrtaju odgovore na sljedeća pitanja:
 - Koja je jedna stvar koju ste naučili o održivosti?
 - Koje je jedno pitanje koje imate o održivosti?
2. Zatim zamolite polaznike da se uparaju sa partnerom i podijele svoje odgovore.
3. Ako vrijeme dozvoljava, omogućite Polaznicima da sa cijelom grupom podijele odgovore svojih partnera..

Resursi za facilitatore:

Pitanja održivosti („Početak“)

Klimatske promjene odnose se na dugoročne promjene temperature i vremenskih obrazaca. Uglavnom su izazvane ljudskim aktivnostima, kao što je sagorijevanje fosilnih goriva, odnosno uglja, nafte i gasa, čime se u atmosferu ispuštaju gasovi sa efektom staklene bašte. To može dovesti do problema kao što su ekstremne vremenske pojave, porast nivoa mora i narušavanje ekosistema.

Klimatske promjene znače da se Zemlja zagrijava zbog stvari koje ljudi rade, kao što su vožnja automobila i korišćenje previše energije. To može dovesti do toga da se vremenski obrasci mijenjaju na neočekivane načine.

Biodiverzitet znači raznolikost biljaka, životinja i mikroorganizama u jednom ekosistemu. Kada vrste nestaju ili postaju ugrožene, to može narušiti ravnotežu u prirodi. Do toga dolazi zbog uništavanja staništa, zagađenja i prekomjernog iskorišćavanja.

Biodiverzitet znači da postoji mnogo različitih vrsta biljaka i životinja. Kada neke od njih nestanu, to je kao da gubimo djelove slagalice. Svijet zbog toga može postati malo tužniji i manje uravnotežen.

Krčenje šuma je uklanjanje velikih površina šuma radi aktivnosti kao što su poljoprivreda, sječa drveća i urbani razvoj. To može dovesti do gubitka staništa za životinje i doprinijeti klimatskim promjenama, jer drveće pomaže u apsorpciji ugljen-dioksida.

Krčenje šuma je kada se drveće namjerno siječe, što može imati razorne posljedice. Drveće je kao pluća Zemlje – ono nam pomaže da dišemo! Kada se posiječe previše drveća, kvalitet vazduha koji udišemo postaje lošiji.

Zagađenje nastaje kada štetne supstance, kao što su hemikalije ili otpad, zagade vazduh, vodu ili zemljište. Uzrokuju ga stvari kao što su fabrike, automobili i neodgovarajuće odlaganje otpada. Zagađenje može štetiti biljkama, životinjama, pa čak i ljudima.

Zagađenje se dešava kada zaprljamo vazduh, vodu ili zemljište stvarima koje mogu štetiti nama i prirodi. Uzrok tome mogu biti postupci kao što je bacanje otpada tamo gdje mu nije mjesto.

Nestašica vode nastaje kada nema dovoljno čiste vode za sve. Rast broja stanovnika i zagađenje mogu dodatno opteretiti izvore vode. Važno je da vodu koristimo mudro i da je ne rasipamo.

Važno je imati dobre navike u korišćenju vode, kao što je zatvaranje slavine dok peremo zube.

Prekomjerni izlov ribe nastaje kada se iz mora ili rijeka ulovi previše ribe, zbog čega se brojnost ribljih populacija smanjuje. To narušava ravnotežu morskih ekosistema i utiče na život ljudi koji zavise od ribolova.

Zamislite da uzmemo previše kolačića iz tegle – uskoro ih ne bi bilo dovoljno za sve!

Pravilno upravljanje otpadom znači postupanje sa otpadom i reciklažom na način koji ne šteti životnoj sredini. Važno je smanjiti količinu otpada, reciklirati materijale i odgovorno odlagati otpad.

Upravljanje otpadom znači organizovanje našeg otpada. Treba da recikliramo stvari kao što su papir i plastika kako bi se mogle ponovo koristiti. Takođe možemo pokloniti svoje stare igračke kako bi u njima uživao neko drugi!

Socijalna jednakost znači obezbijediti da svako dobije pravedan dio i ima iste mogućnosti. To je kao kada se pobrinemo da svako dobije parče rođendanske torte, umjesto samo nekoliko osoba.

Socijalna jednakost znači biti pravedan i obezbijediti da svi imaju iste šanse da uče, rastu i budu srećni. To je kao kada se u igri smjenjujemo i dijelimo, kako bi se svi zabavili.

Socijalna jednakost odnosi se na to da svi, bez obzira na to odakle dolaze ili kakvo je njihovo porijeklo, imaju jednak pristup resursima, mogućnostima i čistoj životnoj sredini. Socijalna jednakost je važna za pravedno i zdravo društvo.

Sigurnost hrane znači obezbijediti da svako ima pouzdan pristup dovoljnoj količini hranjive hrane. Sigurnost hrane može biti izazov, jer faktori kao što su klimatske promjene, suše i nejednakosti utiču na proizvodnju i distribuciju hrane.

Sigurnost hrane znači obezbijediti da svako ima dovoljno zdrave hrane za jelo. To je kao kada se pobrinemo da svi naši prijatelji imaju dovoljno grickalica na zabavi, tako da niko ne ostane gladan.

Obnovljiva energija dolazi iz izvora koji se neće potrošiti, kao što su sunčeva svjetlost, vjetar i voda. Korišćenje više obnovljive energije pomaže da se smanji zagađenje i uspori klimatske promjene.

To je kao da imamo beskonačnu zalihu baterija za naše omiljene uređaje!

Kartice „Pitanja održivosti“ („Učenje“)

Klimatske promjene	Pravilno upravljanje otpadom	Prekomjerni izlov ribe
Krčenje šuma	Biodiverzitet	Sigurnost hrane
Nestašica vode	Zagađenje	Obnovljiva energija

Scenarij 3.3 Pomažemo svijetu da postane održiv

Specifični ishod

Polaznici razumiju da zajedničke aktivnosti smanjenja potrošnje, ponovne upotrebe i reciklaže imaju veći efekat u pomaganju svijetu.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- prepoznaju načine na koje vlade mogu uticati na korišćenje resursa u svojim zemljama;
- navedu načine na koje mogu pomoći u rješavanju pitanja održivosti.

Strategije

- **Početak:** Šetnja kroz galeriju
- **Učenje:** Naslikaj sliku
- **Refleksija:** Dva pitanja

Materijali

- Scenariji o održivosti (vidjeti Resurse za facilitatore)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Održivost

Informacije za facilitatora

Za dio „Početak“, napišite ili odšampajte scenarije i postavite ih po prostoriji, ostavljajući dovoljno prostora između njih kako bi se grupe mogle okupiti oko svakog scenarija.

Uvod | 20 minuta |

Šetnja kroz galeriju

1. Zamolite polaznike da se organizuju u deset grupa.
2. Obavijestite ih da će svaka grupa imati 2 minuta da pročita određeni scenario koji opisuje jedan problem održivosti.
3. Zamolite ih da odrede jednog člana grupe koji će scenario pročitati naglas. Nakon toga, omogućite svima u grupi da podijele svoja razmišljanja o scenariju. Treba da razgovaraju o sljedećim pitanjima:
 - Kako mislite da bi vlada mogla da riješi ovaj problem?
 - Kako mislite da biste vi mogli da pomognete u rješavanju ovog problema?
4. Završite aktivnost riječima: „Problemi održivosti mogu djelovati zastrašujuće. Neka rješenja treba da organizuju vlade, ali i mi možemo dati svoj doprinos. Prvo ćemo razgovarati o nekim načinima na koje vlade mogu uticati na korišćenje i raspodjelu resursa.“

Učenje | 30 minuta |

Naslikaj sliku

1. Podijelite polaznike u pet timova.
2. Zamolite svaki tim da izabere jednu karticu sa scenarijem.
3. Timovi zatim treba da osmisle kratku scenu ili živu sliku u trajanju od jednog minuta, kojom će prikazati kako vlada utiče na korišćenje resursa pomenutog na njihovoj kartici. Na primjer, ako na kartici piše „Podrška obnovljivoj energiji“, grupa može odglumiti postavljanje solarnih panela. Dajte grupama 5 minuta za predstavljanje.
4. Nakon svake scene, povedite kratku diskusiju sa odjeljenjem o aktivnosti koju su prikazali. Postavite pitanja kao što su:
 - *Kako ova aktivnost pomaže u očuvanju resursa?*
 - *Kakav uticaj ova aktivnost ima na životnu sredinu?*
 - *Zašto je ova aktivnost važna za održivost?*
5. Sažmite zadatak objašnjavajući da aktivnosti vlada mogu pomoći u zaštiti resursa, ali da svi možemo dati svoj doprinos. Pozovite se na sljedeće napomene:

Donošenje zakona i pravila:

Vlade mogu donositi važna pravila, na primjer o tome koliko se vode može koristiti ili kako treba zaštititi šume. Ova pravila pomažu da se resursi koriste pažljivo i da se ne rasipaju.

Polaznici zatim mogu voditi računa da poštuju ova pravila kod kuće, u školi i u svojim zajednicama. Mogu se truditi da uče o ovim propisima i da se zalažu za odgovorno korišćenje resursa.

Podrška obnovljivoj energiji:

Vlade nas mogu podsticati da koristimo posebne izvore energije, kao što su sunčeva svjetlost i vjetar, i mogu nam obezbijediti sredstva da to učinimo. Mogu pomoći tako što će davati nagrade ili popuste za korišćenje ovih vrsta izvora energije.

Polaznici mogu učiti o obnovljivoj energiji i podsticati svoje porodice da je koriste. Takođe mogu učestvovati u školskim ili lokalnim projektima koji promovišu čistu energiju.

Zaštita prirodnih područja:

Vlade mogu uspostaviti posebna mjesta koja se zovu „parkovi“, u kojima se priroda čuva. Ovi parkovi pomažu biljkama i životinjama da napreduju i obezbjeđuju da dugo možemo uživati u prirodi.

Polaznici mogu podržati napore za očuvanje prirode tako što će poštovati prirodu, učestvovati u akcijama čišćenja i učiti o lokalnim ekosistemima. Takođe se mogu zalagati za zaštitu prirodnih područja.

Postavljanje standarda za proizvodnju:

Vlade mogu propisati kako stvari treba da se proizvode, na primjer, mogu osigurati da automobili ne zagađuju previše ili da zgrade troše manje energije. To pomaže u očuvanju resursa i zaštiti životne sredine. Polaznici mogu pisati pisma ili pripremati prezentacije koje će podijeliti sa svojim školama, zajednicama ili predstavnicima lokalne vlasti. Mogu izraziti svoju podršku visokim ekološkim standardima u proizvodnim procesima.

Podučavanje i širenje svijesti:

Vlade mogu učiti ljude koliko je važno da brinemo o našoj planeti. Mogu dijeliti savjete o tome kako mudro koristiti resurse, na primjer, gašenjem svjetla kada nam nijesu potrebna.

Polaznici mogu voditi kampanje u svojim školama ili zajednicama kako bi promovisali održive prakse, kao što su štednja energije, smanjenje otpada ili korišćenje ekološki prihvatljivih proizvoda.

6. Zaključite diskusiju objašnjenjem: „Uloga vlada treba da bude da nas vode ka tome da svijet učinimo održivim mjestom, i za sadašnje i za buduće generacije. Ali one to ne mogu uraditi same. Svi smo dio rješenja, čak i kada je problem veliki. Čak i mali postupci pomažu da se napravi promjena. Svi smo dio jednog sela koje se zove Zemlja i svi imamo ulogu u tome da ono bude zdravije, čistije i srećnije mjesto za sve.“

Refleksija | 10 minuta |

Dva pitanja

1. Zamolite polaznike da nacrtaju ili napišu odgovore na ova dva pitanja:
 - Koji je jedan problem održivosti koji ste primijetili u svojoj porodici ili zajednici, i koja je jedna stvar koju možete prestati da radite, početi da radite ili nastaviti da radite kako biste pomogli vladi da riješi taj problem?
 - Kada biste imali moć da donosite zakone za svoju zemlju, koja je jedna stvar koju biste uradili za životnu sredinu?.

Resursi za facilitatore:

Kartice sa scenarijima („Početak“ i „Učenje“)

SCENARIO: ZAGAĐENJE OKEANA PLASTIKOM

Opis: Zamislite prelijepu plažu sa čistom plavom vodom. Kada pogledate pažljivije, vidite plastične flaše, kese i omote koje je voda izbacila na obalu. Ova plastika je štetna za morski živi svijet i može čak završiti u lancu ishrane.

SCENARIO: KRČENJE ŠUMA ZBOG POLJOPRIVREDE

Opis: Zamislite bujnu šumu punu raznovrsnih biljaka i životinja. Sada zamislite da se veliki djelovi šume sijeku kako bi se napravio prostor za farme. To pomaže u proizvodnji hrane, ali takođe dovodi do gubitka staništa za divlje životinje.

SCENARIO: NESTAŠICA VODE U PODRUČJU POGOĐENOM SUŠOM

Opis: Zamislite grad u kojem dugo nije bilo mnogo kiše. Rijeke imaju sve manje vode, a ljudi se bore da pronađu dovoljno vode za piće, kupanje i poljoprivredu. Svi moraju biti veoma pažljivi u korišćenju vode.

SCENARIO: ZAGAĐENJE VAZDUHA ZBOG GUSTOG SAOBRAĆAJA

Opis: Zamislite užurban grad sa mnogo automobila, autobusa i kamiona zaglavljanih u saobraćaju. Vazduh je pun smoga, zbog čega je teško disati. To se dešava zato što previše vozila ispušta zagađujuće materije koje štete životnoj sredini i zdravlju ljudi.

SCENARIO: SMANJIVANJE STANIŠTA ZA UGROŽENE ŽIVOTINJE

Opis: Zamislite bujnu prašumu u kojoj živi posebna vrsta majmuna. Šuma se polako siječe kako bi se napravilo mjesto za kuće i farme. To znači da je dom majmuna sve manji i da im je sve teže da pronađu hranu.

SCENARIO: NAPORI ZAJEDNICE U RECIKLAŽI

Opis: U jednom gradu ljudi se zaista trude da recikliraju što više mogu. Imaju odvojene kante za papir, plastiku i staklo. Takođe kompostiraju ostatke hrane. Međutim, neki ljudi i dalje bacaju materijale koji se mogu reciklirati u običan otpad, što otežava zaštitu životne sredine.

SCENARIO: IZBORI U VEZI SA OBNOVLJIVOM ENERGIJOM

Opis: U malom gradu vodi se rasprava o tome kako proizvoditi električnu energiju. Neki ljudi žele da koriste vjetroturbine, koje koriste vjetar za proizvodnju energije, dok drugi žele da izgrade veliku elektranu koja sagorijeva ugalj. Ovaj izbor će uticati na vazduh i životnu sredinu oko grada.

SCENARIO: BAŠTA ZAJEDNICE I SIGURNOST HRANE

Opis: U jednom naselju ljudi se okupljaju kako bi zasadili zajedničku baštu. Uzgajaju voće i povrće koje dijele sa svima. To pomaže da se osigura da svi imaju dovoljno zdrave hrane za jelo.

Scenarij 3.4 Šta je zeleni način života?

Specifični ishod

Polaznici su svjesni kako njihovi izbori utiču na održivost i mogu kritički da procjenjuju svoje navike.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- prepoznaju različite životne izbore koje osoba može napraviti kako bi živjela održivije;
- opišu izazove koji prate donošenje takvih izbora;
- osmisle moguća rješenja za izazove sa kojima se osoba može suočiti prilikom donošenja održivih izbora.

Strategije

- **Početak:** Priča i diskusija u odjeljenju
- **Učenje:** Sesija zajedničkog osmišljavanja ideja o održivom načinu života
- **Refleksija:** Aktivnosti za promjenu

Materijali

- Odštampane slike uz priču (vidjeti Resurse za facilitatore)
- Lista za provjeru (vidjeti Resurse za facilitatore)
- Tabela „Prakse održivog načina života“ (vidjeti Resurse za facilitatore)
- Tabla / flipčart i markeri

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Održivo
- Izbori

Informacije za facilitatora

Za dio lekcije „Početak“, odštampane slike bi, idealno, trebalo da budu dovoljno velike da ih cijelo odjeljenje može vidjeti dok se priča čita. Ako možete odštampati samo manje slike, možete ih proslijediti Polaznicima da ih pogledaju. Kako biste podstakli učešće, možete zamoliti polaznike da se smjenjuju u čitanju dijelova članka naglas pred cijelim odjeljenjem.

Za dio lekcije „Učenje“, pripremite listu različitih scenarija povezanih sa svakodnevnim izborima koje Polaznici donose. Možete izabrati scenarije sa liste ili osmisliti scenarije koji su primjereniji vašem kontekstu.

Uvod | 20 minuta |

Priča i diskusija u odjeljenju

1. Podsjetite polaznike na prethodnu lekciju objašnjavajući: „U prethodnoj lekciji naučili smo da smo svi dio jednog velikog sela koje se zove Zemlja i da se svi suočavamo sa velikim pitanjem održivosti. Ova pitanja mogu djelovati preplavljujuće. Koja je jedna stvar koju ste odlučili da prestanete da radite, počnete da radite ili nastavite da radite kako biste pomogli životnoj sredini od prethodne lekcije?“ Sačekajte odgovore.
2. Uvedite priču „Staro postaje novo“. Pitajte polaznike: „Ko ovdje voli da jede prženu hranu? Da li se ikada zapitate šta se dešava sa iskorišćenim uljem?“ Sačekajte odgovore prije nego što uvedete priču na sljedeći način: „Ova priča će pokazati kako je ulje postalo veliki problem u jednoj zajednici. Hajde da vidimo kako je nekoliko pojedinaca odlučilo da stane na kraj jednoj lošoj navici i započne nešto drugačije.“

Voda oko Barangay Sase je veoma zagađena.
(Fotografija: Jack Board)

Godine 2018, mali grad u Davao Sitiju na Filipinima suočio se sa ogromnim problemom. Vode koje su okruživale grad postale su tamne i masne. Prije mnogo godina, to je bilo živo područje u kojem su ljudi mogli da se kupaju i pecaju, ali je od tada postalo pusto. U jednom izvještaju navodi se da su „milion pezoza potrošeni u pokušajima da se ovaj vodotok obnovi, ali bez uspjeha. Ljudski i industrijski otpad uništio je ovo okruženje.“ Članak* se nastavlja:

„Zapravo, oni donose samo malu količinu, ali pošto ovdje imamo veliki broj stanovnika, ta mala količina postaje ogromna. To ne zahtijeva ništa, ne košta ništa. Potrebno je samo malo odricanja u prikupljanju iskorišćenog ulja za kuvanje kako bi Majka Zemlja

Veliki dio krivice leži u jednostavnom, uobičajenom otpadu koji proizvodi zajednica od oko 60.000 stanovnika – iskorišćenom ulju za kuvanje. Filipinci su poznati po ljubavi prema prženoj hrani, a nusprodukt toga obično nestaje iz vida i misli, odbačen niz odvođe i ispran vodom.

Upravo je ova vrsta problema u zajednicama širom Davaoa dovela do formiranja vladinog

imala priliku da bude čista.“ Stanovnici Sase donose iskorišćeno ulje za kuvanje na ovo mjesto za prikupljanje, prije nego što se ono transportuje u postrojenje za biodizel.

(Fotografija: Jack Board)

Trenutno je ovo postrojenje jedino te vrste na Filipinima, međutim tehnologija reciklaže postaje sve popularnija širom svijeta, a neke avio-kompanije su čak počele da koriste određene oblike biogoriva za međunarodne letove. Više od 10.000 litara iskorišćenog ulja za kuvanje prikuplja se u Davao Sitiju svakog mjeseca.

(Fotografija: Jack Board)

programa za reciklažu ulja, prvog takve vrste u zemlji.

Sada u Sasi stanovnici aktivno recikliraju ulje koje su koristili u svojim kuhinjama. Na centralnoj lokaciji donose polupune plastične flaše tamne tečnosti, gdje se ona miješa u gustu masnu smjesu prije nego što se skladišti i prikuplja.

Za mještane, to je u mnogo čemu čin nesebičnosti i discipline; stanovnicima se ne nudi novac niti bilo kakav drugi podsticaj, osim nagrade koju donosi činjenje dobra za prirodu.

— To je ekološki prihvatljiva tehnologija sa manje štetnih emisija — rekao je inženjer zadužen za rad postrojenja, Mario Tombo. — Dok druga dizel goriva oslobađaju ugljen-dioksid, ovaj biodizel uopšte nema emisije. Zato je veoma dobar.

Nekoliko kamiona i službenih vozila Davao Sitija sada svakodnevno radi isključivo na biodizel koji se prerađuje u ovom postrojenju. Unutrašnjost postrojenja podsjeća na naučnu laboratoriju sa skupim srebrnim mašinama koje reaguju, prerađuju i destiluju smeđu tečnost.

Cijelo postrojenje je samoodrživo i kada je riječ o korišćenju električne energije; napaja ga generator koji koristi biodizel.

— Možemo prerađivati gotovo svakog dana. Dakle, preradimo oko 1000 litara iskorišćenog ulja za kuvanje. Od toga se može proizvesti gotov proizvod koristeći oko 90 odsto te količine

*Izvor: Channel News Asia – dostupno na: <https://www.channelnewsasia.com/asia/recycled-cooking-oil-fuels-green-possibilities-davao-834506>

3. Podstaknite odjeljenje da razmisli o priči. Zamolite dobrovoljce da pred odjeljenjem prepričaju ono čega se sjećaju. Na flipčartu napišite sljedeća pitanja kako biste usmjerili diskusiju:
 - Koji je bio problem zajednice?
 - Kako je zajednica riješila ovaj problem? Zašto je u članku rečeno: „To je čin nesebičnosti i discipline?“
 - Šta biste vi uradili da prevaziđete ovaj izazov?
 - Kako vas je ova priča inspirisala?
 - Da ste dio te zajednice, šta bi vas spriječilo da čuvate iskorišćeno ulje? Šta bi vas spriječilo da donesete flašu na mjesto za prikupljanje?

4. Sažmite aktivnost riječima: *„Svaka pojedinačna flaša iskorišćenog ulja koju su stanovnici Sase donijeli na mjesto za prikupljanje predstavlja nešto veliko. Stanovnici su primijetili ogroman problem i preuzimaju odgovornost da pomognu u njegovom rješavanju“.*

Učenje | 25 minuta |

Sesija zajedničkog osmišljavanja ideja o održivom načinu života

1. Podsjetite polaznike na ono što su već naučili o održivosti u prethodnim lekcijama. Zamolite ih da se prisjete šta znači „održivost“. Zapišite neke ključne tačke na flipčartu.
2. Sada ih podstaknite da razmišljaju o održivom načinu života. Pojam možete opisati na sljedeći način: „Zamislite da imate posebnog prijatelja: taj prijatelj je planeta Zemlja. Želimo da budemo dobri prijatelji našoj planeti, zar ne? Upravo o tome se radi kada govorimo o održivom načinu života. To znači da donosimo izbore koji našu planetu održavaju zdravom i srećnom, kako bismo svi mogli da uživamo u njoj veoma, veoma dugo. Zato ćemo danas naučiti neke zanimljive načine kako da budemo odlični prijatelji Zemlji!“
3. Objasnite da će se sljedeći dio lekcije fokusirati na to kako birati prakse za održiviji način života.
4. Podijelite odjeljenje u grupe od po četiri člana.
5. Predstavite scenario i kategorije koje treba razmotriti na tabli ili flipčartu:
 - **Scenario:** Projekat Zelena škola

- Vi i vaši drugovi iz odjeljenja dio ste posebnog školskog projekta koji se zove „Projekat Zelena škola“. Cilj ovog projekta je da vaša škola postane ekološki odgovornija.
 - **Zadatak:** Dobili ste odgovornost da osmislite ideje kako školu učiniti održivijom.
 - **Razmotrite** sljedeće kategorije:
ENERGETSKA EFIKASNOST: Razmislite o načinima za uštedu energije u školi.
SMANJENJE OTPADA: Razmotrite kako možete smanjiti količinu otpada u školi.
OČUVANJE VODE: Osmislite ideje za štednju vode.
ZELENE POVRŠINE: Razmislite o tome kako možete stvoriti više zelenih površina u školi.
PREVOZ: Razmotrite načine za promovisanje ekološki prihvatljivog prevoza.
6. Uputite polaznike da zajednički osmisle i predlože najmanje jednu ideju za svaku kategoriju: energetska efikasnost, smanjenje otpada, očuvanje vode, zelene površine i prevoz. Obavijestite ih da za to imaju samo 10–15 minuta i da će na kraju morati da pripreme dvominutnu prezentaciju.
 7. Dajte grupama „Listu za provjeru održivosti“ kako bi im pomogla da utvrde da li je određena aktivnost usklađena sa održivim načinom života.
 8. Zamolite grupe da svoje ideje predstavle odjeljenju i objasne kako će one koristiti životnoj sredini i učiniti školu održivijom.
 9. Sažmite lekciju na sljedeći način: „Svaka aktivnost ima uticaj. Kada biramo aktivnosti koje su dobre za životnu sredinu, koristimo svoju moć da očuvamo planetu zdravom. Zato nastavite da se pitate kako neka aktivnost može pomoći. Ako aktivnost zaista pomaže, usmjerimo svoju energiju na njenu realizaciju.“

Refleksija | 15 minuta |

Aktivnosti za promjenu

1. Prosljedite listu „Prakse održivog načina života“.
2. Zamolite polaznike da zatvore oči i zamisle zajednicu iz snova u kojoj mogu ostvariti svoje ciljeve da pomognu Zemlji da postane zdravije i srećnije mjesto.
3. Recite im da će sada planirati načine na koje mogu doprinijeti toj promjeni.
4. Dajte Polaznicima vrijeme da prođu kroz listu.
5. Uputite ih da izaberu 3–5 navika koje bi željeli da pokušaju da primjenjuju. Zamolite ih da razmisle da li se mogu suočiti sa izazovima u primjeni ovih praksi. Ako odgovore „Da“, podstaknite ih da razmisle o rješenjima. Na primjer, ako učesnik izabere da praktikuje 3R princip, ali misli da to može biti izazovno, podstaknite ga da zapiše jedan razlog zašto; možda njegova porodica nema različite kante za odvajanje otpada. Kada zapiše izazov, treba zatim da zapiše moguće alternativno rješenje, kao što je korišćenje kartonskih kutija za razvrstavanje otpada.

Resursi za facilitatore:

Lista za provjeru održivosti za sesiju zajedničkog osmišljavanja ideja („Učenje“)

UTICAJ NA ŽIVOTNU SREDINU:

- Da li aktivnost pomaže životnoj sredini ili joj šteti?
- Da li troši mnogo resursa ili ih čuva?

OČUVANJE RESURSA:

- Da li aktivnost koristi resurse mudro, bez rasipanja?
- Da li doprinosi odgovornom korišćenju vode, energije i materijala?

DUGOROČNE KORISTI:

- Da li aktivnost donosi koristi tokom dužeg perioda ili je privremena?
- Da li se može nastaviti bez nanošenja štete životnoj sredini?

DOBROBIT ZAJEDNICE:

- Kako aktivnost koristi ljudima i zajednici?
- Da li promoviše zdravlje, dobrobit i pravednost u zajednici?

PONOVNA UPOTREBA I RECIKLAŽA:

- Da li se djelovi aktivnosti ili materijali mogu ponovo upotrijebiti ili reciklirati?
- Da li aktivnost promoviše smanjenje otpada i reciklažu?

Resursi za facilitatore:

Tabela „Prakse održivog načina života“ („Refleksija“)

PRAKSE ODRŽIVOG NAČINA ŽIVOTA	IZAZOVI	ALTERNATIVNO RJEŠENJE
Smanji, ponovo upotrijebi, recikliraj: Učite o 3R principu i primjenjujte ga – smanjite otpad, ponovo koristite predmete i reciklirajte materijale kao što su papir, plastika i staklo.		
Štedite energiju: Gasite svjetla i elektronske uređaje kada se ne koriste i podsjećajte članove porodice da rade isto. Podstičite korišćenje energetski efikasnih sijalica.		
Čuvajte vodu: Vodite računa o potrošnji vode tako što ćete se kraće tuširati, zatvarati slavine kada se ne koriste i prijavljivati svako curenje vode.		
Idite pješke ili biciklom do škole: Podstičite pješaćenje ili vožnju bicikla umjesto oslanjanja na prevoz koji zahtijeva gorivo.		
Ponesite višekratnu flašu za vodu i posudu za hranu: Izbjegavajte korišćenje jednokratnih plastičnih flaša i omota tako što ćete nositi višekratnu flašu za vodu, posudu za hranu i pribor za jelo.		
Učite o divljim životinjama, staništima i ugroženim vrstama: Istražujte i razumijte lokalne ekosisteme i važnost njihovog očuvanja. Otkrijte i razumijte zašto su neke vrste ugrožene i šta se može uraditi da se zaštite.		
Zasadite drvo ili baštu: Učestvujte u akcijama sadnje drveća ili pokrenite malu baštu kako biste učili o biljkama i njihovoj ulozi u životnoj sredini.		
Učestvujte u programima reciklaže: Pomozite u razvrstavanju materijala za reciklažu kod kuće i podstaknite drugove		

<p>iz odjeljenja da učestvuju u školskim programima reciklaže.</p> <p>Uključite se u aktivnosti u prirodi: Provodite vrijeme napolju istražujući parkove, šume ili rezervate prirode kako biste razvili dublju povezanost sa prirodom.</p>		
<p>Stvarajte umjetnost od recikliranih materijala: Podstičite kreativnost korišćenjem recikliranih predmeta za umjetničke i zanatske projekte.</p>		
<p>Organizujte dan čišćenja: Vodite ili učestvujte u lokalnoj akciji čišćenja kako biste pomogli da vaša zajednica bude čista i bez otpada.</p>		

Scenarij 3.5 Zašto stvari postaju skuplje?

Specifični ishod

Polaznici razumiju kako se cijene mijenjaju na osnovu različitih faktora na finansijskom tržištu.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- definišu inflaciju i razumiju osnovne razloge koji do nje dovode;
- pokažu osnovne matematičke vještine, odnosno aritmetičke i analitičke vještine, kako bi razumjeli uzroke inflacije i izračunali stopu inflacije.

Strategije

- **Početak:** lasanje tijelom
- **Učenje:** Studije slučaja i otvorena diskusija
- **Refleksija:** 3, 2, 1

Materijali

- Scenariji „Povećanje cijena“
- Tabela „Povećanje cijena“

Trajanje

- 65 minuta

Ključne riječi

- Inflacija
- Stopa inflacije
- Potražnja
- Ponuda

Informacije za facilitatora

Ponovite prvu lekciju, 3.1 „Šta novac može, a šta ne može da kupi“. Naglasite da, iako postoje stvari koje novac ne može kupiti, ne možemo uvijek izbjeći korišćenje novca kako bismo dobili stvari koje su nam potrebne. Saznanje da se vrijednost novca mijenja, zbog faktora u ekonomiji, može pomoći Polaznicima da budu pažljiviji prilikom korišćenja resursa.

Prije ove lekcije, uputite polaznike da pitaju članove svog domaćinstva za primjere stvari koje su poskupjele. Mogu napraviti listu tih stvari ako žele, ali to nije obavezno.

Sprovedite sopstvenu pripremu za aktivnost „glasanje tijelom“, tako što ćete saznati da li su neke od sljedećih stvari poskupjele od prošle godine: banana, riža, hljeb, olovke, bojice, sveske, sok u pakovanju, odnosno izaberite jedan brend, lokalna grickalica, odnosno izaberite jednu grickalicu, javni prevoz, na primjer tuktuk / tricikl / autobus. Zabilježite sve stvari koje su poskupjele. Ovu listu možete promijeniti ako želite. Idealno bi bilo da to budu stvari koje su Polaznicima poznate i koje mogu pomenuti u okviru domaćeg zadatka. Vodite računa da imate različite primjere stvari čija je cijena porasla, opala ili ostala ista. Ako je moguće, možete konsultovati indeks potrošačkih cijena u svojoj zemlji.

Za tabelu „Povećanje cijena“, možete nacrtati šablon na tabli kako bi ga Polaznici pratili.

Razgovaraćete o pojmu inflacije. Inflacija se odnosi na pojavu kada cijene stvari, kao što su igračke, hrana i odjeća, tokom vremena stalno rastu. Kada postoji inflacija, za isti novac možda ne možete dobiti onoliko koliko ste mogli ranije.

Uvod | 20 minuta |

Glasanje tijelom

1. Zamolite polaznike da se organizuju u deset grupa. Ako je primjenjivo, podsjetite polaznike na domaći zadatak u kojem su pitali članove svog domaćinstva da navedu stvari koje su poskupjele. U ovoj fazi ne morate tražiti primjere.
2. Obavijestite polaznike da ćete čitati listu stvari koje ljudi obično kupuju na pijaci/prodavnici ili plaćaju u svakodnevnom životu. Oni treba da izaberu da li misle da je cijena te stvari porasla, opala ili ostala ista tokom prethodne godine. Svoj odgovor će dati izvođenjem različitih pokreta. Na primjer, ako misle da je cijena stvari:
 - porasla od prošle godine – treba da ustanu;
 - ostala ista – treba da ostanu da sjede i prekrste ruke;
 - opala – treba lagano da tapnu koljena.
3. Uvjerite polaznike da je potpuno u redu ako nijesu sigurni u svoj odgovor i da mogu jednostavno da pogode.
4. Pročitajte sljedeće stvari, ili druge stvari po vašem izboru, ostavljajući Polaznicima vrijeme da odgovore svojim pokretom: banana, riža, hljeb, olovke, bojice, sveske, sok u pakovanju, odnosno izaberite jedan brend, lokalna grickalica, odnosno izaberite jednu grickalicu, javni prevoz, na primjer tuktuk / tricikl / autobus.

5. Nakon što pročitate svaku stvar, potvrdite tačan odgovor, u skladu sa svojim najboljim saznanjem.
6. Nakon što pročitate cijelu listu, postavite sljedeća pitanja kako biste uveli temu rasta cijena:
 - Koje stvari su poskupjele?
 - Zašto su cijene tih stvari porasle? Ako niste sigurni, možete pretpostaviti.
 - Da li ste ikada čuli za riječ „inflacija“? Šta znate o njoj?
7. Objasnite da se inflacija jednostavno može definisati kao „rast ili povećanje cijena roba i usluga“. Inflacija je situacija u kojoj cijene stvari koje kupujete, kao što su igračke, hrana i odjeća, tokom vremena stalno rastu. Kada postoji inflacija, možda nećete moći da dobijete onoliko za svoj novac koliko ste mogli ranije.

PRILAGOĐAVANJE:

Alko je prostor ograničen, ovu aktivnost možete realizovati na drugačiji način. Na primjer, palac gore može značiti „porasla“, palac dolje može značiti „opala“, a palac u stranu može značiti „ostala ista“.

Učenje | 30 minuta |

Studije slučaja i otvorena diskusija

1. Podijelite polaznike u grupe od 5 do 7 članova. Alternativno, Polaznici mogu raditi u parovima.
2. Objasnite da ćete pročitati četiri različita scenarija.
3. Nakon svakog scenarija, daćete Polaznicima 3 minuta da u svojim grupama ili parovima odgovore na nekoliko pitanja, vidjeti tabelu u Resursima za facilitatore. Svoje odgovore mogu zapisati na papir kako bi im to kasnije pomoglo u diskusiji tokom lekcije. Takođe možete zamoliti polaznike da popune tabelu „Povećanje cijena“, koristeći šablon na tabli. U tom slučaju, obavezno nacrtajte šablon na tabli prije lekcije.
4. Pročitajte scenarije „Povećanje cijena“, vidjeti Resurse za facilitatore. Scenarije možete i prilagoditi kako biste napravili primjere koji će Polaznicima biti poznatiji. Ne zaboravite da grupama date vrijeme nakon čitanja svakog scenarija da popune tabelu ili zapišu svoje odgovore. Pokušajte da koristite valutu koja se koristi u vašoj zemlji.
5. Prođite kroz svaki scenario i pozovite polaznike da podijele svoje odgovore, vidjeti tačne odgovore u Resursima za facilitatore.
6. Zahvalite svima na radu i doprinosu.
7. Istaknite da su se, među različitim scenarijima, pojavila dva glavna razloga za inflaciju. Na tabli napišite riječi „troškovi proizvodnje“ i „potražnja“.
8. Pozovite polaznike da prepoznaju koji su scenariji uključivali promjene u troškovima proizvodnje, a koji su uključivali potražnju. Pozovite ih da definišu ova dva pojma ili da ih opišu svojim riječima.

9. Po potrebi podijelite sljedeće definicije:
- **Troškovi proizvodnje** – Kada osnovne sirovine, kao što je benzin, poskupe, i druge stvari koje ih koriste, na primjer džipniji / javni prevoz, takođe moraju poskupjeti. Ta cijena se zatim prenosi na kupce, odnosno ljude koji koriste javni prevoz, kao što je prikazano u scenarijima 1 i 3.
 - **Potražnja** – Kada je za nekom sirovinom, na primjer lukom, proizvodom ili uslugom veća potražnja zato što je ponuda ili dostupnost manja, ljudi mogu na kraju plaćati više kako bi dobili isti proizvod ili uslugu, jer se „takmiče“ sa drugim ljudima za njega, kao što je prikazano u scenariju 2.
10. Objasnite da su ovo samo dva osnovna faktora koja mogu uticati na inflaciju. Iako postoje i drugi faktori koji mogu izazvati inflaciju, ova dva faktora su obično najčešća.
11. Objasnite da inflacija „smanjuje vrijednost novca“. Zamolite polaznike da razmisle o ovoj izjavi i da, ako mogu, objasne zašto se to može dogoditi. Kako biste dodatno ilustrovali ovu ideju, možete zamoliti polaznike da se vrate na scenario 3, objašnjavajući: „Ranije ste za svojih 50 pezosa, odnosno koristite lokalnu valutu, mogli kupiti jedan obrok u Kiminom restoranu. Međutim, zbog inflacije, to više nije moguće. Vaš novac je izgubio vrijednost ili ‘kupovnu moć’.“

OPCIONO:

Ako vrijeme dozvoljava i ako procijenite da je vaše odjeljenje spremno, možete uvesti i formulu za izračunavanje stope inflacije:

$$\frac{\text{trenutna cijena} - \text{cijena u baznoj godini}}{\text{zasnovano na godišnjoj cijeni}} \times 100 \text{ procenat povećanja}$$

Refleksija | 15 minuta |

3, 2, 1

1. Uputite polaznike da na malom listu papira zapišu sljedeće:
 - 3 stvari koje su naučili o tome zašto stvari postaju skuplje;
 - 2 stvari koje žele da nauče o tome zašto stvari postaju skuplje;
 - 1 pitanje koje imaju o inflaciji.
2. Sažmite lekciju dijeljenjem nekih od sljedećih ključnih tačaka:
 - a. Inflacija je povećanje cijena roba i usluga. Deflacija je smanjenje cijena roba i usluga.
 - b. Inflacija smanjuje vrijednost novca. To znači da za isti novac ne možete dobiti onoliko koliko ste mogli ranije, zbog povećanih cijena.
 - c. Mnogi faktori utiču na inflaciju. Dva česta razloga su povećani troškovi proizvodnje i povećana potražnja.

Resursi za facilitatore:

Scenariji „Povećanje cijena“

SCENARIO 1

Džon je vozač autobusa. Većina ljudi, uključujući učenike, putuje kroz grad lokalnim autobusima. Godine 2021, cijena karte za svakog putnika bila je 9 pezosa po vožnji. Međutim, 2022. godine cijena benzina je porasla. Pošto autobusi zavise od benzina kako bi radili, Džon je morao da troši više novca na benzin. Istovremeno, Džon je morao i da zaradi dovoljno kako bi podmirio potrebe svoje porodice. Džon i drugi vozači autobusa okupili su se i zatražili od vlade da poveća cijenu autobuskih karata na 12 pezosa. Vlada se saglasila i cijene autobuskih karata povećane su na 12 pezosa.

SCENARIO 2

Širom zemlje ljudi koriste luk za pripremu obroka. Luk je ključni sastojak mnogih jela i lako ga je nabaviti, jer u zemlji postoji mnogo proizvođača luka. Godine 2021, kilogram luka mogao se kupiti za 100 pezosa. Međutim, tokom posljednjih nekoliko mjeseci bilo je mnogo oluja i tajfuna, a posljedice ovih vremenskih prilika pogodile su farme luka. Mnogo luka je uništeno, što je značilo da farme nijesu mogle da ga uberu. Samo mali broj poljoprivrednika uspio je da ubere svoj luk i proda ga na tržištu. Pošto je bilo veoma malo luka koji bi zadovoljio potrebe ljudi, cijena luka je mnogo porasla. Do 2022. godine, cijena jednog kilograma luka porasla je na 600 pezosa.

SCENARIO 3

Kim vodi lokalni restoran u blizini škole. Obično priprema 5 različitih obroka koje kupci mogu da izaberu. Gotovo svi njeni obroci koštaju 45 pezosa. Gotovo svi njeni obroci koriste luk kao sastojak. Kada je cijena luka porasla, bila je primorana da koristi manje luka u svojim obrocima i da poveća cijenu obroka na 55 pezosa.

Tabela „Povećanje cijena“

Koja je roba / usluga bila u scenariju?	Koliko je roba / usluga koštala ranije?	Koliko roba / usluga košta sada?	Za koliko je cijena porasla?	Koji je bio glavni razlog povećanja cijene ove robe / usluge?
Scenario 1: Autobuska karta				
Scenario 2: Luk				
Scenario 3: Obroci				

Tabela „Povećanje cijena“ sa odgovorima

Koja je roba / usluga bila u scenariju?	Koliko je roba / usluga koštala ranije?	Koliko roba / usluga košta sada?	Za koliko je cijena porasla?	Koji je bio glavni razlog povećanja cijene ove robe / usluge?
Scenario 1: Autobuska karta	9 pezosa	12 pezosa	3 pezosa	Povećanje cijene benzina, odnosno sirovine
Scenario 2: Luk	100 pezosa / kilogram	600 pezosa / kilogram	500 pezosa / kilogram	Manja ponuda luka; potražnja je ostala ista
Scenario 3: Obroci	45 pezosa / obrok	55 pezosa / obrok	10 pezosa / obrok	Povećanje cijene luka

4

Živi pametno,
živi održivo

Scenarij 4.1 Šta se dešava sa mojom ušteđevinom kada...?

Specifični ishod

Polaznici mogu da revidiraju plan ili budžet na osnovu promjena okolnosti.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- razumiju kako nepredviđeni događaji mogu uticati na njihovu ušteđevinu;
- istraže načine na koje ljudi reaguju na nepredviđene događaje.

Strategije

- **Početak:** Igra pogađanja
- **Učenje:** Igra „Šta se može dogoditi za godinu dana“
- **Refleksija:** Glasanje nogama

Materijali

- Radni list „Šta se može dogoditi za godinu dana“ za svakog učesnika ili šablon na flipčartu koji mogu prepisati
- Kockica
- Šablon „Tabela slučajnosti“ na flipčartu

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Ušteđevina
- Inflacija
- Nezgode
- Krađa
- Katastrofe

Informacije za facilitatora

Pripremite se za ovu lekciju tako što ćete unaprijed pročitati uputstva i pripremiti materijale.

Možete prilagoditi „Tabelu slučajnosti“ tako što ćete dodati više primjera iskustava iz lokalnog konteksta i promijeniti iznose.

Kao facilitator, možete biti fleksibilni i uvesti nove aktivnosti tokom igre „Šta se može dogoditi za godinu dana“, kako biste osigurali da se grupe suoče sa teškoćama u ostvarivanju svojih ciljeva štednje. Takođe možete uvesti nove aktivnosti kako biste ih ohrabрили i podigli im raspoloženje.

Uvod | 15 minuta |

Igra pogađanja

1. Pitajte polaznike šta su naučili u prethodnim lekcijama.
2. Podsjetite ih da je jedna od tema o kojoj su učili štednja. Objasnite da ste u prethodnim lekcijama učili o rizičnom finansijskom ponašanju i o tome kako ono može uticati na našu sposobnost da štedimo. Recite im da ćete danas učiti o drugim vrstama rizika – onima koje izazivaju događaji koji su van naše kontrole.
3. Zamolite četiri para dobrovoljaca da se jave. Svakom paru dajte jedan od sljedećih događaja:
 - slučaj krađe;
 - nezgoda zbog koje je neko završio u bolnici;
 - tajfun koji je izazvao poplave i štetu na domovima;
 - povećanje cijena na tržištu.
4. Objasnite da ćete parovima dati 2–3 minuta da pripreme veoma kratku nijemu scenu kojom će prikazati događaj koji im je dodijeljen. Scena ne treba da ima dijalog i treba da traje najviše 1–2 minuta. Podstaknite polaznike da budu kreativni.
5. Kada budu spremni, zamolite parove da predstave svoje scene, jedan po jedan. Nakon svake prezentacije, pitajte ostale:
 - Koji događaj je prikazan?
 - Kako bi ovaj događaj uticao na vašu uštedevinu?
6. Sažmite tako što ćete reći da su krađa, pljačka, povećanje cijena i prirodne katastrofe događaji nad kojima nemamo kontrolu. Ovi događaji takođe mogu uticati na našu uštedevinu.

Učenje |35 minuta|

Igra „Šta se može dogoditi za godinu dana“

1. Podijelite polaznike u nove grupe od 5 do 7 članova. Idealno bi bilo da bude najviše pet grupa.
2. Podijelite svim Polaznicima radni list „Šta se može dogoditi za godinu dana“ ili nacrtajte šablon na flipčartu koji mogu prepisati.
3. Objasnite da njihova grupa treba da odluči o istom cilju štednje. To može biti neki predmet, kao što su bicikl, stripovi, fudbalska lopta ili bilo koji drugi predmet kojeg se mogu sjetiti i kojem mogu odrediti cijenu.
4. Objasnite da će na početku igre svako imati 400 novčanih jedinica, odnosno unesite lokalnu valutu. Taj iznos mogu zabilježiti kao svoj početni prihod / ušteđevinu.
5. Svaka grupa će biti pozvana da dođe na red. Izabrani učesnik treba da baci kockicu za svoju grupu i da prati uputstva iz „Tabele slučajnosti“. Uputstva iz tabele su sljedeća:
 - 1 – Tetka je svratila i dala vam novčani poklon. Dodajte 40 novčanih jedinica.
 - 2 – O ne! Neko se ušunjao u vašu kuću i ukrao stvari. Pronašao je i vašu otvorenu kutiju za štednju i uzeo nekoliko novčanica. Gubite 25.
 - 3 – Slučajno ste polomili naočare svoje sestre. Roditelji vas pitaju da li možete pomoći da se kupe nove, jer su bile skupe. Gubite 30.
 - 4 – Sakupili ste mnogo limenki za reciklažu i odnijeli ih u prodavnicu. Za to dobijate nešto novca. Dodajte 15.
 - 5 – Prošla je oluja i nanijela mnogo štete domovima svih učesnika. Sve grupe moraju izgubiti 20.
 - 6 – U toku je festival. Svi su dobro raspoloženi i dobili ste novčani poklon. Dodajte 20. Svi članovi grupe moraju pratiti uputstvo iz tabele. Svaki učesnik treba da to zabilježi u svom praćenju štednje i potrošnje. Napomena: uputstvo pod brojem 5 odnosi se na sve grupe.
6. Započnite igru i zamolite sve grupe da redom bace kockicu. Možete odlučiti ko počinje i kojim redoslijedom se igra nastavlja, na primjer, u smjeru kazaljke na satu ili suprotno od smjera kazaljke na satu po prostoriji.
7. Objasnite da ćete, kada igra počne, podesiti tajmer na 12 minuta, što predstavlja 12 mjeseci u godini.
8. Započnite igru tako što ćete zamoliti prvu grupu da baci kockicu. Tokom prvih nekoliko bacanja, možda ćete morati da idete sporije i zajedno sa grupom čitate tabelu slučajnosti. Nakon nekog vremena, igra može teći brže kada se Polaznici naviknu na uputstva. Vodite računa da Polaznici tačno prate svoje iznose.
9. Nakon 12 minuta, objavite da je igra završena i da je prošlo dvanaest minuta, odnosno 12 mjeseci. Istaknite da to predstavlja cijelu jednu godinu.
10. Objavite da je, pored svih događaja koje su doživjeli, porasla i cijena predmeta za koji su štedjeli. **Svi predmeti su poskupjeli za 30 novčanih jedinica. Dodajte 30 na cijenu predmeta koji predstavlja njihov cilj štednje.**
11. Dajte grupama vrijeme da naprave konačne proračune i pitajte da li je neka grupa uspjela da ostvari svoj cilj štednje.
12. Postavite sljedeća pitanja:
 - Kako ste se osjećali dok ste prolazili kroz ove događaje?
 - Grupama koje su ostvarile svoj cilj štednje: šta vam je pomoglo?

- Onima koji nijesu ostvarili svoj cilj štednje: šta je otežalo zadatak? Obavezno napišite sljedeće riječi na tabli:
 - Krađa
 - Katastrofe
 - Nezgode
 - Inflacija
 - Kada pogledate listu nepredviđenih događaja, kako biste mogli prilagoditi svoj plan štednje kako biste se zaštitili u slučaju da se desi neki od navedenih događaja? Mogući odgovori: prilagoditi cilj štednje, budžet, vrijeme potrebno za ostvarenje ciljeva i slično. Šta biste mogli uraditi da se zaštitite kako bi bila manja vjerovatnoća da se ovi događaji dese? Mogući odgovori: čuvati novac na sigurnijem mjestu, biti pažljiviji i slično.
 - Da li je postojalo nešto što ste mogli uraditi da spriječite ove događaje?
13. Sažmite lekciju objašnjavajući da u životu postoje mnogi događaji nad kojima nemamo kontrolu, kao što su krađe, inflacija, nezgode i katastrofe. Ovi događaji mogu direktno uticati na nas, a na različite načine mogu uticati i na našu ušteđevinu. Kao što smo vidjeli u igri, naša ušteđevina se može smanjiti kada smo primorani da potrošimo novac koji nijesmo planirali da potrošimo. Slično tome, naša ušteđevina može imati manju „kupovnu moć“ kada cijene porastu..

Refleksija | 10 minuta |

Glasanje nogama

1. Ukažite Polaznicima na tri znaka: „Slažem se“, „Ne slažem se“ i „Neodlučan/Neodlučna“.
2. Objasnite da ćete pročitati nekoliko tvrdnji. Ako se slažu sa tvrdnjom, treba da stanu pored znaka „Slažem se“. Isto tako, ako se ne slažu ili su neodlučni, treba da stanu pored znaka koji najbolje odražava njihov izbor.
3. Pročitajte tvrdnje i pozovite polaznike da stanu pored znaka koji su izabrali. Pozovite nekoliko učesnika da podijele svoja mišljenja o svakoj tvrdnji.
 - Ne mogu spriječiti da se krađa dogodi.
 - Postoje načini na koje moja porodica može da se zaštiti od štete koju izazivaju oluje.
 - Mogu kontrolisati rast i pad cijena.
4. Sažmite tako što ćete reći da, iako imamo malo kontrole nad nepredviđenim događajima kao što su krađa, nezgode i katastrofe, ipak možemo da se zaštitimo tako da vjerovatnoća da se oni dogode bude manja, na primjer, kada je riječ o krađi ili nezgodama. To znači da smo, čak i ako nam se ovi događaji nikada ne dogode, spremni za rizike. U jednoj od narednih lekcija učićete o finansijskom proizvodu koji se može koristiti za zaštitu od nekih od ovih nepredviđenih događaja.

Resursi za facilitatore:

Šta se može dogoditi za godinu dana?

A. Opcije ciljeva štednje: zaokružite svoj izbor.

BICIKL	KOMPLET STRIPOVA	FUDBALSKA LOPTA	DRUGO:
500	400	420
			

B. Praćenje potrošnje: Svaki učesnik treba da ima primjerak ove tabele i da je popunjava kako se igra odvija.

PRAĆENJE POTROŠNJE			
STAVKA	PRIHOD novac koji primete	TROŠAK novac koji trošite	STANJE novac koji je ostao
Ušteđevina na početku igre	400	...	400

Tabela slučajnosti:

Prepisati na flipčart za korišćenje tokom aktivnosti.

<p>Tetka je svratila i dala vam novčani poklon.</p> <p>Dodajte 40 novčanih jedinica.</p>	<p>O ne! Neko se ušunjao u vašu kuću i ukrao stvari. Pronašao je i vašu otvorenu kutiju za štednju i uzeo nekoliko novčanica.</p> <p>Gubite 25.</p>	<p>Slučajno ste polomili naočare svoje sestre. Roditelji vas pitaju da li možete pomoći da se kupe nove, jer su bile skupe.</p> <p>Gubite 30.</p>
<p>Sakupili ste mnogo limenki za reciklažu i odnijeli ih u prodavnicu. Za to dobijate nešto novca.</p> <p>Dodajte 15.</p>	<p>Prošla je oluja i nanijela mnogo štete domovima svih učesnika.</p> <p>Sve grupe moraju izgubiti 20.</p>	<p>U toku je festival. Svi su dobro raspoloženi i dobili ste novčani poklon.</p> <p>Dodajte 20.</p>

Scenarij 4.2 Rizici i koristi uzimanja kredita

Specifični ishod

Polaznici razumiju da različite vrste finansijskih proizvoda imaju različite nivoe rizika i mogu da razviju lične stavove u vezi sa nivoom rizika koji su spremni da preuzmu.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- prepoznaju razloge zbog kojih ljudi uzimaju kredite;
- razumiju osnovne kriterijume za procjenu rizika i koristi kredita.

Strategije

- **Početak:** Nabroji za jedan minut
- **Učenje:** Grupni rad
- **Refleksija:** Aktivnost „Gdje se nalaziš na liniji?“

Materijali

- Papir i olovka za svaku grupu
- Tajmer
- Flipčart i marker za svaku grupu
- Kartice sa primjerima kredita (Resursi za facilitatore)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Kredit
- Dug
- Zajmovi / krediti
- Lična upotreba

Informacije za facilitatora

U prethodnim lekcijama Polaznici su učili o tome kako se može javiti potreba za pozajmljivanjem novca ili uzimanjem kredita. U ovoj lekciji saznaće više o kriterijumima koji se mogu koristiti za procjenu rizika i koristi uzimanja kredita. Obavezno pročitajte cijelu lekciju kako biste bili sigurni da ste upoznati sa pojmovima koji se koriste.

Neki pojmovi o kojima ćete razgovarati u ovoj lekciji uključuju:

ZAJAM/KREDIT: Zajam/kredit je određeni iznos novca koji se pozajmljuje pojedincu ili preduzeću. Obično je riječ o jednokratnom iznosu novca koji se pozajmljuje i koji treba da se vrati u ratama tokom određenog perioda.

DUG: Dug je opšti pojam koji opisuje ukupan iznos novca koji dugujete drugima. Može obuhvatiti različite oblike pozajmljenog novca, uključujući kredite, dugovanja po kreditnim karticama ili bilo koje druge finansijske obaveze. Dug je širi pojam koji predstavlja kumulativni, odnosno ukupni iznos koji se duguje, posebno kada postoje dodatne naknade ili kazne.

KREDIT: Kredit je širi pojam koji predstavlja mogućnost pozajmljivanja novca ili pristupa robama i uslugama uz razumijevanje da će plaćanje biti izvršeno kasnije. Za osobu se kaže da ima „dobar kredit“ kada joj finansijska institucija ili povjerilac dozvoljava da koristi novac do određenog limita.

POVJERILAC: Povjerilac je osoba ili preduzeće koje nešto pozajmljuje, obično novac, uz očekivanje da ćete to vratiti, odnosno otplatiti kasnije..

Uvod | 10 minuta |

Nabroji za jedan minut

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnim lekcijama naučili da ljudi u određenim okolnostima mogu imati potrebu da pozajme novac. Na primjer, neki ljudi mogu doživjeti nepredviđene događaje, kao što su bolest ili katastrofa, dok drugi pozajmljuju novac za ličnu upotrebu ili za pokretanje biznisa. Objasnite da ćete u ovoj lekciji razmišljati o različitim rizicima i mogućnostima koje su povezane sa različitim vrstama kredita.
2. Pozovite polaznike da opišu razliku između pojmova „kredit“, „dug“ i „zajam/kredit“.
 - Zajam/kredit je određeni iznos novca koji se pozajmljuje pojedincu ili preduzeću. Obično je riječ o jednokratnom iznosu novca koji se pozajmljuje i koji treba da se vrati u ratama tokom određenog perioda. Na primjer, Džon je uzeo kredit za bicikl posebno kako bi platio novi bicikl.
 - Dug je opšti pojam koji opisuje ukupan iznos novca koji dugujete drugima. Može obuhvatiti različite oblike pozajmljenog novca, uključujući kredite, dugovanja po kreditnim karticama ili bilo koje druge finansijske obaveze. Dug je širi pojam koji predstavlja kumulativni, odnosno ukupni iznos koji se duguje, posebno kada postoje dodatne naknade ili kazne. Na primjer, Marija ima ukupan dug od 10.000 novčanih jedinica jer duguje novac većem broju ljudi.
 - Kredit je širi pojam koji predstavlja mogućnost pozajmljivanja novca ili pristupa robama i uslugama uz razumijevanje da će plaćanje biti izvršeno kasnije. Za osobu se kaže da ima „dobar kredit“ kada joj finansijska institucija

ili povjerilac dozvoljava da koristi novac do određenog limita. Na primjer, Seli ima dobar kredit u prodavnici. Dozvoljavaju joj da uzme ono što joj je potrebno iz prodavnice na kredit, jer uvijek plati na kraju mjeseca.

- Povjerilac je osoba ili preduzeće koje nešto pozajmljuje, obično novac, uz očekivanje da ćete to vratiti, odnosno otplatiti kasnije.
3. Zamolite polaznike da formiraju grupe od 5 do 7 članova.
 4. Objasnite da ćete im dati jedan minut da navedu različite razloge zbog kojih ljudi mogu pozajmiti novac ili uzeti kredit. Zamolite ih da budu što konkretniji, odnosno da ne napišu samo „za pokretanje biznisa“.
 5. Podesite tajmer na jedan minut. Kada grupe budu spremne, dajte znak za početak.
 6. Nakon jednog minuta, zamolite sve grupe da prestanu sa radom. Pitajte svaku grupu koliko su razloga naveli.
 7. Pozovite grupu koja je navela najviše razloga da podijeli svoje ideje. Zamolite ostale grupe da dodaju sve što još nije pomenuto.

Učenje | 40 minuta |

Grupni rad

1. Zamolite polaznike da ostanu u svojim grupama. Podijelite kartice „Primjeri kredita“ i listove flipčart papira. Svaka grupa treba da ima svoj komplet kartica i jedan list flipčart papira.
2. Zamolite polaznike da pročitaju različite primjere kredita i uslove koji ih prate. Pitajte ih da li imaju pitanja za pojašnjenje u vezi sa različitim primjerima kredita.
3. Objasnite grupama da ćete ih zamoliti da procijene kredite na osnovu različitih kriterijuma koje ćete im dati, na primjer: „Koja je svrha kredita?“ Zamolite polaznike da svaki kriterijum ocijene na skali od 1 do 5, pri čemu 1 znači „najmanje“, a 5 „najviše“.
4. Uputite ih da na flipčart papiru nacrtaju horizontalnu strelicu sa dva kraja i brojevima od 1 do 5, a zatim da list polože na pod ili sto.

5. Pročitajte sljedeće kriterijume jedan po jedan. Za svaki kriterijum, zamolite grupe da okvirno poređaju svoje kartice od najniže do najviše vrijednosti na skali. Dajte grupama oko 2–3 minuta da razgovaraju o svakom kriterijumu. Obiđite grupe i uporedite kako je svaka grupa rasporedila svoje kartice. Kada postoji velika razlika između procjena grupa, otvorite temu za diskusiju sa cijelim odjeljenjem.
- **SVRHA KREDITA:** Koliko je kredit važan za one koji ga uzimaju? (1 znači da nije mnogo važan; 5 znači da je veoma važan).
 - **SVRHA KREDITA:** Kakvu dugoročnu vrijednost bi kredit donio životu osobe koja ga uzima? (1 znači niska dugoročna vrijednost; 5 znači visoka dugoročna vrijednost).

- **GLAVNICA KREDITA:** Koliko je iznos kredita? (1 znači mali; 5 znači veliki).
 - **ROK OTPLATE KREDITA:** Koliko brzo biste mogli otplatiti kredit? (1 znači brzo; 5 znači sporo).
 - **KAMATNA STOPA:** Koliko je visoka kamatna stopa, odnosno dodatna naknada koju treba da platite za uzimanje kredita? (1 znači najniža; 5 znači najviša.)
 - **RASPORED OTPLATE:** Koliko je šema otplate izvodljiva, na primjer, mjesečne rate ili jednokratna uplata? (1 znači veoma zahtjevna; 5 znači izvodljiva.)
 - **SPOSOBNOST OTPLATE:** Koliko mislite da je realno da možete vratiti kredit? (1 znači nije mnogo realno; 5 znači veoma realno).
6. Zahvalite svima na učešću u vježbi. Postavite sljedeća pitanja:
 - Kojih se kriterijuma sjećate iz aktivnosti?
 - Koji kriterijum je bilo najlakše procijeniti? Zašto?
 - Koji kriterijum je bilo najteže procijeniti? Zašto?
 - Koja su neka opšta zapažanja koja ste imali o odluci da se uzme kredit?
 7. Objasnite da je aktivnost pokazala nekoliko osnovnih kriterijuma koji se mogu koristiti za procjenu kredita. U stvarnom životu potrebno je razmotriti i druge uslove, posebno kada je riječ o finansijski složenijim kreditnim proizvodima.
 8. Sažmite objašnjavajući da je ponekad potrebno uzeti kredit i da to može biti korisno. Krediti mogu ponuditi mnoge koristi i otvoriti različite mogućnosti ljudima. Međutim, o kreditu treba pažljivo razmisliti, jer postoje i rizici. Ti rizici u velikoj mjeri zavise od uslova koji su postavljeni.

Refleksija | 10 minuta |

Gdje se nalaziš na liniji?

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnom zadatku naučili kako da procjenjuju kredite koristeći osnovne kriterijume. Takođe su naučili da uzimanje kredita uključuje i mogućnosti i rizike. Objasnite da je odluka o uzimanju kredita takođe veoma lična. Ljudi imaju različit nivo osjećaja sigurnosti kada je riječ o preuzimanju rizika.
2. Objasnite da će za ovaj zadatak Polaznici formirati zamišljenu liniju preko prostorije. Kao i skala u prethodnoj aktivnosti, jedna strana predstavlja „1“, a druga strana predstavlja „5“; sredina predstavlja brojeve između.
3. Za ovaj zadatak čitaćete tvrdnje koje se odnose na lična osjećanja o pozajmljivanju novca i uzimanju kredita. Polaznici treba da se postave duž zamišljene linije u skladu sa tim kako se osjećaju u vezi sa svakom tvrdnjom. Naglasite da nema pogrešnih ili tačnih odgovora i da je ova vježba osmišljena samo da im pomogne da procijene kako se osjećaju u vezi sa kreditima.
4. Pročitajte tvrdnje jednu po jednu i podstaknite polaznike da razgovaraju o svakoj od njih.
 - Osjećam se prijatno kada pozajmljujem novac od ljudi koje poznajem, kao što su porodica ili prijatelji. (1 znači da se ne osjećam prijatno; 5 znači da se osjećam veoma prijatno.)
 - Osjećam se prijatno pri pomisli da uzmem kredit od banke. (1 znači da se ne osjećam prijatno; 5 znači da se osjećam veoma prijatno.)
 - Osjećam se sigurno u svoje sposobnosti da procijenim osnovni kredit. (1 znači da se ne osjećam sigurno; 5 znači da se osjećam veoma sigurno.)

- Ako ikada uzmem kredit, osjećam se sigurno da bih mogao/mogla da ga vratim u skladu sa uslovima kredita. (1 znači da se ne osjećam sigurno; 5 znači da se osjećam veoma sigurno.)
5. Sažmite lekciju objašnjavajući da je normalno da ljudi imaju različite nivoe osjećaja sigurnosti i samopouzdanja kada je riječ o uzimanju kredita. Možete uključiti neke od odgovora ponuđenih tokom grupe diskusije kako biste naglasili ovu poentu. Mnogi faktori su uključeni u proces odlučivanja o tome da li uzeti kredit ili ne, uključujući to koliko je naša potreba hitna, našu sposobnost da vratimo kredit, pa čak i našu sposobnost da sigurno razgovaramo sa zajmodavcima i zatražimo kredit. Normalno je osjećati se pomalo nervozno kada je riječ o upravljanju novcem i pozajmljivanju novca. Međutim, kao što smo naučili u prethodnim lekcijama, mogu postojati situacije u kojima će nam biti potrebno da uzmemo kredit. Zato je sposobnost da sigurno procijenimo svoje mogućnosti kako bismo donijeli dobru odluku veoma važna vještina.

Resursi za facilitatore:

Primjeri kredita: koristiti odgovarajuću nacionalnu valutu

<p>ZA ORGANIZOVANJE VEOMA VAŽNE PROSLAVE POVODOM ZAVRŠETKA ŠKOLOVANJA</p> <p>Iznos kredita: 5.000 novčanih jedinica</p> <p>Kamata: 20%</p> <p>Drugi uslovi kredita: Ukupan dug treba platiti za 2 mjeseca.</p> <p>Povjericilac: Neformalni zajmodavac</p>	<p>ZA OTVARANJE RADNJE ZA IZNAJMLJIVANJE I POPRAVKU BICIKALA U ZAJEDNICI</p> <p>Iznos kredita: 100.000 novčanih jedinica</p> <p>Kamata: 4%</p> <p>Drugi uslovi kredita: Obezbijediti različite oblike kolaterala.</p> <p>Povjericilac: Banka</p>
<p>ZA NASTAVAK ŠKOLOVANJA NAKON SREDNJE ŠKOLE, NA FAKULTETU ILI STRUČNOM KURSU</p> <p>Iznos kredita: 200.000 novčanih jedinica</p> <p>Kamata: 1,5%</p> <p>Drugi uslovi kredita: Vraćanje mjesečnog iznosa nakon završetka školovanja tokom perioda od 15 do 20 godina, po dogovoru.</p> <p>Povjericilac: Vladin program kreditiranja</p>	<p>ZA POMOĆ U PLAĆANJU ŠTETE NA KUĆI IZAZVANE OLUJOM</p> <p>Iznos kredita: 50.000 novčanih jedinica</p> <p>Kamata: 2%</p> <p>Drugi uslovi kredita: Vraćanje u mjesečnim ratama.</p> <p>Povjericilac: Banka</p>

Scenarij 4.3 Šta je osiguranje?

Specifični ishod

Polaznici razumiju vrijednost i potrebu za proizvodima osiguranja.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- definišu osiguranje;
- razumiju kako osiguranje funkcioniše, odnosno kroz udruživanje doprinosa različitih nosilaca polisa osiguranja.

Strategije

- **Početak:** Opiši sliku i KWL tabela
- **Učenje:** Igra „Šta se može dogoditi za godinu dana?“
- **Refleksija:** Razmisli – razgovaraj u paru – podijeli“

Materijali

- Listovi papira
- Slika „Dvije porodice“

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Osiguranje
- Socijalna zaštita
- Doprinos
- Naknada / korist

Informacije za facilitatora

U ovoj lekciji učićete o osiguranju. Povežite ovu lekciju sa prethodnim lekcijama u kojima se istraživalo kako nepredviđeni događaji mogu uticati na finansijsku sigurnost domaćinstva. Budite spremni da razgovarate o uobičajenim načinima na koje zajednica reaguje na takve događaje.

Ako je moguće, informišite se o vrstama osiguranja koje mogu biti poznate vašim Polaznicima. Pokušajte da saznate koje vrste osiguranja su dostupne u njihovim zajednicama.

Uvod | 15 minuta |

Opiši sliku i KWL tabela

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnim lekcijama naučili kako događaji poput nezgoda, bolesti ili katastrofa mogu dovesti do toga da posegnete za svojom ušteđevinom i potrošite više nego što ste očekivali.
2. Objasnite da ćete u ovoj lekciji učiti o finansijskom proizvodu koji je osmišljen da zaštiti ljude od nepredviđenih događaja.
3. Pokažite slike „Dvije porodice“. Postavite Polaznicima sljedeća pitanja:
 - Šta vidite kod prve porodice? Mogući odgovor: Porodica je zabrinuta. Plaše se da može doći do poplave ili da se neko može razboljeti.
 - Šta vidite kod druge porodice? Mogući odgovor: Porodica je mirna i nije zabrinuta. Zaštićena je kišobranom.
 - Koja je razlika između ove dvije porodice? Prva porodica je zabrinutija. Druga porodica ima kišobran „osiguranja“ koji je štiti.
4. Uvedite KWL tabelu i recite da ćete danas učiti o osiguranju. Postavite Polaznicima sljedeća pitanja:
 - Šta znate o osiguranju? Zapišite oko 5 odgovora u kolonu „K“ – know / znam.
 - Šta želite da naučite o osiguranju? Zapišite oko 5 njihovih odgovora u kolonu „W“ – want / želim da znam.
5. Objasnite da će se kolona „L“ – learn / naučio/la sam popuniti na kraju lekcije.

Učenje | 30 minuta |

Igra „Šta se može dogoditi za godinu dana?“

1. Podijelite polaznike u pet grupa. Objasnite da je svaka grupa jedna porodica.
2. Zamolite svaku porodicu da napravi 12 malih kartica tako što će presaviti i pocijepati list papira. Na svaki komad papira treba da napišu „50 novčanih jedinica“. Objasnite da, zbog sopstvenih porodičnih troškova, ne mogu potrošiti više od 100 novčanih jedinica odjednom.
3. Objasnite da ćete pročitati dva različita scenarija. Za svaki scenario, treba da odluče šta će uraditi kao porodica. Uvjerite ih da nema pogrešnog ili tačnog odgovora.
4. Pročitajte prvi scenario:
Ovo je prvi scenario. Sve porodice ovdje su dio iste zajednice i međusobno su bliske. Sva djeca su dobri prijatelji. Jednog dana, jedno dijete, Raja, razboljelo se i moralo je da bude hospitalizovano. Rajini roditelji nijesu imali dovoljno novca da plate liječenje. Jedan od

vaših komšija počeo je da traži donacije od svih kako bi pomogao. Odlučite kao porodica koliko možete donirati.

5. Dajte grupama 3–5 minuta za razgovor. Kada sve grupe donesu odluku, zamolite svaku grupu da kaže da li može donirati i, ako može, koliko.
6. Zapišite iznose na tabli i pozovite polaznike da izračunaju ukupne primljene donacije sabiranjem doprinosa svake grupe. Zahvalite svima na donacijama i objasnite da je Rajina porodica sada pronašla dodatno finansiranje koje će im pomoći sa troškovima.
7. Objasnite da ćete sada pročitati sljedeći scenario:
Ovo je drugi scenario. Vlada podstiče sve porodice da se uključe u nacionalni program zdravstvenog osiguranja. Svakog mjeseca, iznos od 50 novčanih jedinica po porodici plaća se kao doprinos nacionalnom programu zdravstvenog osiguranja. Da li želite da se uključite u program? Zašto, ili zašto ne?
8. Dajte grupama 2–3 minuta da razgovaraju o svojoj odluci.
9. Izračunajte sljedeće:
 - Koliko će svaka porodica morati da plati kao doprinos svake godine? Odgovor: 12 mjeseci x 50 novčanih jedinica = 600 novčanih jedinica. Prikupite ovaj iznos od svake grupe koja želi da doprinese.
 - Izbrojte ukupan broj grupa koje žele da doprinesu. Pitajte: „Koliko bi program zdravstvenog osiguranja ukupno primio svake godine?“ Mogući odgovor: 600 novčanih jedinica x 5 porodica = 3.000 novčanih jedinica.
10. Pošto je ovo nacionalni program osiguranja, možemo zamisliti da će još više porodica željeti da doprinese. Zamolite polaznike da zamisle da još oko 20.000 porodica doprinosi programu. Pitajte: „Koliko bi program ukupno primio u tom slučaju?“ Odgovor: 3.000 novčanih jedinica x 20.000 porodica = 60.000.000 novčanih jedinica.
11. Objasnite da, pošto Rajina porodica ima osiguranje, može dobiti pomoć u plaćanju bolničkih računa – možda čak i cijelog bolničkog računa! Novac koji se dobija naziva se naknada, odnosno korist iz osiguranja.
12. Objasnite da je osiguranje oblik socijalne zaštite za neočekivane događaje. To je vrsta ugovora prema kojem plaćate određeni iznos novca, koji se naziva doprinos ili premija, osiguravajućem društvu. Zauzvrat, osiguravajuće društvo obećava da će vam finansijski pomoći ako se dogodi nešto loše, kao što su nezgoda, bolest ili šteta na vašim stvarima. Osiguranje je način da se zaštitite od velikih troškova i neočekivanih problema tako što dijelite rizik sa osiguravajućim društvom. Na neki način, osiguranje je slično scenariju 1, u kojem su komšije udružile novac kako bi pomogle da se pokriju Rajini bolnički računi. Razlika je u tome što kod osiguranja postoji veći fond novca i novac je veoma dobro organizovan kroz ugovore, kako bi se osiguralo da se doprinosi i naknade plaćaju kako je predviđeno.
13. Podstaknite polaznike da postavljaju pitanja. Odgovorite na sva pitanja najbolje što možete i pozovite se na Često postavljana pitanja u Resursima za facilitatore kako biste dopunili diskusiju.

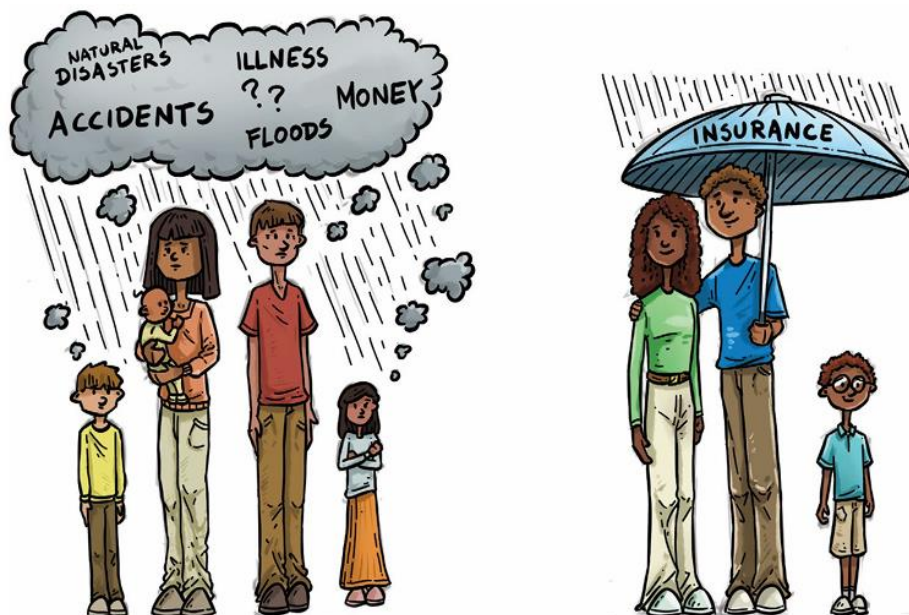
Refleksija | 15 minuta |

Razmisli – razgovaraj u paru – podijeli

1. Zamolite polaznike da formiraju parove i razgovaraju sa partnerom o sljedećim pitanjima:
 - Oba scenarija govorila su o ljudima koji udružuju novac kako bi nekome pomogli. Koje su bile razlike između ta dva scenarija? Prvi scenario bio je neformalan i zasnovan na solidarnosti. Drugi je bio formalan, socijalni program koji organizuje vlada. I on se zasniva na solidarnosti, ali je manje ličan.
 - Koje su prednosti osiguranja? Dobijate ličnu pomoć ili zaštitu u slučaju nepredviđenih događaja koji imaju finansijske posljedice, kao što su nezgode ili iznenadna bolest.
 - Koji su neki izazovi osiguranja? Kod formalnog programa osiguranja morate plaćati redovne doprinose. Takođe postoje određeni uslovi koji određuju kakva finansijska pomoć je moguća.
2. Dajte parovima oko 7–10 minuta da razgovaraju o navedenim pitanjima.
3. Kada vrijeme istekne, pozovite nekoliko parova da podijele neke od svojih odgovora.

Resursi za facilitatore:

Slika „Dvije porodice“

Resursi za facilitatore:

Često postavljana pitanja – Osiguranje

ŠTA JE OSIGURANJE?

Odgovor: Osiguranje je ugovor između vas i osiguravajućeg društva prema kojem plaćate premije u zamjenu za finansijsku zaštitu u slučaju neočekivanih događaja ili gubitaka.

ZAŠTO MI JE POTREBNO OSIGURANJE?

Odgovor: Osiguranje pomaže da se zaštitite od finansijskih teškoća izazvanih nezgodama, bolešću, štetom na imovini ili drugim neočekivanim događajima. Ono pruža osjećaj sigurnosti i može spriječiti da se suočite sa velikim, neočekivanim troškovima.

KOJE VRSTE OSIGURANJA POSTOJE?

Odgovor: Postoji mnogo vrsta osiguranja, uključujući zdravstveno osiguranje, osiguranje automobila, osiguranje doma, životno osiguranje, osiguranje u slučaju invaliditeta i druga. Vrsta osiguranja koja vam je potrebna zavisi od vaših okolnosti i od toga šta želite da zaštitite.

KOLIKO LJUDI DOPRINOSI OSIGURANJU?

Odgovor: Tu informaciju može podijeliti osiguravajuće društvo koje pruža polisu osiguranja. Ako je riječ o nacionalnom programu osiguranja, kao što je nacionalno zdravstveno osiguranje, to može biti većina stanovništva vaše zemlje.

DA LI DOBIJATE NOVAC NAZAD AKO NE KORISTITE SVOJE OSIGURANJE?

Odgovor: Obično ne. Ideja osiguranja slična je ideji udruživanja novca sa ljudima koje poznajete u slučaju da jednoj osobi zatreba pomoć. Često, iako vi niste koristili novac, neko drugi je mogao da ga koristi. U budućnosti, kada vama bude potrebna finansijska pomoć od osiguravajućeg društva, i vi ćete je dobiti. Važno je pažljivo proučiti polisu osiguranja kako biste saznali konkretne uslove svog ugovora.

ŠTA AKO SVIMA BUDE POTREBNA POMOĆ OD OSIGURANJA U ISTO VRIJEME?

Osiguranje je osmišljeno tako da rasporedi rizik među velikim brojem članova, odnosno nosilaca polise. Ono se oslanja na ideju da neće svi članovi istovremeno podnositi zahtjeve za naknadu. Vanredni događaji koji bi mogli dovesti do takvog scenarija uzimaju se u obzir, ali su rijetki. Neke polise u svojim ugovorima uključuju određene načine postupanja u slučaju takvih rijetkih događaja.

Scenarij 4.4 Šta su investicije?

Specifični ishod

Polaznici razumiju kako funkcioniše jednostavan biznis, odnosno da se biznis zasniva na proizvodu ili usluzi za koju su drugi spremni da plate, određenom osnovnom kapitalu i različitim resursima.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- definišu šta znači investicija;
- razumiju kako investitori biraju dobre ideje u koje će uložiti kapital.

Strategije

- **Početak:** Igra „Ideja koja raste“
- **Učenje:** Predstavljanje poslovne ideje
- **Refleksija:** Dva pitanja

Materijali

- Olovka i papir za svaku grupu

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Investicija
- Investitor
- Predstavljanje ideje
- Akcije

Informacije za facilitatora

Budite spremni da podržite grupe tokom aktivnosti grupnog rada. Uvjerite grupe da detalji njihove poslovne ideje ne moraju biti savršeni. Najvažnije je da Polaznici steknu opšte razumijevanje uloge investitora.

Prethodne lekcije bile su usmjerene na to kako se krediti mogu koristiti kao pomoć pri pokretanju poslovnih ideja. Sada ovu diskusiju možete produbiti upoređivanjem i razlikovanjem primjera različitih vrsta investicija.

Ako mislite da bi grupe mogle imati poteškoća da same osmisle poslovnu ideju, možete im ponuditi situaciju, problem ili izazov oko kojeg će razvijati poslovnu

ideju. Na primjer, možete početi objašnjenjem da mnoga djeca moraju pješaćiti mnogo kilometara da bi stigla do škole ili da djeca često dolaze u školu nepripremljena za promjene vremenskih prilika. Pokušajte da osmislite izazov koji će Polaznicima biti poznat.

U ovoj lekciji Polaznici će vježbati predstavljanje poslovne ideje. Objasnite da je predstavljanje poslovne ideje poput kratkog govora čiji je cilj da drugima objasni poslovnu ideju ili proizvod kako bi ih uvjerio da investiraju. Predstavljanje poslovne ideje obično je kratak i upečatljiv način da se ljudima kaže po čemu je neki biznis poseban, zašto je dobra ideja i kako može uspjeti. Recite Polaznicima da predstavljanje mogu zamisliti kao kratku, zanimljivu priču koja mogućnost pridruživanja ili podrške biznisu čini privlačnom..

Uvod | 15 minuta |

Igra „Ideja koja raste“

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnim lekcijama učili o poslovnim kreditima, koji se mogu koristiti kao pomoć pri pokretanju biznisa. Objasnite da postoje i drugi načini da se dobije kapital, odnosno sredstva koja pomažu da se pokrene biznis.
2. Zamolite polaznike da razmisle o nekom predmetu ili usluzi koju bi željeli da prodaju ili pruže. Podstaknite polaznike da osmisle izraz od tri sloga. Na primjer, „ice cream“ može postati „cold ice cream“.
3. Objasnite da ćete lekciju započeti igrom. Provjerite da li su svi upoznati sa igrom kamen–papir–makaze. Ako nijesu, odvojite vrijeme da objasnite kako igra funkcionira.
4. Uputite polaznike da, umjesto da tokom igre izgovaraju „kamen–papir–makaze“, izgovaraju riječi koje su izabrali za svoju poslovnu ideju. Pravila i pokreti igre ostaju isti, odnosno nastavljaju da pokazuju pokrete za kamen, papir ili makaze.
5. Uputite polaznike da se podijele u parove i igraju kamen–papir–makaze dok izgovaraju svoju poslovnu ideju. Ovo je prvi dio takmičenja „Ideja koja raste“. Prvi učesnik u svakom paru koji osvoji 3 poena pobjeđuje.
6. Učesnik koji izgubi treba da stane iza pobjednika i drži ga za ramena. Zajedno, taj par traži drugi par koji je takođe završio svoj prvi meč.
7. Dva pobjednika iz prvog meča zatim se takmiče po istim pravilima, dok njihovi članovi tima stoje u redu iza njih. Svaka grupa treba zajedno da izgovara poslovnu ideju svog pobjednika.
8. Ponovo, grupa koja izgubi treba da se pridruži pobjedniku tako što će se uhvatiti za ramena posljednje osobe u redu.
9. Igra se nastavlja na ovaj način sve dok ne ostanu samo dvije grupe.
10. Kada se igra završi, postavite Polaznicima sljedeća pitanja:
 - Kako ste se osjećali kada vas je podržavalo sve više i više ljudi?
 - Kako ste se osjećali kada ste podržavali druge?

- Možete li se sjetiti još nekih situacija u životu kada podržavamo druge ljude da svoje ideje pretvore u stvarnost? A šta je sa njihovim poslovnim idejama?
11. Sažmite aktivnost objašnjavajući da će u ovoj lekciji Polaznici učiti o osnovnom pojmu poslovnih investicija i o tome kako izgleda kada drugi podržavaju vas i vašu poslovnu ideju.

Učenje |45 minuta|

Predstavljanje poslovne ideje

1. Podijelite polaznike u šest grupa.
2. Izaberite dvije grupe koje će biti „investitori“ i četiri druge grupe koje će biti „preduzetnici“.
3. Objasnite zadatak svima na sljedeći način:

PREDUZETNICI treba da odluče koji proizvod / uslugu će ponuditi i da održe dvominutno „predstavljanje poslovne ideje“. Uvjerite polaznike da ne moraju osmisliti sve detalje svog plana. Cilj je jednostavno da iskuse proces predstavljanja ideje. Polaznici mogu predstaviti ideju kao grupa ili izabrati jednog člana koji će predstaviti. Predstavljanje treba da opiše sljedeće:

- a. prazninu na tržištu ili problem koji proizvod / usluga pokušava da riješi;
- b. proizvod / uslugu koju će prodavati;
- c. kupce koje žele da ciljaju;
- d. iznos novca koji traže od investitora;
- e. druge razloge zbog kojih će ova ideja biti uspješna.

INVESTITORI treba da odluče koje kriterijume traže u predstavljanju poslovne ideje. Imaju ukupno 10.000 novčanih jedinica za investiranje. Mogu odlučiti kako žele da ulože svoj novac među različite preduzetnike, na primjer, sve jednom preduzetniku ili različite iznose podijeljene među preduzetnicima.

4. Dajte grupama oko 10 minuta za pripremu.
5. Kada budu spremni, zamolite grupe preduzetnika da predstave svoje ideje. Nakon svakog predstavljanja, pozovite investitore da postave pitanja za pojašnjenje. Možete im pomoći primjerima pitanja.
6. Kada sve grupe preduzetnika završe predstavljanje, dajte investorima 5–7 minuta da razgovaraju i odluče kako žele da investiraju.
7. Kada budu spremni, zamolite ih da podijele svoje odluke i objasne kako su odlučili na koji način će investirati.
8. Kako biste završili aktivnost, postavite svima sljedeća pitanja:
 - Da li razumijete zašto preduzetnici predstavljaju poslovne ideje investorima? Zašto?

- Preduzetnici treba da uvjere investitore da finansijski podrže njihov biznis. Da li razumijete zašto investitori moraju pažljivo da biraju koje biznise će podržati? Zašto? Kada neko podrži biznis investicijom, obično posjeduje dio tog biznisa. Investitor preuzima rizik jer ne zna da li će biznis uspjeti ili ne. Ako biznis uspije i ostvari profit, investitori će ostvariti profit. Ako poslovna ideja ne uspije i napravi gubitak, investitori gube novac.
9. Sažmite tako što ćete ponoviti da je investiranje u biznis način da se podrži biznis, što može rezultirati djelimičnim vlasništvom nad tim biznisom. Investitor preuzima rizik jer ne zna da li će biznis uspjeti. Ako biznis uspije i ostvari profit, investitori će ostvariti profit. Ako poslovna ideja ne uspije i napravi gubitak, investitori gube novac.

Refleksija | 15 minuta |

Zamolite polaznike da razmisle o predstavljanjima poslovnih ideja koja su danas vidjeli i pitajte ih:

1. Koja poslovna ideja, po njihovom mišljenju, može biti ostvarena u stvarnom životu?
2. Možete li navesti neke načine kako bi se ova poslovna ideja mogla dalje razvijati?

Resursi za facilitatore:

Primjeri pitanja za investitore

Koliko brzo se nadate da ćete početi da zarađujete novac, odnosno ostvarujete profit?

Koji procenat profita ćete dijeliti sa svojim investitorima?

Da li koristite održive proizvode za izradu svog proizvoda?

Da li postoje drugi ljudi koji prodaju isto?

Scenarij 4.5 Svijet nije jednak

Specifični ishod

Polaznici razumiju kako širi finansijski sistemi mogu uticati na raspodjelu novca i zašto različite zemlje imaju različite nivoe bogatstva.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- razumiju da postoje različite vrste nejednakosti;
- istraže uticaj koji nejednakost može imati na društvo i ekonomiju.

Strategije²

- **Početak:** Tvrdnje „Tačno ili netačno“
- **Učenje:** Otvorena diskusija i grupni rad
- **Refleksija:** Dovrši rečenicu

Materijali

- Oblačići sa izjavama (vidjeti Resurse za facilitatore)

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Nejednakost
- Rod
- Invaliditet
- Etnička pripadnost

Informacije za facilitatora

Prije početka ove lekcije, provjerite da li se neko od učesnika suočava sa navedenim oblicima nejednakosti. Imajte na umu da su teme kojima se lekcija bavi osjetljive. Da bi se o njima razgovaralo otvoreno i pozitivno, potrebno je obezbijediti da učionica bude „sigurno“ okruženje za sve polaznike.

Ova lekcija može poslužiti kao uvod u brojne vrste nejednakosti koje postoje u svijetu. Prilikom opisivanja ovih situacija lako je osloniti se na stereotipe. Nastojte da aktivno preispitujete i razgrađujete stereotipe kako biste polaznike

² Izvor: The World's Largest Lesson – dostupno na: <https://worldslargestlesson.globalgoals.org/resource/the-world-is-not-equal-is-that-fair-2/>

udaljili od takvih stavova. Podsjetite ih da su razlozi za nejednakost složeni. Usmjeravajte ih ka razumijevanju kako izgleda život ljudi koji se suočavaju sa nejednakošću.

Tokom realizacije lekcije objasnite da ove nejednakosti postoje zato što sistemi diskriminišu siromašne, manjinske grupe, osobe sa invaliditetom, žene, starije osobe i druge grupe u društvu. Ovo je posebno važno za aktivnost „Tačno ili netačno“.

Vodite računa da Polaznici ne poistovjećuju nejednakost sa manjom vrijednošću neke osobe i obavezno obeshrabrite stereotipe.

Kada opisujete ili razgovarate o diskriminatornim sistemima, jasno naglasite da istorijski marginalizovane grupe imaju brojna pozitivna postignuća. Cilj je podstaći sve polaznike da prepoznaju i razvijaju svoje snage i da odbace sve oblike nejednakosti kao nepravedne i nepoštene.

Uvod | 10 minuta |

Tvrdnje „Tačno ili netačno“

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnim lekcijama učili o jednakim pravima. Međutim, kao što smo već naučili, nejednakost postoji u svijetu. Polaznici su možda i sami neposredno primijetili nejednakost.
2. Predstavite Polaznicima tvrdnje „Tačno ili netačno“ o nejednakosti (vidjeti Resurse za facilitatore).
3. Zamolite polaznike da pojedinačno odluče da li je svaka tvrdnja tačna ili netačna.
4. Zatim im saopštite tačne odgovore. Nastavite diskusiju postavljajući sljedeća pitanja:
 - Da li vas je neka od tvrdnji iznenadila?
 - Da li se u nekoj od tvrdnji pominje situacija za koju smatrate da bi trebalo da se promijeni?
 - Šta je zajedničko svim tvrdnjama?
5. Iskoristite posljednje pitanje da objasnite da nejednakost može imati mnogo različitih oblika.

Učenje | 45 minuta |

Otvorena diskusija i grupni rad

1. Postavite po prostoriji oblačiće sa izjavama šestoro aktivista za ravnopravnost (vidjeti Resurse za facilitatore). Zamolite polaznike da pročitaju izjave i stanu pored one sa kojom se

najviše poistovjećuju ili sa kojom se najviše slažu. Ukoliko je nekim Polaznicima potrebna pomoć pri čitanju, zamolite nekoga ko dobro čita da svima naglas pročita izjave.

2. Zamolite nekoliko učesnika da objasne svoj izbor.
3. Podijelite polaznike u manje grupe kako bi pripremili prezentaciju o jednom aspektu nejednakosti. Grupe možete formirati prema aktivistima koje su Polaznici izabrali, ukoliko su se Polaznici približno ravnomjerno rasporedili pored oblačića.
4. Polaznici mogu koristiti informacije iz informativnih listova (vidjeti Resurse za facilitatore), kao i druge izvore informacija kojima imaju pristup, npr. novine, internet i slično.
5. Svaka prezentacija treba da traje manje od pet minuta i da objasni zašto je izabrana tema ozbiljan problem. Na primjer, može se prikazati kratak prikaz jednog dana u životu osobe koja se suočava sa izabranim oblikom nejednakosti. U tom slučaju, Polaznici treba da opišu kako bi život te osobe mogao izgledati, sa kojim bi se teškoćama i svakodnevnim izazovima mogla suočavati, koje probleme bi mogla predvidjeti u budućnosti i slično. Zamolite polaznike da temi pristupe pažljivo i bez korišćenja stereotipa.
6. Dajte grupama približno 15–20 minuta za pripremu.
7. Kada budu spremne, zamolite svaku grupu da predstavi svoj rad. Pozovite ostale polaznike da postavljaju pitanja i podstaknite ih da daju povratne informacije.

Refleksija | 5 minuta |

Dovrši rečenicu

1. Recite Polaznicima da ćete započeti rečenicu, a da oni treba da je dovrše. U jednom trenutku može govoriti samo jedna osoba, ali postoji mnogo načina da se rečenica dovrši. Polaznici koji žele da doprinesu mogu podići ruku, a vi ćete odabrati osobu koja će govoriti.
2. Pročitajte sljedeće nedovršene rečenice:
 - Za mene je nejednakost...
 - Imati ušteđevinu, dobiti osiguranje i imati pristup kreditu teško je zato što...
 - Ako se ova nejednakost nastavi...
 - Danas sam se iznenadio/la kada sam saznao/la da...

Resursi za facilitatore:

Tvrdnje „Tačno ili netačno“

- 1. Osamdeset pet najbogatijih ljudi na svijetu ima onoliko bogatstva koliko i najsiromašnija polovina cjelokupnog čovječanstva, odnosno 3,5 milijardi ljudi.**
Tačno. Podatak je iz izvještaja organizacije Oxfam UK iz 2014. godine. Više informacija dostupno je u njihovom izvještaju.
- 2. Osamdeset procenata osoba sa invaliditetom živi u zemljama u razvoju.**
Tačno. Podatak je objavio Program Ujedinjenih nacija za razvoj.
- 3. U razvijenim zemljama stopa nezaposlenosti osoba sa invaliditetom najmanje je dvostruko veća od stope nezaposlenosti osoba koje nemaju invaliditet.**
Tačno. Podatak je objavio Business Disability Forum.
- 4. U Latinskoj Americi 80–90% osoba sa invaliditetom je nezaposleno ili van radne snage. Većina onih koji rade prima malu naknadu ili uopšte ne prima naknadu.**
Tačno. Svjetska banka, „Invaliditet i inkluzivni razvoj: Latinska Amerika i Karibi“, 2004.
- 5. Procjenjuje se da će do 2040. godine više od 25% Evropljana imati najmanje 65 godina.**
Tačno. Biro za popis stanovništva Sjedinjenih Američkih Država, 2008.
- 6. Na globalnom nivou, žene zauzimaju manje od 25% svih poslaničkih mjesta u parlamentima.**
Tačno. Interparlamentarna unija, 2015.

Resursi za facilitatore:

Oblačići sa izjavama

Hetty, aktivistkinja za ravnopravnost

Vjerujem da je ravnopravnost ljudi svih porijekla i etničkih pripadnosti važna zato što svi ljudi treba da imaju jednake životne prilike i da znaju da će prema njima biti postupano pravedno i s poštovanjem, bez obzira na to odakle dolaze, koje je boje njihova koža ili u šta vjeruju.

Mai, aktivistkinja za ravnopravnost

Vjerujem da je ravnopravnost ljudi svih životnih dobi važna zato što ljudi svih uzrasta mogu doprinosti našem društvu i ekonomiji. Mladi i stariji imaju vještine koje su nam potrebne. Potrebno je da obezbijedimo prilike za sve ljude i da niko ne bude isključen.

Sanjay, aktivista za ravnopravnost

Vjerujem da je ravnopravnost ljudi, bez obzira na to da li imaju invaliditet ili ne, važna zato što bi svako trebalo da može da ide u školu, radi i slobodno se kreće u svojoj lokalnoj sredini. Svi ljudi mogu doprinosti našem društvu.

Chuck, aktivista za ravnopravnost

Vjerujem da je jednak pristup obrazovanju za sve ljude, bez obzira na to ko su ili gdje žive, važan zato što svako zaslužuje priliku da uči i unaprijedi svoj život. Svi ćemo imati koristi ako svako ima osnovne vještine i može doprinosti našem društvu i ekonomiji.

Isabella, aktivistkinja za ravnopravnost

Vjerujem da je jednak pristup parkovima i zelenim površinama važan zato što su nam svima potrebna mjesta za odmor, vježbanje i uživanje. Ovi prostori ne bi smjeli biti dostupni samo bogatima. Svi imaju koristi od zdravijeg i srećnijeg društva. Dodatno, zelene površine pomažu i životnoj sredini.

Lorenzo, aktivista za ravnopravnost

Vjerujem da je ravnopravnost muškaraca i žena važna zato što žene čine polovinu svih ljudi, ali su često manje plaćene od muškaraca, manje zastupljene u vladama i imaju manji pristup obrazovanju od muškaraca. Prepreke uspjehu žena treba ukloniti.

Resursi za facilitatore:

Informativni list: Rodna ravnopravnost

OBRAZOVANJE

Sva djeca imaju pravo na kvalitetno obrazovanje, bez bilo kakvog oblika diskriminacije. Međutim, u stvarnosti djevojčice nemaju jednak pristup obrazovanju. U svim regionima u razvoju ostvaren je značajan napredak u pohađanju osnovne škole. Ipak, djevojčice se i dalje suočavaju sa preprekama u obrazovanju. Iako više djevojčica u podsaharskoj Africi danas pohađa školu nego ikada ranije, na svakih 100 dječaka u osnovnu školu upisane su samo 93 djevojčice. Pristup srednjem i univerzitetskom obrazovanju i dalje je veoma nejednak, a djevojčice ostaju u nepovoljnijem položaju. Razlike su najveće na nivou visokog obrazovanja. U južnoj Aziji, na svakih 100 dječaka u visokom obrazovanju upisano je samo 77 djevojčica.

POSLOVI

Broj žena koje su bile plaćeno zaposlene van poljoprivrednog sektora polako je porastao sa 35% na 40% između 1990. i 2010. godine. Žene i dalje ulaze na tržište rada pod nejednakim uslovima u odnosu na muškarce, čak i kada imaju slično obrazovanje i vještine. Ženama se često nude nesigurni oblici zaposlenja, sa malo ili nimalo finansijske sigurnosti ili socijalnih davanja. Na globalnom nivou, žene zauzimaju samo 25% rukovodećih pozicija na najvišem nivou.

Informativni list: Ravnopravnost bez obzira na životnu dob

„Ejžizam“ se odnosi na diskriminaciju ili nepošteno postupanje prema osobi na osnovu njene životne dobi. On može uticati na samopouzdanje ljudi, njihove mogućnosti zapošljavanja, finansijsku situaciju i kvalitet života. „Ejžizam“ se često održava kroz način na koji su starije osobe predstavljene u medijima, što može imati širi uticaj na stavove javnosti.

Starije osobe mogu doživjeti situacije kao što su:

- gubitak posla zbog životne dobi;
- odbijanje beskamatnog kredita, nove kreditne kartice, osiguranja automobila ili putnog osiguranja zbog životne dobi;
- dobijanje usluge lošijeg kvaliteta u prodavnici ili restoranu zbog stava organizacije prema starijim osobama;
- nemogućnost ostvarivanja finansijske pomoći zbog starosnih ograničenja;
- odbijanje ljekara da ih uputi kod specijaliste jer se smatra da su „prestari“;
- odbijanje članstva u klubu ili strukovnom udruženju zbog životne dobi.

Sve navedene situacije primjeri su ežizma. Zakon vas štiti od nekih od ovih situacija, ali ne od svih.

Informativni list: Ravnopravnost osoba sa invaliditetom

Procjenjuje se da u svijetu živi oko milijardu osoba sa invaliditetom, od kojih 80% živi u zemljama u razvoju. Međunarodni propisi o ljudskim pravima jasno utvrđuju da svi ljudi imaju ista ljudska prava, bez obzira na sposobnosti ili invaliditet. Međutim, osobe sa invaliditetom često su među najsiromašnijima u društvu. One se često suočavaju sa socijalnom isključenošću i diskriminacijom na svim nivoima. Osobe sa invaliditetom čine 15% svjetske populacije.

OBRAZOVANJE

Djeca i mladi sa invaliditetom među najugroženijim su i najranjivijim osobama u društvu širom svijeta. Često se suočavaju sa socijalnom isključenošću i veoma su izloženi riziku od zanemarivanja i zlostavljanja. Djevojčice i mlade žene sa invaliditetom često su dodatno marginalizovane u zajednicama i mogu se suočavati sa dvostrukom diskriminacijom zbog rodni predrasuda.

RAD

Kao i svi mi, osobama sa invaliditetom potreban je posao da bi zarađivale za život, izdržavale svoje porodice i održavale samopoštovanje. Ipak, trenutno je zaposleno manje od 20% osoba sa invaliditetom. Inkluzivno obrazovanje i uključivanje na radnom mjestu nijesu dovoljni da bi se osobe sa invaliditetom u potpunosti uključile u zajednicu. Važan je i pristup informacijama, slobodnim aktivnostima, zgradama i infrastrukturi. Osobe sa invaliditetom treba da mogu lako ulaziti i kretati se u svojim domovima, javnim prostorima i javnim zgradama, kao što su biblioteke, biračka mjesta, škole, sportski tereni i zdravstveni centri. Pristupačno okruženje korisno je i osobama smanjene pokretljivosti, kao što su djeca i starije osobe.

Informativni list: Ravnopravnost rasa i etničkih pripadnosti

Međunarodni propisi o ljudskim pravima jasno utvrđuju da svi ljudi imaju ista ljudska prava, bez obzira na svoju etničku ili rasnu pripadnost. Međutim, etnička nejednakost, odnosno nepovoljan položaj koji osjećaju rasne manjinske grupe, i dalje je prisutna širom svijeta.

ZEMLJE U RAZVOJU

Širom svijeta postoji povezanost između etničke pripadnosti i zanimanja. Određeni poslovi ne smatraju se samo poslovima nižeg statusa, već su i slabije plaćeni. Indijski kastinski sistem primjer je načina na koji se ova vrsta nejednakosti može doživljavati od rođenja. Iako se kastinski sistem mijenjao tokom posljednjih nekoliko decenija, pripadnici zajednice Dalita i dalje su mnogo češće zaposleni na slabo plaćenim poslovima. Iako se siromaštvo u Indiji generalno smanjuje, stope siromaštva ostaju veće kod određenih grupa, posebno među Adivasima, Dalitima i muslimanima.

RAZVIJENE ZEMLJE

Ekonomski i politički problemi izazvani etničkom nejednakošću prisutni su i u razvijenim zemljama. U mnogim evropskim zemljama, novi imigranti često rade u nesigurnim, pa čak i eksploatatorskim uslovima, obavljajući slabo plaćene poslove. Novi imigranti se takođe često suočavaju sa diskriminacijom. Ta diskriminacija često nastavlja da utiče i na porodice druge, pa čak i treće generacije.

Informativni list: Jednak pristup zelenim površinama

Osobe koje su izložene nekvalitetnom životnom okruženju češće imaju lošije zdravstvene ishode od osoba koje žive u kvalitetnijem okruženju. Među svim grupama stanovništva stopa smrtnosti niža je kod osoba koje su više izložene zelenim površinama.

Otvoreni prostori pružaju prostor za aktivnosti zajednice, socijalnu interakciju, fizičku aktivnost i rekreaciju. Takve aktivnosti mogu smanjiti socijalnu izolaciju, unaprijediti povezanost zajednice i pozitivno uticati na zdravlje. Postoje dokazi da socijalno učešće i osnaživanje zajednice mogu smanjiti učestalost demencije i kognitivnog opadanja kod osoba starijih od 65 godina.

Dokazi o zdravstvenim koristima korišćenja zelenih površina brojni su i raznovrsni. Te koristi mogu uključivati opšte unapređenje zdravlja kroz veći nivo fizičke aktivnosti, bolje mentalno zdravlje i dobrobit, kao i pozitivne fiziološke efekte boravka u kvalitetnom okruženju. Zelene površine takođe unapređuju kvalitet životne sredine u određenom području, što može dodatno uticati na zdravlje kroz bolji kvalitet vazduha i vode, kao i apsorpciju buke. Pored toga, zelene površine mogu pomoći u sprečavanju prirodnih katastrofa apsorpcijom viška kišnice.

Vegetacija presreće padavine, što dovodi do većeg isparavanja i smanjuje površinsko oticanje vode. Time se smanjuje vjerovatnoća stresnih događaja, kao što su poplave i izlivanje kanalizacije, dok se istovremeno štite biodiverzitet i unapređuju ekosistemi.

5

Čini dobro, budi
preduzimljiv

Scenarij 5.1 Ljudi, planeta i profit³

Specifični ishod

Polaznici razumiju kako poslovanje može ostvariti pozitivne rezultate u pogledu profita, a istovremeno koristiti ljudima i planeti.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- definišu i razumiju održivi razvoj;
- razumiju odnos između ljudi, profita i planete u održivom razvoju.

Strategije

- **Početak:** KWL tabela
- **Učenje:** Otvorena diskusija
- **Refleksija:** KWL tabela

Materijali

- KWL tabela;
- poster „Ljudi, planeta i profit“.

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Održiv
- Razvoj
- Ljudi
- Planeta
- Profit
- Povezanost

Informacije za facilitatora

Ova lekcija predstavlja završnicu prethodnih lekcija koje su obuhvatale teme od prava i održivosti do finansijskog tržišta. Nastojte da u ovoj lekciji povežete ranije stečena znanja sa novim sadržajem.

Budite spremni da navedete lokalne primjere praksi u zajednici koje se mogu procijeniti kao održive ili neodržive.

³ Izvor: Prilagođeno prema: <https://sustainabilityandsustenance.weebly.com/lesson-2.html>

Ako je moguće, možete prikazati video „What is Sustainable Development“:

<https://vimeo.com/144354623>

Uvod | 15 minuta |

KWL tabela

1. Podsjetite polaznike na prethodne lekcije o prirodnim resursima i održivosti. Možete postaviti sljedeća pitanja:
 - Može li nas neko podsjetiti šta su prirodni resursi i kako ih koristimo?
 - Može li nas neko podsjetiti šta je održivost?
2. Objasnite da će u ovoj lekciji istraživati odnos između ljudi, profita i planete.
3. Pitajte: „Da li neko ima ideju kako su ovi pojmovi povezani sa održivošću?“ i „Da li neko ima ideju kako su ova tri koncepta povezana sa prirodnim resursima ili životnom sredinom?“
4. Predstavite KWL tabelu i recite Polaznicima da će danas učiti o održivom razvoju.
5. Pitajte: „Šta znate o održivom razvoju?“ Zapišite približno pet njihovih odgovora u kolonu „K“ – Know / Znam.
6. Pitajte: „Šta želite da naučite o održivom razvoju?“ Zapišite približno pet njihovih odgovora u kolonu „W“ – Want to know / Želim da saznam.
7. Objasnite da će kolonu „L“ – Learned / Naučio/la sam popuniti na kraju lekcije.

PRILAGOĐAVANJE:

Kao alternativni uvodni korak, možete pogledati video „What is Sustainable Development“ (Source: World’s Largest Lesson – Available at – <https://vimeo.com/144354623>).

Učenje | 35 minuta |

Otvorena diskusija

1. Prikažite poster „Ljudi, planeta i profit“ sa Venovim dijagramom (vidjeti Resurse za facilitatore).
2. Podijelite polaznike u grupe od po 5–7 članova i zamolite ih da razgovaraju o tome šta bi poster mogao predstavljati.
3. Za usmjeravanje diskusije možete postaviti sljedeća pitanja:
 - Šta primjećujete na posteru?
 - Šta mislite, o čemu se radi?

- Prisjetite se naših prethodnih lekcija o prirodnim resursima, kada smo govorili o energiji, drveću i potrošnji. Kako mislite da su ljudi, profit i planeta međusobno povezani?
4. Zamolite grupe da se ponovo okupe i pozovite polaznike da podijele svoje mišljenje o značenju postera.
 5. Objasnite ključne poruke postera:
 - *Prvo, imamo planetu. Planeta se odnosi na našu životnu sredinu. Iz životne sredine dobijamo prirodne resurse, kao što su drveće, kiša i uglj, koji se koriste, na primjer, za proizvodnju električne energije.*
 - *Drugo, imamo ljude. Ljudi su svi stanovnici Zemlje. Svi koristimo prirodne resurse kako bismo zadovoljili svoje potrebe. Na primjer, ljudi koriste drvo iz prirode za proizvodnju različitih proizvoda.*
 - *Treće, imamo profit. Profit je novac koji pojedinci ili kompanije ostvaruju svojim poslovanjem.*
 - *Kada su svi ovi faktori u ravnoteži, sistem je održiv. Na primjer, ukoliko je lokalna sredina pogodna za uzgoj kupusa, ljudi mogu odgovorno uzgajati kupus bez narušavanja životne sredine; moći će da prehrane lokalno stanovništvo i ostvare prihod prodajom tog proizvoda. To je održiv sistem.*
 - *Kada ovi faktori nijesu u ravnoteži, sistem postaje neodrživ. Na primjer, ukoliko velika kompanija počne uzgajati kupus, ali ne primjenjuje odgovorne prakse, može ugroziti životnu sredinu; može oštetiti zemljište prekomjernim uzgojem kupusa. Takav sistem nije održiv. Moguće je i da kompanija zadrži sav novac od prodaje kupusa, a da poljoprivrednicima ne omogući da ostvare prihod. I to je još jedan način na koji sistem može postati neodrživ.*
 6. Podstaknite polaznike da postavljaju pitanja.
 7. Završite pitanjem: „Da li neko ima još neki primjer modela ljudi, profita i planete?“.

Refleksija | 10 minuta |

KWL tabela:

1. Vratite se na KWL tabelu.
2. Pozovite polaznike da podijele šta su naučili o održivom razvoju. Zapišite njihove odgovore u KWL tabelu.
3. Završite lekciju sumiranjem odgovora učesnika o tome šta su naučili. Objasnite da „održivi razvoj“ znači napredovati ili razvijati se na način koji zadovoljava današnje potrebe, a da pritom ne stvara probleme za budućnost. To podrazumijeva mudro korišćenje resursa i odgovoran odnos prema životnoj sredini, kako bi se dugoročno unaprijedio život svih ljudi. Održivi razvoj znači stvaranje dobre ravnoteže između onoga što nam je potrebno danas i onoga što želimo da ostavimo ljudima koji dolaze poslije nas.

Resursi za facilitatore:

Venov dijagram: „Ljudi, planeta i profit“

Boja, simbol, slika – dodatni radni list

BOJA	SIMBOL	SLIKA
Izaberite boju za koju smatrate da najbolje predstavlja ili dočarava ideju održivosti.	Izaberite simbol za koji smatrate da najbolje predstavlja ili dočarava ideju održivosti.	Izaberite sliku za koju smatrate da najbolje predstavlja ideju održivosti.

Scenarij 5.2 Školski sajam i Plan poslovnog modela

Specifični ishod

Polaznici mogu navesti različite korake i resurse potrebne za pokretanje preduzeća.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- prepoznaju ideju za preduzetnički poduhvat za zamišljeni školski sajam;
- razviju Plan poslovnog modela.

Strategije

- **Početak:** Brainstorming „Školski sajam“
- **Učenje:** Grupni rad na Planu poslovnog modela
- **Refleksija:** Dvije stvari

Materijali

- List papira za flipčart za svaku grupu
- Radni list ili obrazac Planu poslovnog modela

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Plan poslovnog modela

Informacije za facilitatora

Pažljivo pročitajte obrazac Plan poslovnog modela kako biste bili sigurni da razumijete kako se pravilno popunjava. Osmislite i sami neku jednostavnu ideju kako biste isprobali popunjavanje polja.

Plan poslovnog modela je stvarni alat koji koriste vlasnici preduzeća i preduzetnici. Model koji se koristi u ovoj lekciji prilagođen je kako bi bio primjereniji Polaznicima.

Uvod | 15 minuta |

Oluja ideja „Školski sajam“

1. Podsjetite polaznike na sve što su naučili u prethodnim lekcijama o sebi, svojim zajednicama, prirodnim resursima i finansijskim resursima. Objasnite da su stekli i bolje razumijevanje načina na koji svijet funkcioniše. Podsjetite ih da, čak i kao djeca, mogu osmisliti proizvode i usluge koji doprinose zajednici.
2. Objasnite da će u ovoj lekciji prepoznati mogući proizvod ili uslugu koju mogu prodavati.
3. Obavijestite polaznike da ćete prije prelaska na sljedeću aktivnost odigrati kratku igru.
4. Pokažite im spajalicu za papir. Pitajte polaznike šta je to. Podstaknite ih da osmisle druge načine upotrebe spajalice, npr. kao čačkalice, minduše i slično.
5. Zatim zamolite polaznike da rade u parovima. Dajte svakom paru jedan minut da navede što više alternativnih načina upotrebe spajalice.
6. Dajte znak za početak i obavijestite ih kada minut istekne. Pitajte parove koliko su ideja osmislili. Zamolite par sa najviše ideja da ih navede.
7. Zaključite igru objašnjenjem da uvijek treba da nastoje da budu što kreativniji kada osmišljavaju ideje.
8. Podijelite polaznike u grupe od po 5–7 članova. Zamolite ih da zamisle da se približava sajam u zajednici, kojem će prisustvovati brojni članovi zajednice, kao i svi učenici škole. Ljudi će dolaziti tokom cijelog dana i željeće da uživaju na sajmu. Svaka grupa dobiće štand na kojem može prodavati proizvod ili ponuditi uslugu ili aktivnost za posjetioce.
9. Dajte Polaznicima tri minuta da pojedinačno navedu što više ideja za svoj štand, npr. igre, usluge, hranu, piće i slično. Ovu aktivnost treba realizovati individualno.
10. Dajte znak za početak i obavijestite ih kada tri minuta isteknu.
11. Zamolite grupe da zajedno prođu kroz sve liste i saslušaju svačije ideje otvorenog uma. Nakon što svaki član podijeli svoj doprinos, grupa može odlučiti o jednoj ili dvije omiljene ideje. To će im pomoći da izaberu konačne prijedloge.
12. Kada svi članovi podijele svoje ideje, trebalo bi da postoji približno 5–7 prijedloga. Grupa zatim treba da glasa za omiljenu ideju. Ta ideja biće poslovna ideja grupe za školski sajam.

Učenje | 40 minuta |

Grupni rad na Planu poslovnog modela

1. Objasnite da će grupe sada dalje razvijati svoju poslovnu ideju izradom Plana poslovnog modela. Plan poslovnog modela je kao velika slagalica koja pomaže ljudima da shvate kako će neko preduzeće funkcionisati. To je alat sa mnogo djelova, pri čemu svaki dio predstavlja različit aspekt poslovanja, kao što su način ostvarivanja prihoda, kome se

proizvod ili usluga prodaje i po čemu je ponuda posebna. Ono je poput velike mape koja se može koristiti za razumijevanje i planiranje poslovanja.

2. Svakoj grupi obezbijedite list papira za flipčart i marker. Možete im dati i kopiju radnog lista Plana poslovnog modela ili ih uputiti na unaprijed pripremljeni obrazac na flipčartu.
3. Objasnite da grupe treba da popune različita polja što bolje mogu, na osnovu poslovne ideje za školski sajam koju su osmislile. Podstaknite polaznike da postavljaju pitanja ukoliko im je potrebna pomoć.
4. Dajte Polaznicima 25–30 minuta za rad u grupama.
5. Kada budu spremne, zamolite svaku grupu da predstavi svoj rad, a ostale grupe pozovite da daju povratne informacije i postavljaju pitanja.
6. Sažmite zadatak objašnjenjem da pokretanje preduzeća počinje idejom. Drugi korak je dalje razvijanje te ideje. Prilikom pokretanja preduzeća potrebno je uzeti u obzir brojne faktore, odgovoriti na različita pitanja i pripremiti više stvari. Organizovanjem tih elemenata unaprijed može se steći jasna slika o tome kako bi preduzeće trebalo da funkcioniše.

Refleksija | 5 minuta |

Dvije stvari

1. Pitajte učenike:
 - Koja je jedna nova stvar koju su danas naučili?
 - Koja je jedna stvar koju žele nastaviti da rade u vezi sa ovom temom?

Resursi za facilitatore:

Plan poslovnog modela

<p>1. KUPCI – PRIJATELJI</p> <p>Ko su ljudi kojima želite da pomognete ili koje želite da usrećite?</p> <p>Šta oni žele ili šta im je potrebno?</p>	<p>2. PONUDA</p> <p>Koji poseban proizvod ili uslugu možete osmisliti za svoje kupce – prijatelje?</p> <p>Kako možete učiniti njihov život boljim ili zabavnijim?</p>	<p>3. POSEBAN NAČIN</p> <p>Po čemu su vaš proizvod ili usluga posebni i drugačiji od drugih?</p> <p>Zašto bi ljudi trebalo da izaberu baš vašu ponudu?</p>	<p>4. POMAGAČI</p> <p>Ko vam može pomoći da napravite i isporučite svoj proizvod ili pružite uslugu?</p> <p>Da li su vam potrebni posebni alati ili oprema?</p>	<p>5. MJESTA ZA SUSRET SA KUPCIMA</p> <p>Gdje ćete pronaći svoje kupce – prijatelje?</p> <p>Gdje možete predstaviti ili prodavati svoj proizvod / uslugu?</p>
<p>6. MOGUĆE KORISTI</p> <p>Kako vaš proizvod ili usluga pomažu i planeti?</p> <p>Da li podržavaju neko pitanje održivosti?</p>	<p>7. PLAN NOVCA</p> <p>Kako ćete obezbijediti novac za izradu proizvoda i plaćanje pomagača?</p> <p>Koliko će vaši kupci – prijatelji platiti za vaše proizvode i usluge?</p>	<p>8. UČI I MIJENJAJ</p> <p>Šta možete naučiti od svojih kupaca – prijatelja i njihovih povratnih informacija?</p> <p>Kako možete dodatno unaprijediti svoj proizvod ili uslugu?</p>		

Scenarij 5.3 Osmišljavanje izazova u zajednici⁴

Specifični ishod

Polaznici razumiju kako zajedničko aktivno građanstvo može uticati na promjene na različitim nivoima u zajednici.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- prepoznaju važno pitanje koje može poslužiti kao podsticaj za projekat izazova u zajednici;
- istraže osnovne uzroke i moguće posljedice prepoznatog problema ili izazova.

Strategije

- **Početak:** Šetnja kroz zajednicu
- **Učenje:** Grupna diskusija
- **Refleksija:** Intervju „Istraži dublje“

Materijali

- Radni list „Aktivnost: Šetnja kroz zajednicu“ za svakog učesnika;
- Radni list „Intervju sa članom zajednice“ za svakog učesnika.

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Zajednica
- Problem

Informacije za facilitatora

Ovo je prva od tri lekcije kojima započinje „Projekat izazova u zajednici“. Počevši od ove lekcije, Polaznici će pratiti usmjereni proces koji vodi ka prepoznavanju problema, osmišljavanju ideje za njegovo rješavanje i izradi plana djelovanja.

Za šetnju kroz zajednicu, uzmite u obzir sljedeće smjernice:

- Ako vodite polaznike u šetnju kroz zajednicu, unaprijed odredite jasno područje u okviru kojeg će se grupa kretati.

⁴ Izvor: Prilagođeno prema programu World's Largest Lesson „Turning Learning into Action“.

- Veličina tog područja može zavisiti od mjesta u kojem živite, uzrasta učesnika i pristupačnosti rute.
- Isplanirajte rutu šetnje i unaprijed se upoznajte sa njom prije nego što izvedete polaznike.
- Isplanirajte koliko će vremena biti potrebno, koliko odraslih osoba treba da prati grupu i šta Polaznici treba da ponesu sa sobom.
- Izvršite procjenu rizika za šetnju kroz zajednicu.
- Zatražite dozvolu roditelja ili staratelja za učešće u šetnji, ukoliko to već nije obuhvaćeno školskom politikom zaštite djece i učenika.

Uvod | 30 minuta |

Šetnja kroz zajednicu

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnim lekcijama razmišljali o ličnim izborima i načinu na koji ti izbori utiču na svijet oko nas.
2. Recite Polaznicima da lični izbori mogu imati još veći uticaj kada razmišljamo o zajednici kao cjelini. Zamolite ih da razmisle o riječi „zajednica“. Pitajte:
 - Šta misle da ona znači?
 - Ko živi u njihovoj zajednici?
 - Podsjetite polaznike da životinje i životna sredina takođe čine dio naše zajednice – zašto je važno o tome razmišljati?
3. Objasnite Polaznicima da će ići u šetnju kroz zajednicu. Prije izlaska, zamolite ih da neko vrijeme razgovaraju o svojoj zajednici. Pitajte ih da li mogu prepoznati neke postojeće probleme ili izazove. Ako mogu, ko je najviše pogođen tim problemima? Šta je već urađeno kako bi se ti problemi unaprijedili ili riješili?
4. Objasnite da je cilj šetnje kroz zajednicu da im pomogne da bolje razumiju svoju zajednicu i prepoznaju šta bi se moglo uraditi da ona bude bolja za ljude koji u njoj žive i za planetu. Takođe, treba da pokušaju da prepoznaju šta u zajednici dobro funkcioniše i šta već doprinosi unapređivanju života ljudi u toj zajednici.
5. Potrebno je da obezbijedite određenu strukturu kako bi šetnja bila što korisnija:
 - Razmotrite mogućnost da se usmjerite na određenu temu ili konkretan cilj, npr. održivost. Pitajte odjeljenje da li postoji posebna tema koju bi željeli da istraže.
 - Osmislite nekoliko pitanja na koja želite da Polaznici odgovore tokom šetnje. Pogledajte primjere pitanja u Resursima za facilitatore ili podstaknite polaznike da osmisle sopstvena pitanja. Prije polaska, treba da zapišu pitanja na radnom listu „Aktivnost: Šetnja kroz zajednicu“.
6. Prije polaska saopštite pravila i očekivanja u vezi sa ponašanjem učesnika tokom šetnje.

7. Zamolite polaznike da tokom šetnje zapišu svoje odgovore i zapažanja na radnom listu „Aktivnost: Šetnja kroz zajednicu“.
8. Vodite računa da Polaznici popune tačku 3 na radnom listu „Aktivnost: Šetnja kroz zajednicu“ – „Nešto što bih zaista želio/željela da se promijeni u mojoj zajednici“ – jer će im to pomoći da prepoznaju problem u zajednici o kojem će dalje razgovarati.
9. Naglasite da treba da se vrate u okviru predviđenih 20–25 minuta.

PRILAGOĐAVANJE:

Ukoliko nijeste u mogućnosti da organizujete šetnju kroz zajednicu u neposrednom okruženju, možete realizovati vođenu meditaciju (vidjeti Resurse za facilitatore).

Učenje | 20 minuta |

Grupna diskusija „Mapiranje zajednice“

1. Kada se vratite u učionicu, podijelite polaznike u grupe od po 5–7 članova. Ove grupe ostaće iste tokom cijelog Projekta izazova u zajednici.
2. Zamolite polaznike da u svojim grupama razgovaraju o odgovorima koje su naveli u tački 3 radnog lista „Aktivnost: Šetnja kroz zajednicu“. Treba da razgovaraju o sljedećem:
 - Koji su problemi prepoznati? Da li je neko drugi dao isti odgovor?
 - Šta su još Polaznici primijetili? Šta su prepoznali kao nešto što dobro funkcioniše u njihovoj zajednici?
 - Da li su primijetili pitanja održivosti na kojima se već radi u njihovoj zajednici? Da li bi se ti napori mogli dodatno unaprijediti?
3. Objasnite grupama da treba da se dogovore o problemu na koji će se usmjeriti. Taj problem će činiti osnovu njihovog Plana djelovanja u zajednici.
4. Možete dati sljedeće dodatne smjernice za izbor problema na koji će se usmjeriti u Planu djelovanja u zajednici:
 - Zamolite polaznike da razmisle da li je taj problem nešto do čega im je zaista stalo. Koliko im je on važan?
 - Procijenite koliko je ljudi pogođeno tim problemom i koliko bi ljudi moglo imati koristi od njegovog rješavanja.
 - Da li bi rješavanje tog problema moglo imati neke dodatne posljedice?
 - Da li problem utiče na sve članove zajednice, odnosno na ljude, životinje i životnu sredinu?
 - Da li neko već pokušava da riješi taj problem?
 - Da li drugi članovi zajednice žele da se taj problem riješi?
5. Dajte grupama približno 15–20 minuta da razgovaraju i odluče o problemu na koji će se usmjeriti.
6. Kada budu spremne, zamolite svaku grupu da predstavi problem koji je izabrala. Ukoliko vrijeme dozvoljava, pozovite ostale grupe da daju povratne informacije ili postavljaju pitanja o izabranim problemima.

Refleksija | 10 minuta |

Intervju „Istraži dublje“:

1. Kada je problem u zajednici prepoznat, zamolite grupe da razmisle o pojedincima ili članovima zajednice koje bi željeli da intervjuišu kako bi saznali više o tom problemu.
2. Polaznici treba da uzmu u obzir sljedeće prilikom izbora osobe za intervju:
 - Na koga ovaj problem utiče?
 - Ko će biti pogođen ovim projektom?
 - Koje lokalne osobe na pozicijama autoriteta mogu imati savjet u vezi sa ovim pitanjem ili mogu pomoći?
 - Da li neke druge organizacije već rade na ovom pitanju?
 - Ko treba da bude uključen u proces pokretanja promjena?
 - Kako će kontaktirati osobu koju žele da intervjuišu?
 -
3. Uputite polaznike da intervju obave kao domaći zadatak i da na sljedeću lekciju donesu svoje bilješke. Pitanja za intervju nalaze se u Resursima za facilitatore.

Resursi za facilitatore:

Radni list „Aktivnost: Šetnja kroz zajednicu“

PITANJA KOJA ŽELIMO DA POSTAVIMO	ZAPAŽAN
1. Opšte bilješke i zapažanja	
2. Stvari koje mi se zaista dopadaju u mojoj zajednici	
3. Nešto što bih zaista želio/željela da se promijeni	

Primjeri pitanja za šetnju kroz zajednicu

Ovo su prijedlozi pitanja koja mogu podstaći usmjereniji pristup šetnji kroz zajednicu:

1. Ko živi u našoj zajednici?

2. Da li nekada radite ili se igrate sa drugim školama u svom lokalnom području?
3. Koliko ljudi vidite?
4. Da li svi imaju dovoljno hrane?
5. Da li svi imaju bezbjedno mjesto za spavanje?
6. Da li sva djeca idu u školu?
7. Da li svi imaju bezbjedan pristup školi?
8. Da li postoje jasni saobraćajni znakovi na putevima?
9. Da li svi mogu koristiti javni prevoz?
10. Da li se prema svima u vašoj zajednici postupa jednako?
11. Postoje li područja u koja izbjegavate da idete?
12. Da li zajednica posjeduje resurse koji bi mogli biti bolje iskorišćeni za zadovoljavanje potreba njenih članova?
13. Koji problem smatrate najvažnijim za rješavanje? Zašto?
14. Da li primjećujete još nešto?
15. Da li možete vidjeti ptice ili druge životinje?
16. Da li možete vidjeti drveće?
17. Da li možete vidjeti izvore prirodne vode?
18. Da li možete vidjeti kante za reciklažu otpada?
19. Da li možete vidjeti smeće?
20. Ko je odgovoran za prikupljanje otpada?
21. Da li je lako pronaći čistu vodu?
22. Šta vaša škola radi sa ostacima hrane?
23. Da li svi imaju pristup bezbjednim otvorenim prostorima za igru?
24. Postoji li mjesto na otvorenom gdje možete da se igrate sa prijateljima?
25. Postoje li područja u koja životinje ne dolaze? Zašto je to tako?
26. Postoje li zelene površine ili parkovi u kojima se može uživati?
27. Da li ljudi djeluju srećno?
28. Možete li vidjeti dokaze o korišćenju obnovljivih izvora energije?

Uputstva za intervju sa članom zajednice

1. **Istražite osobu koju intervjušete.** Prikupite osnovne informacije o osobi prije razgovora sa njom. To će vam pomoći da se osjećate sigurnije i pripremljenije, a osobi koju intervjušete pokazaće da ozbiljno pristupate razgovoru.
2. **Pripremite listu zanimljivih pitanja.** Razmislite šta želite da saznate od osobe koju intervjušete. Možda nećete dobiti odgovore koje želite ukoliko postavljate samo zatvorena pitanja, odnosno pitanja na koja se može odgovoriti samo sa „da“ ili „ne“. Vodite računa da pripremite više otvorenih pitanja, jer su ona zanimljivija i pružaju više mogućnosti osobi da govori. Otvorena pitanja počinju riječima kao što su „Kako“ ili „Zašto“, odnosno izrazima kao što je „Šta mislite o...“.

- 3. Slušajte i budite spremni da odstupite od pripremljenih pitanja.** Veoma je važno da pažljivo slušate osobu koju intervjuišete, jer vas neki njen odgovor može navesti da postavite novo, zanimljivo pitanje u tom trenutku.
- 4. Bilježenje odgovora.** Razmislite o tome kako ćete zabilježiti odgovore na svoja pitanja. Da li ćete ih zapisivati? Da li ćete koristiti diktafon ili snimati video?

Mojih pet najvažnijih pitanja

1.
2.
3.
4.
5.
<p>Prije intervjua</p> <p>Zapišite kako planirate da bilježite odgovore osobe koju intervjuišete.</p>
<p>Nakon intervjua</p> <p>Da li biste, nakon intervjua, željeli da izmijenite svoju ideju?</p>

Alternativa aktivnosti šetnje kroz zajednicu: Vođena meditacija

Objasnite grupi da će započeti vođenu meditaciju. Tokom ove vježbe, Polaznici će biti pozvani da u sebi razmišljaju o odgovorima na pitanja. Stvorite mirnu atmosferu. Možete ugasiti svjetla ili tiho pustiti muziku. Podstaknite polaznike da zatvore oči ili spuste pogled.

Recite Polaznicima da će se vođena meditacija zasnivati na jednom uobičajenom školskom danu. Čitajte tekst vođene meditacije polako i jasno, praveći pauzu između svakog pasusa.

Zamislite da ste se upravo probudili na početku dana. Koje zvukove čujete napolju? Ustajete i oblačite se za školu.

Sada razmislite o svom putu do škole. Šta vidite na putu do škole? Da li vidite ptice, životinje ili izvore vode? Kako dolazite do škole? Da li je put lak i bezbjedan?

Sada ste stigli u školu. Da li svi mogu lako da dođu do škole? Kada uđete u učionicu, šta primjećujete? Da li su svi ljubazni jedni prema drugima? Sjedate i pripremate se za časove.

Nakon nekog vremena dolazi vrijeme za ručak. Šta jedete za ručak? Da li svi jedu zdravu hranu? Šta se dešava sa hranom koja se ne pojede? Da li vidite da se baca u kantu?

Poslije ručka vraćate se u učionicu. Da li su svi bili napolju da se igraju? Da li ste svi imali priliku da trčite, igrate se i zabavite?

Kasnije tokom dana, nastavnik vam kaže da je školski dan završen. Šta se dešava sa učionicom na kraju dana? Da li je neko zadužen da ugasi svjetla? Istrčavate napolje. Pronalazite prijatelje da biste se igrali vani. Da li vi i vaši prijatelji poslije škole svakog dana idete na isto mjesto? Ili radite različite aktivnosti iz dana u dan?

Možda želite da odmah nakon škole odete kući. Razmislite o svom putu kući i o onome što vidite. Da li prolazite pored mnogo ljudi? Da li ti ljudi djeluju srećno? Da li na putu kući prolazite pored istih zgrada i ljudi kao kada ste ujutro išli u školu? Postoje li razlike između vašeg jutarnjeg puta do škole i popodnevnog povratka kući? Da li se nešto promijenilo od početka dana?

Sada ste ponovo kod kuće. Šta radite kada stignete kući? Postoji li neko mjesto na koje možete ići sa prijateljima?

Proveli ste dan u svojoj zajednici. Postoje li promjene koje biste željeli da vidite? Šta bi se moglo unaprijediti?

Scenarij 5.4 Razvijanje ideje za izazov u zajednici⁵

Specifični ishod

Polaznici mogu osmisliti kreativna rješenja za izazove u svojim zajednicama.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- pokažu vještine kritičkog mišljenja u pronalaženju rješenja za problem u zajednici.

Strategije

- **Početak:** Prenesi dalje
- **Učenje:** Grupna diskusija – Osmišljavanje ideja
- **Refleksija:** Doprvi rečenicu

Materijali

- Nema

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Kreativnost
- Brainstorming

Informacije za facilitatora

U ovoj lekciji Polaznici će raditi u istim malim grupama kao u prethodnoj lekciji. Razgovaraće i osmišljavati ideje o tome kako riješiti izabrani izazov u zajednici.

Ukoliko u bilo kojoj fazi procesa primijetite da imaju poteškoće ili da su zastali, nježno ih usmjerite ka rješenju koristeći pitanja koja podstiču razmišljanje.

Najbolje je da Polaznici sami osmisle ideje. Korisna pitanja mogu biti:

- Da li ste prepoznali neke od osnovnih uzroka izabranog problema?
- Ukoliko ste prepoznali osnovne uzroke, kako bi se oni mogli riješiti?
- Koje bi aktivnosti mogle doprinijeti pozitivnoj promjeni?

⁵ Izvor: Prilagođeno prema programu World's Largest Lesson „Turning Learning into Action“.

Vodite računa da svi Polaznici budu uključeni što je više moguće.

Uvod | 15 minuta |

Prenesi dalje

1. Podsjetite polaznike da su u prethodnoj lekciji dobili zadatak da intervjuišu članove zajednice. Pozovite nekoliko učesnika da opišu svoje ukupno iskustvo sprovođenja tih intervjuja.
2. Zamolite polaznike da se vrate u svoje grupe za izazov u zajednici.
3. Uputite ih da podijele ono što su saznali kroz različite intervjuje koje su obavili.
4. Dajte im približno 7–10 minuta da u svojim grupama podijele iskustva.

Učenje | 40 minuta |

Grupna diskusija – Osmišljavanje ideja

1. Sažmite da je svaka grupa sada prepoznala određeni problem i da je tražila savjete od različitih članova zajednice. Objasnite da je sada vrijeme da Polaznici osmisle ideje o tome koje aktivnosti mogu preduzeti.
2. Pitajte polaznike:
 - Koje vještine imamo u odjeljenju? Na primjer: izvođačke vještine, sport, kreativne umjetnosti, komunikacija.
 - Kako možemo iskoristiti te vještine za kreiranje projekta koji će doprinijeti promjeni?
3. Polaznici sada treba da osmisle ideje o tome kako riješiti problem u svojoj zajednici.
4. Polaznici treba da rade pojedinačno i da tokom pet minuta zapišu što više ideja. Zamolite ih da ne procjenjuju ni svoje ni tuđe ideje. Cilj u ovoj fazi je samo stvaranje ideja, a ne njihovo ocjenjivanje, jer procjenjivanje može ograničiti kreativnost.
5. Zatim zamolite polaznike da se ponovo okupe u svojim grupama i razgovaraju o idejama koje su osmislili. Podstaknite ih da budu otvorenog uma i da se ne brane od tuđih prijedloga niti da previše insistiraju na sopstvenim idejama. Umjesto toga, treba da nadograđuju ideje koristeći doprinos članova grupe kako bi ih unaprijedili. Zamolite grupe da suze izbor i odaberu svoje omiljeno ili najizvodljivije rješenje koje će predstaviti cijeloj grupi. Svaka grupa treba da predstavi svoje rješenje i odgovori na sljedeća pitanja:
 - Koji problem rješavate?
 - Šta podrazumijeva vaše rješenje?
 - Možemo li ovu ideju sprovesti samostalno?
 - Koliko ljudi, prema našoj procjeni, može imati koristi od ove ideje?
6. Svaka grupa zatim treba da predstavi svoj problem i rješenje ostatku odjeljenja.
7. Nakon što svaka grupa predstavi svoj rad, organizujte glasanje u odjeljenju kako biste odlučili o jednom problemu i jednom rješenju koji će se dalje razvijati kroz zajednički plan djelovanja.

8. Završite ovaj dio rada tako što ćete kao cijela grupa pokušati da definišete problem u manje od 20 riječi. Zatim zamolite grupu da sažme rješenje u manje od 20 riječi. Ukoliko je ovaj zadatak teško realizovati sa cijelom grupom, odredite manju grupu koja će ga završiti. Nastojte da ta grupa uključuje polaznike iz svake od prvobitnih grupa.

Refleksija | 5 minuta |

Dovrši rečenicu

1. Objasnite Polaznicima da ćete započeti rečenicu, a da oni treba da je dovrše. U jednom trenutku može govoriti samo jedna osoba, ali postoji mnogo načina da se rečenica dovrši. Polaznici koji žele da odgovore mogu podići ruku, a vi ćete odabrati osobu koja će govoriti.
2. Pročitajte sljedeće nedovršene rečenice:
 - Ovaj izazov u zajednici je...
 - Mislim da će naše odjeljenje uspjeti u ovom izazovu zato što...
 - Moramo biti spremni da...
 - Smatram da će ovaj izazov u zajednici...

Scenarij 5.5 Plan djelovanja za izazov u zajednici⁶

Specifični ishod

Polaznici razumiju da ljudi mogu imati različite uloge u timu. Mogu pokazati liderske vještine i preuzeti inicijativu kada je to potrebno.

Ishodi učenja

Polaznici će biti u mogućnosti da:

- prepoznaju druge izazove u zajednici koje su realizovala djeca iz Aflatoun klubova;
- izrade Plan djelovanja za izazov u zajednici.

Strategije

- **Početak:** Aflatoun izazov održivosti
- **Učenje:** Plan djelovanja za izazov u zajednici
- **Refleksija:** Gdje ste na zamišljenoj liniji?

Materijali

- Radni list aktivnosti „Plan djelovanja za izazov u zajednici“

Trajanje

- 60 minuta

Ključne riječi

- Izazov
- Održivost

Informacije za facilitatora

Ako ste u mogućnosti da pogledate neke video-zapise iz Aflatoun izazova održivosti, učinite to.*

Uvod | 10 minuta |

Aflatoun izazov održivosti

⁶ Prilagođeno prema programu World's Largest Lesson „Turning Learning into Action“.

1. Podsjetite polaznike da će sada kao grupa privesti kraju svoj Projekat izazova u zajednici.
2. Objasnite da su i drugi Aflatoun klubovi širom svijeta realizovali izazove u zajednici. Obavijestite polaznike da ćete podijeliti neke primjere „Aflatoun izazova održivosti“ iz 2023. godine.
3. Pročitajte nekoliko primjera iz Resursa za facilitatore. Nakon svakog primjera postavite sljedeća pitanja:
 - Koji problem su grupe pokušale da riješe?
 - Koju su ideju osmislile kako bi riješile taj problem?
 - Šta vidite na fotografiji ili video-zapisu? Da li mislite da su njihovi napori bili uspješni?

PRILAGOĐAVANJE:

Ako je moguće, pogledajte neke video-zapise sa plej-liste „Aflatoun izazov održivosti“ putem sljedećeg linka:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLbStL7Ww-RvOeuUUI3VxIQ1DQfONVJzWj>

Učenje | 40 minuta |

Plan djelovanja za izazov u zajednici

1. Objasnite Polaznicima da, sada kada su odlučili o rješenju za problem u svojoj zajednici, treba da objedine sve što su naučili kako bi izradili plan djelovanja.
2. Podstaknite polaznike da opišu kako bi plan djelovanja mogao izgledati.
3. Postavite Polaznicima niz pitanja. Na ova pitanja mogu odgovarati pojedinačno ili kao cijela grupa:
 - Ko nam je potreban da nam pomogne u realizaciji ovog plana djelovanja?
 - Šta treba da uradimo?
 - Koje vještine već imamo koje nam mogu pomoći i šta nam je još potrebno?
 - Kako ćemo znati da naš plan funkcioniše? Šta ćemo vidjeti i čuti od ljudi?
4. Uputite polaznike na radni list aktivnosti „Plan djelovanja za izazov u zajednici“. Zamolite ih da radni list popune kao grupa.
5. Ukoliko smatrate da je grupa spremna, objasnite da će im za realizaciju plana možda biti potrebni i budžet i plan rada, koji se nalaze u Resursima za facilitatore.
6. Sada je na grupi da nastavi sa realizacijom plana.

Refleksija | 10 minuta |

Gdje ste na zamišljenoj liniji?

1. Objasnite grupi da postoji zamišljena linija preko prostorije. Ta linija predstavlja skalu. Na lijevoj strani prostorije nalazi se broj 1, koji predstavlja najmanji ili najniži stepen. Na desnoj strani nalazi se broj 5, koji predstavlja najveći ili najviši stepen. Srednji dio predstavlja brojeve između njih.
2. Obavijestite polaznike da ćete pročitati nekoliko tvrdnji. Polaznici treba da stanu na dio skale, odnosno na mjesto u prostoriji, koje najbolje predstavlja kako se osjećaju:
 - Osjećam uzbuđenje zbog ovog izazova u zajednici. (1 znači najmanje uzbuđenje, a 5 najveće uzbuđenje.)
 - Siguran/na sam da ćemo uspjeti. (1 znači da sam najmanje siguran/na, a 5 da sam najviše siguran/na.)
 - Siguran/na sam da imamo potrebne vještine za realizaciju ovog projekta. (1 znači da sam najmanje siguran/na, a 5 da sam najviše siguran/na.)
 - Vjerujem da će naš izazov u zajednici imati pozitivan uticaj. (1 znači da sam najmanje siguran/na, a 5 da sam najviše siguran/na.)

Resursi za facilitatore:

Aflatoun izazov održivosti 2023.

GVATEMALA: Ova djeca su napravila video-zapis kako bi pokazala značaj razvrstavanja različitih vrsta otpada. Zatim su napravila tri velike, šarene kante za otpad i postere kako bi podstakla sve u svojoj školi da počnu odvajati staklo, plastiku i papir. (AMG Guatemala)

PAKISTAN: Polaznici Aflatoun kluba uzeli su staru odjeću i druge materijale koji se mogu reciklirati i iskoristili ih za izradu novih kreativnih predmeta. Staru odjeću su sašili kako bi napravili posteljenu. Stare limenke pretvorili su u lijepe posude. Plastične flaše koristili su kao saksije za biljke, kako bi povećali količinu zelenila oko svojih škola. (Diocese of Hyderabad)

KENIJA: Ova djeca prikupila su posude od plastike i drugih materijala i iskoristila ih za uzgoj sadnica i biljaka. Sagorijevanje drvenog uglja dovelo je do masovne sječe drveća i zagađenja u njihovoj zajednici. Ova djeca ulažu napore da svoju zajednicu učine zelenijom. (Dorcas Aid)

COMMUNITY CHALLENGE ACTION PLAN

1. OUR PROBLEM IS...

2. OUR PLAN/IDEA IS...

3. SKILLS THAT CAN HELP US:

4. WE CAN SAY OUR IDEA IS WORKING IF:

5. ONCE THIS PROBLEM IS SOLVED, OUR COMMUNITY WILL...

6. OUR FIRST STEP IS... WE'RE GOING TO TAKE IT... (WHEN)

Budžet

	Iznos
PRIHODI	
Ukupni prihodi	
RASHODI	

	Ukupni rashodi
STANJE	

Plan rada

Napomena: navedeni zadaci služe samo kao primjeri.

ZADATAK	DATUM	ODGOVORNE OSOBE	POTREBNI MATERIJALI ILI RESURSI
<i>Obavijestiti roditelje o izazovu u zajednici</i>	30. mart	Svi	Nema
<i>Prikupiti potrebne materijale</i>	15. april	John, Miyka	Gotovina

AFLATOUN
Social & Financial Education

Stichting Aflatoun International

IJsbaanpad 9-11 | 1076 CV Amsterdam | The Netherlands